

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

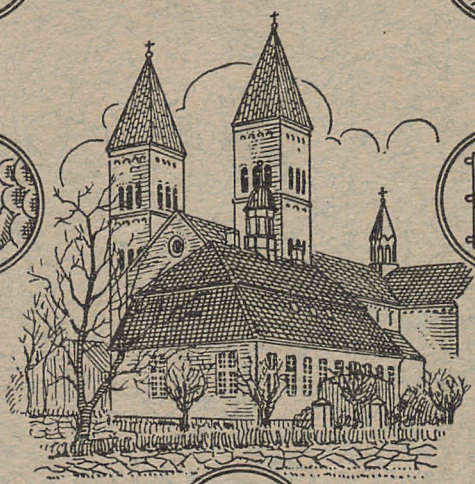
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fra
Viborg Amt
1938

FRA VIBORG AMT

FRA VIBORG AMT

1938

AARBOG

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND

FOR VIBORG AMT

KONGEMORDET I FINDERUP NATTEN TIL DEN 22. NOVEMBER 1286

En Redegørelse af *Sofus Larsen*.

NAAR der endnu i vore Dage stadig hviler vel ikke et totalt Mørke, men dog stor Usikkerhed og Dunkelhed over det for Danmarks Rige saa skæbnesvangre Kongemord i Finderup Natten til den 22. November 1286, ikke mindst dets Aarsag og Forhistorie, skyldes det naturligvis i første Linie de mere end mangelfulde Kilder, Historikerne har været tvungne til at arbejde med, men derhos ogsaa i nogen Grad Behandlingen af dem, dvs. Vurderingen af det foreliggende Materiales større eller mindre Paalidelighed.

Blandt de saakaldte historiske Kilder indtager den samtidige Jyske Krønike efter mit Skøn Førsterangen. Om dens Paalidelighed kan der ikke være nogen Tvivl; men den er desværre med Hensyn til disse Begivenheder meget knap i sine Oplysninger. Saameget faar vi dog gennem den at vide, at den intrigante og fuldkommen samvittighedsløse sønderjyske Hertug Valdemar var den egentlige Ophavsmand til den Sammensværgelse mellem en Del jyske og hallandske Stormænd, der førte til Kongens Mord. Til ham tog ogsaa de jyske Sammensvorne med Marsken Stig Andersen i Spidsen strax deres Tilflugt, da den energiske Enkedronning Agnes og hendes trofaste Støtte, Drost

Peder Nielsen Hoseøl, umiddelbart efter Mordet indledede en skrap Undersøgelse mod de Skyldige og deres Hjælpere.

Planen til Mordet, der var tænkt som Signalet til et Landsoprør, blev, efter hvad den Jyske Krønike beretter, først lagt i Begyndelsen af 1286; men Forbindelsen mellem Hertugen og de danske Stormænd gik adskilligt længere tilbage i Tiden. Huitfeldt siger til 1283, men rimeligvis kom den i Stand allerede Aaret forud og var den egentlige Aarsag til de voldsomme Brydninger mellem Storadel og Kongemagt, der begyndte 1282, og hvorom Annalerne kun giver os yderst ufuldstændige Oplysninger. Man aner gennem dem mere Sammenhængen, end man faar egentlig Besked om, hvorfor Oprørsbevægelsen, thi det kan man godt kalde den, med et Slag vandt saa stor Tilslutning hos Rigets menige Adel.

Forklaringen er sikkert denne: Kongemagten var i de Tider Rigets eneste Retshaandhæver; men allerede fra meget gammel Tid — vi kan konstatere det fra Valdemar den Stores Regering — havde den misbrugt sin Stilling til at begunstige Venner og Velyndere paa en aldeles skamløs Maade, da Domstolene ingen Magt havde til at exekvere de fældede Domme overfor genstridige. Dette var som sagt Kongens Opgave, og den Maade, hvorpaa han røgtede den, havde efterhaanden skabt et rent ud utaaeligt Retsanarki, der *muligvis* under Erik Klippings Styrelse gik over alle Grænser.

Paa dette uhyre saarbare Punkt satte de Sammensvorne meget snildt ind; her var utvivlsomt Kongemagtens Achilleshæl. Men for de Sammensvorne og Hertug Valdemar var dette ingenlunde Aktionens Hovedmaal. Reformkravene skulde kun benyttes som

Løfttestang dels for Genvindelsen af de paagældende Stormænds egen Magt dels for Hertugens og de hallandske Grevers Krav: Det ses tydeligt af den Vending, Bevægelsen hurtigt tog.

Kongen maatte paa Danehoffet i Vordingborg 1282 give bindende Tilsagn om Ændring i de skandaløse Forhold, hvorunder Retsplejen led. At det skulde være kommet til aaben Kamp mellem Konge og Adel i denne Anledning, omtales intetsteds og er aldeles ikke sandsynligt. Formodentlig har Stemningen i Landet lagt sig saa tydeligt for Dagen, at Kong Erik ikke havde anden Udvej end at give efter; men en Forbedring af Rigets Retsforhold var altsaa for Hertugen og de med ham sammensvorne Stormænd egentlig kun et velkomment Paaskud, hvorved de kunde skaffe sig et stærkt Parti, ingenlunde det egentlige Maal. Stormændene vilde have den indbringende administrative Magt tilbage, som paa Grund af tidligere Brud med Kongemagten var sluppet dem af Hænde, Hertugen og de hallandske Grever deres gamle Forleninger, som Kongen havde inddraget, hvilket politisk set ubetinget var en fortjenstfuld Gærning — kun paa den Vis kunde der raades Bod paa Valdemar II's skæbnesvangre dynastiske Misgreb.

De tidligere Lensmænd opnaaede deres Hensigt paa flere Rigmøder i 1283, medens de jyske Stormænd først blev »fuldstændig forsonede«, som det hedder, med Kongen paa Danehoffet i Vordingborg 1284. Hvad denne »fuldstændige Forsoning« egentlig betød, fremgaar tydeligt nok af et Kongebrev fra ^{30/11} samme Aar. Som Underskrivere finder vi her Marsk Stig, Grev Jakob, Niels Knudsen og Peder Jakobsen, Befalingsmand paa Fyen, altsaa fire af de ni Mænd, der

paa Danehoffet i Nyborg (Pinsen 1287) blev udlagte og dømte fredløse som Hovedanstiftere af Mordet paa deres Konge. Antagelig fik samtidigt med disse Mænds Overtagelse af de højeste Hofembeder Rane Jonsson, der var en stor Godsejer og besvogret med Marsk Stig, Ansættelse som Kongens opvartende Kavaller (Kammersvend). Hensigten var vel at have en paalidelig Spion i Kongens umiddelbare Nærhed.

Hermed var i Virkeligheden Strikken lagt om Kongens Hals, og det skyldes sikkert kun Hertugens hidsige Begær efter hurtigst muligt at styrte Christoffers Æt og sætte Danmarks Krone paa sit Hoved, at Kong Erik fik et Par Aars Respit. Hertugen — forøvrigt ogsaa de hallandske Grever — var nemlig i høj Grad utilfreds med de Vilkaar, hvorpaa han havde faaet Forleningen, og krævede alt Kronens Gods i Sønderjylland, Als og forskellige Emolumenter. Fordringerne blev afviste af et Nævn paa Danehoffet i Maj 1285. Rasende over dette Resultat, som han sikkert nok ikke havde ventet, rejste han aabenlyst Oprørsfanen, beslaglagde de kongelige Godser i Sønderjylland og krævede Danmarks Krone for Abels Æt. Endnu svarede dog hans Magt ingenlunde til hans Vilje. Kongen rykkede ind i Sønderjylland, indtog Tønder, og paa Flugten til Norge for at rejse en Hær blev Hertugen og hans Drost fangne i Helsingborg og satte i Fængsel paa Søborg.

Hvis det var kommet an paa Kong Erik, havde han sikkert faaet Lov til at blive siddende dér til sin Dødsdag; men efter et halvt Aars Tid fik hans Venner, de sammensvorne Stormænd, som haardt savnede det Rygstød, de i ham havde haft under Kampen mod Kongemagten, ham løs igen. Han blev, som det hedder, løsladt »paa

Adelsmændenes Bønner« mod de dyreste Eder, Løfter og Forsikringer, som han selvfølgelig ikke et Øjeblik var tilsinds at holde længere, end det passede ham. »Forbønnerne« har rimeligvis haft en meget truende Karakter, og Overleveringen vilde sikkert have været Sandheden nærmere, hvis den havde lydt »tvunget af Højadlens Trusler«.

Han slap løs i Begyndelsen af 1286, og det første, han foretog sig, var i Forbindelse med de sammensvorne Stormænd at lægge Planen til at rydde Kongen af Vejen, strax efter Drabet besætte de Landsdele, han forgæves havde gjort Fordring paa, og under den almindelige Forvirring med Støtte af de S sammensvorne rejse Oprør og gøre Fordring paa Danmarks Krone.

Der manglede saamænd ikke ret meget i, at Planen var lykkedes. At Mordet ramte Kongepartiet som et forfærdeligt Slag, kan man let forestille sig. Med faa gribende Ord stiller Forfatteren af den Jyske Krønike os Situationen for Øje: »Erik, den førstfødte, fulgte sin Fader i Regeringen. Da han var ganske ung, stræbte Hertug Valdemar af Sønderjylland, der talte Størstedelen af Rigets Adel blandt sine Tilhængere, ham ivrigt efter Livet. Men Dronning Agnes, Kongens Moder, optraadte med stor Klogskab, og en Del Adelsmænd, hvis Hjærter Herren havde rørt, stod fast paa Kongens Side«.

Det var altsaa den energiske og kloge Dronning, der reddede den truende Situation, og ved hendes Side stod i disse umaadelig trange Aar en overordentlig fremragende Mand ved Navn Peder Nielsen Hoseøl – Tilnavnet betyder Bukserem, – der 1284 af de S sammensvorne var blevet fortrængt fra Drostværdigheden, men efter Mordet overtog den paany.

Ovenstaaende korte Skitse vil vise, at vi selv ved Hjælp af de magre Efterretninger i Annalerne nogenslunde formaar at udrede i det mindste de politiske Forhold, der førte til Kongemordet: Ophavsmanden var altsaa utvivlsomt Hertug Valdemar, der for enhver Pris vilde Christoffers Æt til Livs; de sammensvorne Stormænd hadede ganske vist af et ærligt Hjærte og forskellige personlige Grunde Kong Erik; men det var Hertugen, der med Danmarks Krone som Maal forenede dem om at myrde Kongen. At de alle ved Fredløsheds Dommen i Nyborg 1287 kom til at bøde haardt for deres Deltagelse, medens Hertugen ikke blot slap fri, men fik Bekræftelse paa de Landstrækninger, han strax efter Drabet havde sat sig i Besiddelse af, ja endog udnævntes til Rigsforstander under Kongens Mindreaarighed (dvs. til Slutningen af 1288) skyldtes dels hans Forrædderi mod de tidligere Forbundne, dels de fortvivlede politiske Forhold, som opstod kort efter Drabet; thi baade Dronningen og Drost Peder vidste nøje Besked om den rette Sammenhæng. Der var strax efter Mordet blevet iværksat en skrap Undersøgelse for at fastslaa, hvorledes og af hvem Kongemordet var forøvet, og de jyske Stormænd søgte kort efter med deres Mænd ned til Hertugen for at unddrage sig Følgerne af deres Misgærning, da det viste sig, at det planlagte Oprør med deraf følgende Omvæltning strandede.

Alt dette faar vi altsaa gennem de skriftligt overleverede Kilder i Hovedtrækkene Rede paa. Derimod løber alle Forsøg paa ved deres Hjælp at naa til Klarhed ogsaa om Mordplanens Enkeltheder og Iværksættelse ud i Sandet. Det, vi ad denne Vej erfarer, er kuns meget lidt og tildels ganske ligegyldigt. Det oplyses

saaledes, at Kongeliget bar Mærker af 56 Saar, at Kongen blev dræbt efter en forudgaaende Jagt paa et øde og mistænkeligt Sted, hvor en saa fornem Herre ikke under almindelige Forhold vilde have lagt sig til Hvile, at Udaaden blev øvet ikke af de S sammensvorne selv, men af bevæbnede Mænd, de havde udsendt, endelig at han blev myrdet »in lecto suo«, hvilket ikke maa oversættes »paa sin Seng«, men »paa sit Leje«.

Vil vi have yderligere Besked om, hvorledet det Hele gik for sig, maa vi søge den i en samtidig Kilde af en helt anden Art, nemlig den gamle Dansevisen om Hr. Marsk Stig og hans Hustru. Men inden vi giver os i Kast med Visens Skildring af Begivenheden, vil det være rigtigst at forudskikke et Par Bemærkninger om denne Kildes Art og Overlevering.

Den er kommet til os i en sørgelig mishandlet Skikkelse: Alle de foreliggende Opskrifter er *uden Undtagelse* kun større eller mindre tildels senere bearbejdede Fragmenter af den gamle Vise; de fleste kun Smaastumper, der blot har bevaret enkelte Episoder af den vidtspændende Handling, samt et Par, der omfatter en sammenhængende, men dog ret fragmentarisk Skildring af de paagældende Begivenheder indtil strax efter Kongemordet. Resten er usammenhængende senere vilkaarligt sammenstillede Stumper, kort sagt en Ruinhob.

Der kan ikke være nogensomhelst Tvivl om, at alle disse nu tildels forsprængte og isolerede Rester én Gang dannede en Helhed. Det fremgaar dels af de mange fælles Vers, dels viser det sig, at mange nu kun i enkelte Fragmenter bevarede Strofer udfylder øjensynlige Huller i Hovedopskrifterne.

Det første Spørgsmaal, der her melder sig, er natur-

ligvis: Hvorledes gik det til, at den gamle Vise saaledes faldt i Stumper og opløstes i daarligt bevarede Episoder tilsatte med en ikke ringe Mængde ligefrem uægte Vers? Hertil maa svares, at det er gaaet denne Vise hverken værre eller bedre end de allerfleste andre Visetexter, der er naaet ned til os, og Grunden er den, at de alle gennem flere eller færre Aarhundreder aldrig er blevet nedskrevne. De *nemmedes*, som det hed, dvs. lærtes udenad for at synges til Datidens ejendommelige Kædedanse, Rækkedanse eller Runddans, hvor under Deltagerne holdt hinanden i Haanden, en af de faa selskabelige Fornøjelser, der kendtes herhjemme i Middelalderen.

Forsangeren eller ligesaa hyppigt en Forsangerinde lærte Deltagerne ved Hjælp af Stevkvædet, de indledende Vers, Dansetrinene samt Omkvædet og dets Melodi. Forsangeren sang for, dvs. foredrog alene Visens Strofer, medens de dansende traadte Trinene paa Stedet. Naar Omkvædet efter hvert Vers skulde synges, sang alle de dansende med, og Kæden bevægede sig rask fremad eller rundt.

Denne Form for Dans vandt stor Udbredelse herhjemme fra Midten af det 12. Aarhundrede og holdt sig i Adelskrese til ind i det 16. Det er alene den, vi skylder, at de gamle Middelaldersviser er blevet bevarede. Da Kædedansene maatte vige for ny Moder, som trængte ind sydfra, forstummede ogsaa Visesangen. De gamle Danse kan vi altsaa takke for meget; men det er ogsaa dem, der bevirkede, at Viserne kom til os i en saa ødelagt Skikkelse: Mundtlig Overlevering gennem lange Tider virker altid ødelæggende og opløsende paa et Digtværk; den menneskelige Hjerne er et daarligt Gemmested for Fortidens litterære Skatte.

særlig naar det ligesom endnu paa Færøerne galdt om at huske flere Tusind Vers udenad.

Først efter Midten af det 16. Aarhundrede blev herhjemme som *Efterligning af tysk Mode* de gamle Middelaldersviser optegnede af Adelsdamer eller Adels-herrer i deres endnu tildels bevarede Poesibøger, der blev en døende Digtekunsts sidste Tilflugt. Fra den Tid af blev Viserne i Adelskrese aldrig brugte til at danse efter, men *kun sungne*.

Det næste Spørgsmaal, som her maa besvares, er: Kan det med Rette hævdes, at Visen om Hr. Marsk Stig og hans Hustru stammer fra Slutningen af det 13. Aarhundrede og altsaa maa betragtes som samtidig med de Begivenheder, den besynger?

Efter mit Skøn maa Spørgsmaalet besvares med et ubetinget Ja, og vi kan gaa endnu videre: Visen maa været digtet efter 1290, da Fæstningen paa Hjelm blev opført, men inden 1293, det Aar da Marsken døde paa Øen. Dette mener jeg kan sluttes af følgende Grunde: Den slutter med Fru Ingeborgs Raad til sin Ægteherre om Flugten til Norge og Opførelsen af Huset, i Borgen paa Hjelm, hvortil er føjet en andetsteds fra ukendt Beretning om Marskens Erobring af Øen kort efter. Derimod antydes hans Død (1293) ikke med et eneste Ord, medens Fru Ingeborg forkynder sit nære Endeligt. *Hermed stemmer Virkeligheden paa det nøjeste*. Huitfeldt beretter nemlig, at Marsken under Landflygtigheden giftede sig tredie Gang med en Datter af sin Tilhænger, den mægtige Ridder Uffe Nielsen. Saa nøje underrettet om de faktiske Forhold kunde dengang ingen være, medmindre han var samtidig med Begivenhederne.

Endvidere viser Skildringen af det, der gik for sig

i Mordnatten, at den maa stamme fra en Samtidig, der rimeligvis var bosiddende i det nordøstlige Jylland, hvor man vidste Besked med de Resultater, Kongepartiets skrappe Forhør umiddelbart efter Mordet havde bragt for Dagen. Fremdeles kender han Navnet paa Marskens anden Hustru Fru Ingeborg, der ikke nævnes i nogen anden Kilde, véd at Rane var hendes Søstersøn, hvad vi af de meget paalidelige Akter fra Processen i Rom kan slutte maa være rigtigt. Ligeledes er han paa det rene med, at Marskens Bopæl var Herregaarden Møllerup i Feldballe Sogn, hvad der heller ikke omtales noget andet Sted, men utvivltsomt stemmer med Virkeligheden. Fornylig har nemlig Hr. Arkitekt C. M. Smith ved Hjælp af Stenene i Bygningens Ruin bevist, at det ældste Møllerup er opført af Marsk Stig.

Da nu Visedigterens Samtidighed med de skildrede Begivenheder staar fast, maa man naturligvis videre spørge: Stemmer da det, han fortæller -- bortset fra senere Forvanskninger -- paa alle Punkter med den historiske Virkelighed?

Hertil maa svares: Nej, det gør det ikke, og Grunden, hvorfor Visen paa visse Punkter afviger fra Virkeligheden, er ligetil. Den er nemlig et Digtværk.

Allerede den berømte gamle Græker Eratosthenes hævder, »at enhver Digter stræber at vække Stemning om sit Emne, ikke at belære«, og hermed rammer han lige i Prikken Forskellen mellem et historisk Digt og Historieskrivning, formulerer den Lov, som alle Digttere, der behandler historiske Emner, fra Tidernes Morgen har fulgt og i al Fremtid vil følge; de fleste sikkert uden at gøre sig Grunden til deres Fremgangsmaade helt klar. Det, hvorpaa det for en Digter først og fremmest

kommer an, det, hvorved han skaber sig et Publikum, er, at han fremstiller Stoffet saaledes, at det vækker Stemning hos hans Tilhørere eller Læsere, fængsler deres Interesse. Om det, han fortæller, helt stemmer med de faktiske Forhold, kan være ret ligegyldigt, blot han intet beretter, *som er i Strid med hans Publikums bedre Viden.*

Derfor har Visedigteren strøget hele det politiske Intrigespil, der førte til Kongemordet. Det laa dengang langt tilbage i Tiden, og det er højst sandsynligt, at ikke engang han selv kendte det. At hans Publikum (Tilhørerne) ingen Anelse havde derom, er givet. I Stedet har han valgt at søge Aarsagen til de voldsomme Storme, der dengang rystede Riget, i en personlig Strid mellem Drot og Marsk. Hvad han fortæller om, er altsaa et stemningsrigt Hævndrama, foranlediget ved Kongens lumpne Krænkelser af Marskens Hustru, medens denne kæmpede for Riget i det fremmede Land.

Som man ser, føjes Begivenhederne herved ind i en helt ny Ramme. Desuden faldt en saadan Baggrund for Striden i høj Grad sammen med den udprægede Følelse for Slægtens Ære og Ret, som var saa rodfæstet hos Datidens Mennesker. Naturligvis har dette Motiv skifte hist og her medført stærke Forskydninger i Stoffets Behandling. Men alligevel tror jeg ikke, man kan sige, at Digteren hermed har flyttet Stridens Ophav over i Fantasiens Rige. Enkelte Efterretninger i de skriftligt overleverede Kilder giver sikkert Holdspunkt for den Antagelse, at en saadan Tradition, *der utvivlsomt var vidt udbredt i Samtiden,* stemmer med Virkeligheden.

Under den svenske Krig synes der ikke at have været nogen Strid, snarest det intimeste Samarbejde

mellem Kongen og Marsken. Men umiddelbart efter opstaar det bitreste Fjendskab mellem begge Parter, der gik saavidt, at *Marsken ene blandt den danske Adel* paa Rigsmødet i Nyborg 1276 nægtede at hylde Kongens unge Søn som hans Efterfølger. Han bestrægtede sig altsaa ikke længere som Kongens Mand, opsagde ham Huldskab og Troskab. Der er for os ingensomhelst Grund til at tvivle om, at Aarsagen til det opsigtvækkende Brud var Kongens lumpne Færd overfor Marskens Frue, medens denne kæmpede i Sverig. Dette bevidnes jo ogsaa udtrykkeligt i enkelte Annaler og antydes i flere.

Altsaa Digteren har ingenlunde ved den fulgte Fremgangsmaade afbrudt Broen mellem sig og Virkeligheden. Tværtimod, overalt, hvor den ikke kommer i Konflikt med det Synspunkt for Stoffets Behandling, han havde anlagt, følger han den saa nøje som vel muligt. Saaledes ogsaa i den interessante og gribende Skildring af Mordnatten, hvor han kun paa et enkelt og forholdsvis ligegyldigt Punkt — sikkert i nøje Kontakt med Samtidens Smag og Forestillinger — giver en digterisk set, brillant Skildring af Kongens Møde med sin Fylgje umiddelbart før Drabet.

Visens mesterlige Fremstilling af Mordnattens uhyggelige Rædsler er altsaa efter mit Skøn det eneste tydelige Ekko fra længst forsvundne Tider om denne for Danmarks Rige saa skæbnesvangre Begivenhed. Desværre er jo den pragtfulde gamle Vise nu meget ødelagt, men trods Smaahuller, Forvanskninger og falske Tilføjelser er det dog muligt endnu at følge den.

De, der skulde bringe den lagte Plan til Udførelse, var Marskens Frue og hendes Søstersøn, Kammer-svenden Rane Jonsson. Hensigten var jo, at Marsk

Stig ligesom de øvrige Deltagere i Sammensværgelsen med Undtagelse af Rane skulde have deres Alibi i Orden. Gangen i det snedige Anslag var denne: Naar Kong Erik, som det hyppigt skete, drog fra Skanderborg Slot til Bispestaden for at lede Landstingsforhandlingerne dér, skulde Rane gribe Lejligheden og indbyde ham til en Jagtudflugt i de vildtrige Skove, som dengang strakte sig langt imod Vest for Viborg By. Af hele Skildringen fremgaar det klart, at Rane, der notorisk var en rig Godsejer, — vi véd, at han besad Gjørslev i Sjælland og Holbækgaard i Jylland — maa have ejet disse Skovstrækninger samt Landsbyen Finderup, hvis Beboere formentlig var hans Fæstebønder. Man kan ikke indbyde til Jagt i en anden Mands Skov. Det er jo ogsaa givet, at Datidens Adel foruden Hovedgaarde hyppigt besad adskilligt Strøgods i forskellige Dele af Landet.

Af Visens rimeligvis ret korte Redegørelse for Plagens Enkeltheder er desværre det meste gaet tabt. Bevaret er kun den sidste Strofe, der lyder saaledes: ¹⁾)

De rede i den Bondes Gaard
 med skarpe Spær i Hænde.
 De havde alle graa Koldhætter paa,
 at ingen Mand dem kendte.

Det er saa vist, som overhovedet noget, at det maa have været oplyst i Visen baade, hvem disse bevæbnede og formummede Ryttere var, og tillige, hvad det var

¹⁾ De i denne Redegørelse anførte Visestrofer er saavidt muligt gengivede i moderne Retskrivning, dog er naturligvis de gamle *Ordformer* ikke ændrede, men deres Betydning angivet. I dette Vers betegner »*graa Koldhætter*« Graabrødrenes ganske korte Kappe, der foroven endte i en rummelig Hætte. *Ingen Mand* er Datidens Betegnelse for *intet Menneske*.

for en Gaard, som her kaldes *den Bondes Gaard*, samt hvor den laa. Forøvrigt er det jo ogsaa uden Forklaring indlysende, at de bevæbnede Ryttere kun kan være de Mænd, hvem det var overdraget at fuldbyrde Drabet, og at Strofen skildrer deres Ridt til Mordstedet.

Ranes Indbydelse til Jagten

Jeg visser eder Hjort og Hind¹⁾
 De speller i den Lund.
 Om eder, Herre, tykkes saa,
 vi ride did paa Stund.

peger jo ogsaa bestemt paa, at Planen maa have været skitseret i det Foregaaende. Det var meningsløst at tale om *den Lund*, hvis det ikke forud tydeligt var angivet, hvilken Lund der mentes.

Den jagtglade Konge tager mod Indbydelsen. Lige udenfor Viborg, hvortil han maa være ankommet tidligt om Morgenen den 21. Nov., ellers blev der i den korte Novemberdag ingen Tid til at jage, sender han sine »gode Mænd«, d. v. s. de Adelsmænd, der var i hans Følge, ind til Staden for at skaffe Herberg til den kommende Nat. Selv rider han *alene* med Rane ad den gamle Holstebrovej vestpaa til Skoven, hvor Jagtens Glæder venter. De skildres i alt Fald nu kun i en enkelt meget malende Strofe:

De hissed efter Hjort og Hind²⁾
 og efter rasken Raa,
 saalænge Dagen dem forgik,
 og mørken Nat faldt paa.

1) *Visse* = indestaa for Tilstedeværelsen af; spelle (om Dyr) = bevæge sig hurtigt. Sidste Linie betyder: Lad os ride did med det samme.

2) *Hisse* betegner Støverjagt med hurtige Hunde; tredje Linie betyder: *saalænge indtil* Dagen forgik for dem.

Verset viser, at Jagtens Form var den i Datiden almindelige: Begge Jægerne var til Hest. Vildtet blev løbet op og fastholdt paa Stedet af Støvere (Rakker, Mønder), indtil de beredne Jægere kunde naa derhen og nedlægge det. Disse Hunde samt de Folk, der skulde føre Koblerne, maa naturligvis være stillede af Jagtherren Rane, som ved Mørkets Frembrud sendte dem bort med det opsamlede Vildt. Dette fremgaar jo ogsaa deraf, at ved Ankomsten til Finderup er Kongen og Rane alene og har kun deres Heste, ingen Hunde med sig. Givet er det jo ogsaa, at dette maa have været et ganske nødvendigt Led i Planen. Kun saaledes kunde alle Vidner til Drabet paa en let og bekvem Maade skaffes af Vejen.

Strax efter det foran anførte Vers om Jagten møder vi en ret stor Lakune. Kongen og Rane maa aabenbart være blevet skilte ad i Mørket, som det ses af dette Vers:

Det mælte Koning Erik da,¹⁾
han vard i Hug en ræd:
»Hjælp nu Gudfader i Himmerig!
Jeg er ud af min Led.«

I denne uhyggelige Situation faar Kongen Øje paa et Lys, der skinner ud fra et Hus, hvor han paa Lykke og Fromme gaar ind og træffer den skønne Skovjomfru, der spaar ham hans nære Endeligt. Med Virkeligheden har denne Episode intet at gøre, og jeg forbigaar den derfor af Pladshensyn.

Strax efter at Skovjomfruen, Huset og Lyset pludselig forsvinder, medens Kongen igen befinder sig ene og angst i den mørke Skov, dukker Rane atter op ved Siden af sin Herre, og Kongen spørger fortvivlet, hvad

¹⁾ Hug = Sjæl, Sind; ud af min Led = faret vild)

de nu skal gribe til for at finde Ly for Natten. Han spørger naturligvis ham, fordi han som Ejer af Jagt-terrainet var kendt med Eggen, og da Maanen imidlertid er staaet op, saa de kan se at ride, beroliger Rane ham med disse Ord:

Vi ride, Herre, af denne Skog,¹⁾
 men Maanen e skin klar.
 Der ligger lidet herfra By
 foruden grønne Lund.
 Om eder, Herre, tykkes saa
 vi ride did paa Stund.

Nu har han Spillet vundet.

Her blot et Par Ord til Belysning af Situationen: Den 21. November gaar Solen ned Klokken 8 Minutter i fire. Tasmørket varer 49 Minutter, og Maanen stod dengang op ved 8-Tiden. Jagten maa naturligvis være standset ved Mørkets Frembrud. Men hvorfor forlanger Kongen ikke paa det Tidspunkt, at de skal ride tilbage til Viborg, hvor hans Mænd jo efter hans Ordre havde sørget for Nattekvarter? Hvorfor bliver han tilbage i Skoven og lader sig føre vild af Rane?

Forklaringen herpaa finder vi i en særdeles paalidelig Kilde, de bevarede Akter fra Processen i Rom. Her erklærer Ærkebispens Prokurator, at hans Mandant gerne skulde fortælle Dommerne og hans Hellighed Paven, hvad det var for en elendig Aarsag, der havde bevæget Kongen til at søge Nattely paa et saa mistænkeligt Sted. Han nævner altsaa ikke udtrykkelig den pågældende Grund; men det er let at se, at Rane maa have lokket den stærkt erotiske Konge ved at stille ham et Elskovseventyr i Udsigt, naar Jagten var forbi.

1) e = stadig; skin, gammel Nutidsform; grøn er en staaende poetisk Betegnelse for Skoven, skønt den i Slutningen af November sikkert ikke var grøn længere.

I Stedet har han sikkert ført sin ulykkelige Herre vild i Skoven; thi det laa naturligtvis ikke i hans Plan at lade Kongen finde Hvile for Natten i en Kvindes Arme. Han maatte og skulde føre ham til Bondegaarden i Finderup, hvor alle Forberedelserne til Drabet var trufne. Derfor raader han ham nu til, at de skal ride derhen og bede om Husly.

I Finderup var altsaa efter Visens Skildring alle Forberedelser trufne paa det omhyggeligste; Ranes Fæstebønder i Landsbyen har faaet de strengeste Ordre til ved Mørkets Komme at slukke Lys og Ild og stænge alle Døre, saa kun en eneste Ladeport ud til Vejen stod aaben eller paa Klem. Desuden havde Fru Ingeborg paa et godt skjult Sted i Nærheden opstillet en Vagtpost, der skulde melde de væbnede Mænd i den paagældende Bondegaard, at nu var Ofret gaaet i Fælden. Herom hedder det i et af Visens Vers:

De var ej brader i Laden lagt!),
 der gik jo der af Ord:
 Saa kom fru Ingeborgs Bud
 udi den Bondegaard.

Som man ser, er der atter her Tale om den Bondegaard, der som Mordets Skueplads dannede et meget vigtigt Led i Planen, og som maa have været nøjere omtalt i den tidligere paapegede store Lakune.

Ogsaa Enkelthederne, der knytter sig til Drabet, er temmelig udførligt beskrevne i Visen. At Hestene, hvorpaa de kom ridende til Byen, blev tagne med ind i Laden og bundne dér, fortælles ganske vist ikke, men følger ligefrem af Situationen — de kan jo ikke lade dem staa udenfor paa Landevejen. Desuden frem-

1) Strofens to første Linier betyder: Ikke saasnart havde de lagt sig til Ro i Laden, før der blev givet Melding derom.

gaar det ogsaa af det, som senere sker. Derimod beskrives udførligt den omhyggelige Lukning af Porten ud til Vejen, som Rane efter Kongens Paalæg besørger. Her er langt senere ved en taabelig Misforstaaelse indskudt nogle uægte Vers, hvori fortælles, at Rane ogsaa paa dette Punkt sveg sin Herre. Nej, Lukningen af Porten besørgede han sikkert paa det omhyggeligste. Det var nemlig, som Visen oplyser, aldeles ikke Meningen, at Morderne skulde komme ind ad den Vej. De var jo tidligere redet ind i »den Bondes Gaard«, og da Budet fra Fru Ingeborg meldte dem, at nu var Kongen og Rane i Laden, listede de sig stille over Gaarden og derfra ind i den med Laden forbundne Lo, som det beskrives i et af Visens Vers:

De ginge dem i Laden ind¹⁾
og stæddes paa den Lo.

Denne Lo var kun skilt fra Laden ved den lave murede Balk, der ogsaa omtales i et Vers, over hvilken Negene, naar de skulde tærskes, kastedes ind paa Loen, og fra den kunde Morderne ved Skindet af en medbragt Lygte se baade den rædselsslagne Konge og Rane, som paa Skrømt gav sig til at fægte vildt med sit Sværd, som om han vilde væрге sin Herre.

Dette sidste Træk er ikke opfundet af Visedigteren, men stammer fra Virkeligheden. Gennem Akterne fra Processen i Rom erfarer vi nemlig, at Rane, den eneste af de S sammensvorne, der var udelukket fra at benægte sin Tilstedeværelse ved Mordet, senere løgnagtigt fortalte til hvem, der vilde høre det, at han trods den fortvivlede Situation af alle Kræfter havde søgt at væрге sin Herre.

¹⁾ stæddes = tog Plads.

Endelig skildrer Visen selve Drabet saaledes:

De stunge til hanum med [skarpe] Spær,¹⁾
 gav hanum ingen Fræst:
 Med firetiug og sexten Saar
 han ynkelig vard læst.

Med firetiug og sexten Saar²⁾
 han ynkelig vard læst,
 og da den Herre vejet var,
 hver søgte til sin hest.

At denne Beretning — bortset naturligvis fra Mødet med Skovjomfruen — fortjener Tiltro, fordi den stemmer nøje med Virkeligheden, overalt hvor det er muligt at kontrollere den, kan ikke betvivles. Jeg skal blot udhæve et Par Enkeltheder, der viser dens Tilforladelighed: Ranes forløjede Forsvar af sin Herre, et Træk der kun omtales i de Procesakter, som Samtiden ingen Kendskab havde til. Fremdeles den Omstændighed, at Marsk Stig i Visen aldelet ikke *personlig* tager Del i Mordet. De Sømmensvorne hævdede alle, naturligvis med Undertagelse af Rane, at de den paagældende Nat havde befundet sig langt borte fra Mordstedet, og i Sagen, der rejstes mod dem, kaldes de blot Anstiftere af Drabet, som blev forøvet af Mænd, de havde udsendt. Endelig fortæller Visen jo, at Kongen fik 56 Saar, netop det samme Tal, som alle ældre Annaler angiver.

Der kunde anføres adskilligt mere til Bestyrkelse af Skildringens Paaligelighed og Visens Samtidighed med Begivenhederne, men det fremførte kan vist være til-

1) stunge = stak.

2) firetiug og sexten Saar = 56. Større Tal gengaves i Datiden gerne gennem Sammenstilling af Addender. Saaledes hedder det i Fortalen til Jyske Lov, at den blev givet 1000 Vinter, 200 Vinter og fyrretyve Vinter i Marts Maaned der næstefter, d. v. s. i Marts 1241 efter Christi Fødsel; vejet = dræbt.

strækkeligt til at tilbagevise dem, som maatte mene, at en Middelaldersvise *aldrig* kan betragtes som en paalidelig Kilde.

Dette er en fuldstændig Misforstaaelse. De Kendsgærninger, den paa sin Vis fortæller om, maa paa Forhaand anses for lige saa tilforladelige eller utilforladelige som alt andet, der berettes om svundne Tider.

Det klinger maaske som et Paradox, men rammer vistnok alligevel Sandheden, at ingen Efterretning om en Fortidsbegivenhed, af hvilken Art den end er, fortjener ubetinget Tiltro. Først en indgaaende Prøvelse kan vise, hvad den overhovedet er værd.

GAMLE FJENDBO-ANSIGTER FRA VRIDSTED SOGN

Af J. P. Lundøe.

I. *Pastor Andreas Winding.* (F. 1836 – D. 1908).

I »Hedebogen« kaldes Vridsted en Langby, Vroue en Rundby og Daugbjerg en Terrasseby. Disse tre Kirkebyer er Naboer til hinanden og alle tre smukke, hver i sin Art. Rundbyen er den almindelige Form for en dansk Landsby, Terrassebyen saare sjælden, medens Langbyen kan forekomme hist og her. At Vridsted er en Langby, er kun naturligt, da den er placeret langs Karup Aa paa begge Sider af Skive—Herningvejen, hvor en Arm af denne »vrider sig« i østlig Retning efter Vroue til. Deraf udleder Beboerne Navnet Vridsted, men langt snarere kommer Navnet af, at Byen er beliggende ved Aaen, hvor denne i stærke Bugtninger slynger sig som en Sølvstrime gennem Engene, ret som en Aal, der vrider sig gennem det grønne Græs.

Karup Aa har fra gammel Tid været lunefuld i sit Løb. Ved Vridsted er Engdraget smalt, og der gaar Aaen, som jo ogsaa der kaldes Vridsted Aa, tæt ind under Byen, saa en Del Bymænd har Englodder vestenaa, hvor Engdragene er bredere. Efter at Aaen har

klemte sig gennem Snevingen mellem Trevad Mejeri og Trandum Kirke, bliver Engdraget bredere, indtil det ved Aakjær (Jeppe Aakjærs Fødeby) og især ved Fly har en anselig Vidde, og her har vi de største Enge østena. Ved Skive kaldes Aaen saa Skive Aa. Kært Barn har mange Navne. De store Enge er kønne tre Gange om Aaret, først med det spraglede Blomstertæppe og grønne saftige Græs, saa med Høstak ved Høstak og tilsidst med de Tusinder af broget jysk Kvæg eller skimlet Marskkvæg, der skal afgræsse Engene, naar Høhøsten er bjerget i Hus. Et storslaaet Syn saa langt Øjet rækker paa langs af Aaløbet! Fhv. Seminarielærer Holmgaard, der var Expert i Botanik, gjorde rige Fund af sjældne Blomster paa Vridsted Enge, bl. a. Hvid Leverurt.

Vridsted ligger paa Grænsen af Heden og det opdyrkede Land, 2 Mil syd for Skive og 1½ Mil sydvest for Stoholm Station. Markerne er sandmuldede eller skarpsandede, saa en stor Del af dem burde tilplantes, hvilket ogsaa sker. Gaardene og Huslodderne kunde ikke bestaa, hvis ikke de havde deres store Engarealer. Flere af disse bliver nu kultiverede, saa Afgrøden bliver langt rigere. Befolkningen er dygtig og retskaffen, hjælpsom og gavmild. Tidligere var Vridsted By selv en Hedeby, og et Stykke af »Lyngens Land« gik helt ind til Kirkegaardens østlige Stendige. Paa et Maleri af Vridsted By, der for c. 50 Aar siden er malet af Frk. Bruun, Søndermølle v. Viborg, ses først en brandgul Lupinmark, dernæst et lille Lyngbælte med Klæggrave, hvor Bymændene hentede Klæg (Ler) til deres Møddinger og sandede Marker. Midt paa Hedestykket findes en mishandlet Kæmpehøj. Byen og Kirkegaarden, hvor Kirken med det mægtige Taarn rager op,

ser temmelig skaldet og bart ud. Gaarde og Huse dukker sig bag Kammen af Aaskrænten, kun Tagryggene og Skorstenene rager frem. Præstegaardshaven til højre og Skolens Have til venstre flankerer Byen og fylder op. Inde paa Kirkegaardens nordvestre Hjørne øjnes en velbevaret Kæmpehøj, beklædt med Lyngens fine og lyse Blomster. Altsaa et helt interessant By-sceneri, der fortæller om Kirkebyens tidligere Udseende.

Denne Kæmpehøj har Pastor Winding desværre i sin lidenskabelige Plantningsiver tilplantet, saa dens Karakter er forstyrret og Lyngens brune Tæppe afløst af nogle halvvisne og pjaltede Naaletræer.

Længere mod Øst efter Vroue til findes endnu et Par Kæmpehøje, hvoraf den ene er temmelig raseret, medens den anden stadig ligger i sin jomfruelige Ynde, beklædt med Lyng i et lille Hedeparti, fremdeles et godt Gemmested for Hugorme. Jeg har endnu en »Bakkeaal«, et mægtigt Exemplar, som jeg en solrig Aprilsdag fangede paa Højens Sydside. Den var ude at faa Vinterkulden af Kroppen, og da min Hustru og jeg med Datter var ude i samme Ærinde og havde anbragt os en lille Hvilestund paa Højens Skrænt, var jeg nær bleven bidt af den. Den havde snoet sig sammen med Hovedet i Midten, dette var løftet et Kvarter i Vejret og Gabet aabnet, saa den var parat til at hugge Gifttanden i mig; men dens hvæsende Lyd forraadte den, saa jeg kunde slaa den ned med min Stok. Jeg tog den med som en Erindring. Den skulde ikke have »fornærmet« mig.

Kæmpehøjen paa Kirkegaarden bekræfter formentlig den Antagelse, at Kirkerne i gammel Tid fortrinsvis blev lagt, hvor vore hedenske Forfædre havde deres Boplads og Gudehove for paa en virkningsfuld

Vridsted gamle Præstegaard,

o: Stuehuset set fra Sydhaven. Udbygningen midt paa stammer fra Pastor Johansens Tid. Der var 5 Skorstene paa Stuehuset, men den femte paa Østgavlen ses ikke.

Maade at faa den kristne Gudsdyrkelse sat i Stedet for den hedenske Kultus. Folks Veje og Tanker var jo vant til at samles der. Nu kunde de saa samles om den nye Tro.

Vridsted Kirke var oprindelig en gennemført Korskirke, men efter en Ildebrand i 1776, hvor baade Kirken og den nære Præstegaard nedbrændte, blev Korsarmene sløjfede. Det anseelige Kirketaarn, der blev staaende, vidner om, at Kirken som Korskirke har været af ret store Dimensioner. Det er et glimrende Tilflugtssted for Ugler, Taarnfalke og Alliker, og om Somren er der ved Kirken en livlig Koncert baade Nat og Dag, baade søgnt og helligt af disse Fugle. Mest ridderlig er Taarnfalken. Naar Fruen rugede, svævede Gemalen ofte i timevis udenfor Glamhullet og underholdt med

sin skingre, skrigende Stemme sin Dame, at hun ikke skulde kede sig for meget i sin Ensomhed. De var jo to om Hjemmet og dets Lykke. Ofte gjorde han en Udflugt ud paa Heden, ned i Haven eller over i Plantagen for at gøre Bytte, hvilket han saa troligt delte med Kone og Børn for saa at tage fat paa Underholdningen paany. Jeg har ofte haft blandede Følelser overfor den, men de beundrende og venlige havde dog Overtaget. Den lille kloge Minervaugle blev vi efterhaanden fortrolige med, ja kom til at holde af. Allierne var mindre vellidte, for de forstyrrede ofte Guds-tjenesten. Vi sang inde i Kirken, de skreg og hvæsedede udenfor, ofte talrigere i Flok end Kirkegængernes Tal. Begge Hold til Skaberens Pris, men vi havde de smukkeste Melodier.

Kirken er beliggende paa en flad Forhøjning, saa der fra Kirkegaarden er en smuk Udsigt over Mark, Hede, Plantage i Opvækst og Engene. Da Lavkirken havde en Skrøbelighed i nordøstre Hjørne, truede Provst Villtoft med en kostbar Ombygning af denne eller talte om at rive Kirken helt ned og henlægge det lille Vridsted Sogn til dets nære Søsterby Vroue. Kirkeværgen greb straks den sidste Tanke i Flugten og replicerede: »Ja, nær en saa kund' behold' æ Tinner (Tiender), var det jo et saa gal en Ordning!« Den Replik af den lune Jyde morede Provsten. Ingen af Delene fandt Sted, men under de sidste Præster har Menigheden bragt store Ofre til Kirkens Udbedring og Forskønnelse.

Nu er Vridsted ikke længere nogen »skaldet« By. Gaar vi en Tur over den skrøbelige Gangbro med Rækværk paa begge Sider, der nu er bleven afløst af en

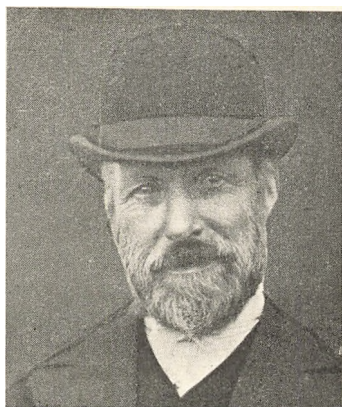
solid Kørebro, og anbringer os paa Skrænten af Dueholm for at tage Byen i Øjesyn fra Vestsiden, faar Vridsted By med Gaarde og Huse langs Skrænten ved Aaen og de fyldige Haver og Plantagerne et helt malerisk Præg, man kunde fristes til at sige et østjysk Præg. Først Engdraget og Aaen, saa en smal Skrænt, saa Byen med det høje Kirketaarn i Midten og bagerst Præstegaardsplantagen og Sognefogdens Plantage. Ret et lifligt Syn!

Denne Forandring i Byens Udseende er i det væsentlige Pastor Windings Værk.

Vendte man derimod Blikket mod Vest, kunde man se en »skaldet« Hedeby, en lille Samling Gaarde og Huse, mestendels indkredset af en tung, mørk Hede flade med isprængt Mosedrag. Ved nogle af disse Hjem fandtes ikke et eneste Træ, kun en »Kaalgaard« med Dige omkring af Hedetørv. Ved enkelte af Gaardene pløjede man lige ind til Stuehusets Vinduer. Modsætningen mellem Øst og Vest var iøjnefaldende, men Aaen var ogsaa Stifts- og Herredsgrænse.

Pastor Winding, Lærer Jacobsen i Fly og Proprietær P. Odgaard, Tastumgaard, var Kong Dalgas' haandgangsne Mænd og ivrede stærkt for Plantningssagen. I Vridsted Sogn gik Pastor Winding selv i Spidsen og virkede med Eksemplets dragende Magt, saa mange By- og Sognefolk fulgte efter. Først beplantede han 3 Tdr. Land Syd for Vroue Vejen, hvilket kom til at afgive et udmærket Læbælte for Byen fra Østsiden. Saa tog han fat paa Hedestrimlen med Klæggravene Øst for Kirken og tryllede ogsaa der en lille Skov frem. Derved blev Læstyrken forlænget længere mod Nord ud til Nordkanten af Præstegaardshaven. — Paaskeøsten kan være slem paa de Kanter, nu blev Byen lun og hyggelig.

Og Præsten søgte ikke Embeds- laan til Omkost- ningerne, men bestred det hele af sin egen Lomme. Jeg fulgte efter med $\frac{1}{2}$ Td. Land for at faa Are- alets Linjer rettede ud. Dette var altsaa en Gave til Embedet. Da Planta- gen voksede til, blev det Byens Anlæg, idet jeg lod det indrette med Gange og Lysthuse og en stor »Stue« til Mødeplads.

Sognepræst A. Winding, Vridsted
(1876—1906).

Byens Barnevogne saavel som dens Besøgende yndede at færdes der. Der var Ly og Læ, Hygge og Skønhed, Fuglesang og en sund, harpiksmættet Luft at indaande. Da vi fraflyttede Sognet, var Plantagen og Aaen noget af det sværeste at sige Farvel til.

Pastor Winding var naturligvis ogsaa en ivrig Have- mand. Han havde næmmet Hedeselskabets Devise: »Hvor Ploven ej kan gaa og Leen ej kan slaa, der bør et Træ at staa!« Først byggede han langs Lande- vejen Sparekasseboligen og anlagde Sparekassehaven, hvor vi fik Domicil som hans Kapellanfolk. Vi fik 1000 Kr. om Aaret tilligemed en Offerdag af Menig- heden og et Læs Lyng fra Embedets store Hede til Op- tændingsbrænde, og det levede vi højt paa. Da Aaret var omme, havde min Kone opsparet 200 Kr. af sine Husholdningspenge, idet Føden bogstaveligt kom ind ad Dørene til os. Mage til menneskelig Gavmildhed og Gæstfrihed mod Lærere og Præst har jeg aldrig kendt. Folk var naturligvis bange for, at den elendige

Kapellan og hans Viv skulde dø af Sult. Der vankede Ørreder fra Aaen, der endnu kan faa Tænderne til at løbe i Vand. Til Jul fik vi 6 Ænder, 3 Gæs og 2 store Stykker Flæsk. Hvordan skulde vi magte alt dette? Heldigvis var Ænderne levende og kunde gemmes.

Saa tog Pastor Winding fat paa nogle Klæggrave midt i Byen Syd for Kirken og lod dem med store Bekostninger jævne og udfylde. Der anlagde han saa sin Aftægtshave og byggede sin store Aftægtsvilla. Det var vistnok efter Bymændenes Udtalelse »Fællesjord«, men da det var kortlagt under Præstegaarden, tog Præsten det uden videre ind under sin Forvaltning. Lidt Skumleri var der nok, men det gik af i Stilhed. Man saa jo godt, at det var en Vinding for Byen og ingen Fortabelse for nogen. Ogsaa Kirkegaardens Tilplantning med Randtræer var »gamle Windings« Værk.

Pastor Winding havde en ejendommelig Vane, naar et Træ ikke vilde gro. Da nøjedes han ikke med at grave og gøde om det, men han gravede helt ned til Roden for at se, om Roden var muggen, overbidt af Studsmus eller lignende, »for jeg skal sige Dem, jeg vil se, hvad der er i Vejen med Træet.« Eller det blev flyttet andetsteds hen. Vi kan nok gætte os til, hvordan det gik med Træet. Det gik ud, men et nyt kom i Stedet.

Foruden de almindelige Havesager dyrkede Pastor Winding Humle, Syrer, Tomater og Asparges. Han efterlod os 6 gode Aspargesbede, saa vi »stuede« og »slikkede« i lange Baner og tænkte venligt paa den gamle Præst. Den Gang var vore Naboer ikke vant til Asparges, saa de kunde ikke hjælpe os at fortære dem. Kun Lærerfamilien yndede dem. Og han var Bi-

mand i stor Stil, for gamle Winding holdt meget af søde Sager, der passede saa godt til de mange Piber Tobak. Men jeg har det Indtryk, at han mere fødte Bierne end de ham. Fru Winding lavede Stikkelsbærvin, der smagte vidunderligt til Kaffen og var meget sundere end Cloc eller Dom. Det var dejligt for os unge Præstefolk at komme inden Døre til hende. I det lille Værelse ved Køkkenet, hvor hun især residerede, sad vi lunt og godt hos hende, medens den gamle Præst asede og masede ude i Haven, saa Sveden kunde kendes uden paa hans hvide Jakke.

Han burde af Autoriteterne være indstillet til Konsistorialraad, ligesom i sin Tid Plantørpræsten i Hjeremind, Bjerregaard, men i Stedet for fik han Henstilling om at antage en Kapellan, hvortil han heldigvis valgte mig.

Pastor Winding havde Skinnet imod sig, baade hvad Skikkelse og Klædedragt angik. Han var lavstammet, noget bredskuldret og gik til daglig klædt som den »Muldvarp«, han var. Haaret saavel som Skægget var nu bleven kridhvidt. Han havde for Skik at lukke Øjnene, naar han talte med nogen for engang imellem at aabne dem til et hastigt Glimt bag de buskede Øjenbryn. Da Fotograf Østergaard engang skulde fotografere ham, havde han sit Mas med at faa Præsten til at se op. Paa de første Plader var Præsten med lukkede Øjne. Endelig lykkedes det. »Aa«, sagde en djærv og munter Præstekone engang, »den kære Pastor Winding ser grandgivelig ud, som om han var halslugget, og saa er Hovedet bagefter sat skævt paa«.

Pastor Winding var meget genert af sig, næsten sky overfor dem, han ikke kendte. Med en hjemmelavet Knysthoste, Rømmen eller Grynten hilste han paa Folk.

I Lighed med Strudsen havde han mest Lyst til at stikke Hovedet ned i en Busk og lade som ingenting, naar Vejfarende passerede forbi. Han var helst fri for at hilse paa eller skifte Ord med dem.

Han havde ogsaa Passion for at male, og alt blev oversmurt med Maling, han selv ikke mindst. Engang var han i Færd med at overklistre Stuehusets Døre og Vinduer til Gaardsiden, da en flot Equipage med Kusk paa Bukken rullede op ad Stenbroen hen til »Stordøren«, hvor Pastor Winding stod. »Er Præsten hjemme«, spurgte den fine Herre paa Bagsædet. Med sit sædvanlige Knyst og lukkede Øjne svarede Pastor Winding: »Ja, for det er mig, skal jeg sige Dem«. »Saa, jeg troede, at De var Maler«. »Hvem er De?«, sagde Pastor Winding, der nu var kommen lidt til sig selv. »Jeg er den nye Præst i Kobberup, der gerne vilde hilse paa min Nabokollega«. »Saa, jeg troede, De var Handelsrejsende«. Pastor Winding kunde godt give rappe Svar, naar det kneb. Man kunde godt taksere ham forkert. Den nye Præst kom nu ind til Fru Windings berømte Kaffebord, og Pastor Winding gik — sikkert med Beklagelse over Forstyrrelsen — ind for at klæde sig om, for at han kunde honorere det ærefulde Besøg.

Til andre Tider kunde Pastor Winding slaa over i, syntes man, ret umotiverede Latterudbrud, som aldrig vilde faa Ende. En Aften i Forsamlingshuset, hvor Jacob Knudsen — vel at mærke i godt Humør — læste Partier af Holbergs Erasmus Montanus og Barselstuen op for os, virkede disse gamle Kendinge, fremstillet paany i livagtige Skikkelser, saa stærkt paa den gamle Præst, at han lo ustandselig og havde ondt ved at faa Hold paa sig selv. Tilsidst var hele Forsamlingen forenet i Lattersalver, meget mere fremkaldt ved Pastor

Windings grinagtige Facon end ved den geniale Op- læsning, Jacob Knudsen var ret i Aande. — En ufor- glemmelig morsom Aften!

Pastor Windings Aareknuder forhindrede ham de sid- ste Aar i at gaa med Læderfodtøj. Han tyede da til Line Poders hjemmesyede Kludesko, der var forsynede med Skindlapper paa Hæl og Taa. Hans Mundering kunde paa den Maade godt blive noget besynderlig, men opgive sine Skiveture ved Markeder kunde han ikke. Engang gik dog en af hans yngre Sognebørn i Staa ved at se Pastor Winding staaende i en meget befær- det Købmandsport i Søndagstøjet med disse Kludesko paa, Piben i Haanden og gumlende paa et Stykke Wie- nerbrød. Sligt generede ikke Pastor Winding. Han saa ikke efter Skallen, men Kernen.

Til Tider kunde det dog komme op i ham, at han var Præst og tilhørte en gammel Patricierslægt. Saa luftede han sin kortskødede Diplomatfrakke og tog ind paa det fineste Hotel i Viborg, Preislers Hotel, hvor han nød en Dinér. Da var Piben forsvunden og Cigaren kommen frem. Tjenerne kendte godt den gamle Præst og vidste Besked med hans Svaghed for søde Sager. De satte ikke mere Sukker frem til Kaffen end beregnet, thi den gamle Præst tømte ellers hele Sukkerskaalen ned i sine Lommer. De morede sig, men han gik rolig sin Vej, thi han betalte jo Reg- ningen og gav rigeligt med Drikkepenge.

For et Par Aar siden fejrede »Vridsted—Fly Pastorats Sparekasse« 50 Aars Jubilæum. Denne Sparekasse var ogsaa gamle Windings Fortjeneste. Som en ret vel- stillet Mand var han interesseret i Pengeforvaltning. Og denne lokale Sparekasse, der i mange Miles Om- kreds var den første af den Art, har i Tidens Løb ud-

viklet sig til et Millionforetagende, der nu har sin egen anselige Bygning i Byen med Bolig til Formanden og hans Familie. Kunderne kunde komme langvejs fra, men Overskuddet kom kun Pastoratets Beboere til Gode. De øverste Blade i et Træ har jo den videste Udsigt, og her var Pastor Winding en fremsynet Mand. Den alene vil som glimrende Aktiv for Sognene bevare hans Navn fra Forglemmelse i de første Slægtled. De bevingede Ord paa Sparekassebøgerne lød: »Spar, mens du har, siden er det bagefter!« Pastor Winding gav ofte Barnedaabsofferet tilbage til Barnet paa en Sparekassebog, hvor Beløbet som Regel blev rundet af op efter til 10,00 Kr., saa var Sparesystemet jo sat i Gang. I den Henseende var han ikke saa let at komme bagefter, nok i andre, for en saadan Gavmildhed havde jeg jo ikke Raad til, tilmed da jeg havde tre Koner at forsørge. Pastor Winding havde dog kun haft to.

I det hele taget var Pastor Winding meget godgørende ud af sine egne Midler, men helst i Løn. Efter hans Død viste det sig, at han havde underholdt en fattig Student paa Sorø Akademi (han var selv Soraner) og givet rundelige Bidrag her og der, bl. a. til Frelsens Hær, altsammen noget, hans Kone ikke anede noget om. At stille til Beskuelse i Aviserne var hans Natur inderligt imod. Jeg er dog ikke vis paa, at ikke Pengeemanden var lidt for haard ved Præstemanden i ham. Sparekassen tog Tanker og Energi fra Præstegerningen.

Jeg kan give Jeppe Aakjær Ret i, at Pastor Windings Forstaaelse af og Adfærd overfor Lærer Jacobsens Skolegerning i Fly ikke var uden Dadel. I hvert Fald til at begynde med. Hans Fremfærd overfor denne betydelige og levende Lærerpersonelighed var noget af det, han »skulde sige mig«, han havde fortrudt. Rod-

fæstet i den gamle Tankegang vilde han, at der skulde terpes og remses i Skolerne, for at Børnene kunde lære noget. Og saaledes drev han selv sin Konfirmands- undervisning. »Hør nu godt efter, hvad jeg siger, og læs godt paa det, for ellers faar I det jo aldrig lært«. Men besynderligt var det, at en yngre Gaardmand fra Fly kunde sige, at det var først, da han kom til at gaa til Præst, at han lærte noget. »Gamle Winding gav os saa meget, at vi kunde klare os siden hen«. Jeg er bange for, at det ikke blev brugt, men blev gemt og glemmt. Da Biskop Poulsen kom paa Visitats kort før min Tid, fik Lærer Jacobsen ogsaa fra den Kant fuld Oprejsning, idet Biskoppen gav Ros og Ære og gode Ønsker til den betydningsfulde Gerning, her blev øvet. Biskop Poulsen blev miskendt af mange, han var i Hjertet en frisindet Mand med rig aandelig Forstaaelse til begge Sider. Jeg har i Tidens Løb lært mange dygtige og betydelige Lærerskikkelser at kende, Lærer Jacobsen i Fly var en af de skønneste.

Jeg har Biskop Poulsen mistænkt for, at hans egentlige Ærinde med Visitatsen var at føle den gamle Præst paa Tænderne. Den gamle Præst havde imidlertid »de evangeliske Principper i Orden«, betroede Biskoppen en Nabopræst, saa Biskoppen gjorde ham ingen Fortræd. Kort efter, da Aareknuderne stødte til, maatte han dog antage Kapellan som foran nævnt.

»A ka' da et forsto, gamle Winding, at De et vild' hold' Afskedsprædiken for vos. Det ka De et vær' bekendt. Nær De no haar won Præjst for vos i 30 Aar, saa maatte' De nok ha' nowet aa sej vos til Afskied«, sagde engang Pastor Windings nære Ven, den gamle Sognefoged i Fly, Søren Daugbjerg, til ham. »Nej, jeg skal sige Dem, Søren Daugbjerg, jeg kan

ikke taale at staa saalænge for mine Aareknuder«. — »Aa, det passer et, Winding, nær De saadan ka' sto aa graw' i æ Haw' fra Morgen til Awten. Nej, De vild' et. De skuld' bare gaaet po med krum Hals, ligesom den Gaang æ Biskop war her. Det klaared De godt. Guten Kaal (∴ Biskoppen) maatt' rykk' sæ aa go hjem aa leg' sæ. Det fæk han ingen Fornyvvels' aa«. Denne Samtale blev ført ved et Aftengilde hos Søren Daugbjergs. Det blev dog Pastor Winding for meget, og han og Piben forsvandt ind i en Nabostue, hvor der var mere fredeligt.

Pastor Winding havde tillagt sig en Del sære Fagter, naar han var »paa Stolen« ∴ Prædikestolen. Hvor han var kendt, betød dette jo ikke noget, men naar han skulde prædike til Herredsvacanse, vakte han Opsigt og pirrede Lattermusklerne. Hans lukkede Øjne, hans staaende Vendinger, der hyppigt kom igen, og Stemmeføringen var jo ikke helt almindelig. En Kone i min Hjemby, der skulde gøre sig interessant paa hans Bekostning, sagde om ham: »Han forsvinder ned bag Prædikestolen og stiger saa op igen, som det var en Troldmand i en Æske«. Lidt kunde der være om det. Da jeg som hans Kapellan skulde tage Vacanseturen til Ørslevkloster—Ørum, var den daværende Ejer af »Kloster« helt skuffet over, at det ikke var den gamle Præst, der kom. »Han er saa ejendommelig, den gamle Præst«, føjede han til. »Alle de mange Mennesker, der er kommen i Kirke i Dag, er kommen for at høre den gamle Pastor Winding. De maa endelig ikke tro, det er for Deres Skyld, at de er mødt frem.« »Maaske, men I kommer til at tage til Takke med min Ringhed denne Gang«.

Pastor Windings Holdning overfor Lærer Jacobsens

Gerning i Fly var maaske noget dikteret af hans Ængstelse for Grundtvigianismen i dens Frembrud paa disse Egne, baaren frem af grundtvigske Præster fra Salling med den gamle Kernekarl, Pastor Glud, Jebjerg, i Spidsen og nu næret og støttet af den dygtige og hjærtevarme Lærer Jacobsen, Fly. Med denne var Bevægelsen kommen ind i Pastor Windings egen Rede. Pastor Winding vilde slet ikke se til den Side, hvor Forsamlingshuset laa og hørte til »Bagstræberne«, da den satte Skel. Senere slog han om, og nu kunde Pastor Glud ikke være i Fred for ham, men skulde stadig komme ud og tale i Kirke eller Samlingshus.

Eller gamle Pastor Lund fra Vium. Der er jo somme Tider ikke saa langt fra Kærlighed til Had og omvendt. Folk sagde, at nu var Pastor Winding bleven bange for den frembrydende Indremissions Bevægelse fra Sevel Østersogn med Missionshuset i Trandum som Midtpunkt. Af to Onder foretrak han det mindste. Jeg er ikke vis paa, at det forholdt sig helt saaledes. Pastor Winding gik sjældent i Seng før Kl. 12—1, og i de lange Aftener udarbejdede han en Sangbog til Brug for Skole og Hjem, som blev udgivet paa Lærernes Forlag i Ringe. Han maatte vistnok betale for at faa den udgivet, og den slog ikke igennem. Tillige fandt jeg efter hans Død, da jeg skulde ordne hans Bogsamling for Fru Winding, et næsten tilendebragt Manuskript om Grundtvigs Liv og Gerning. Disse to Ting vidner ogsaa om, at hans Omslag var ægte nok og ikke alene skyldtes »Forholdenes Natur«.

Jeg mindes et dejligt Sommermøde i Vridsted Kirke og Samlingshus, hvor begge fornævnte Præster Glud og Lund førte Ordet, og bagefter et kosteligt Samvær i Præstegaarden, hvor disse gamle Hyrder talte »stu-

dentikost« med hinanden. Pastor Winding morede sig, saa han var færdig at grine sin Mave itu. De kunde ret slaa sig løs paa en fornøjelig Maade. Fru Windings gode Mad i smuk Opdækning lod vi alle vederfares Retfærdighed, men da Pastor Winding vilde hente en Flaske Rødvin i sit hemmelige Rum, kom han første Gang med en Saftflaske. Han fattede Mistanke, tog en Slurk af Flasken og for saa igen afsted paa Tøjskoene for at berigtige Fejltagelsen. Et kosteligt Optrin, som vi alle morede os over, Fru Winding mindst. Naturligvis blev han drillet en hel Del fra de to Præsters Side. Men han var rørende glad for sine to grundtvigske Kollegaer!

I min første Tid kørte jeg bogstaveligt i Hælene paa Jordmoderen, idet næsten alle lod deres Børn hjemmedøbe. Det var en Skik, der var kommen frem efter Pastor Windings Tilskyndelse. Jeg mindede Folk om, at vi havde en Døbefont i Kirken, og at Daaben var en Menighedshandling, der normalt skulde finde Sted under Gudstjenesten. Og vi fik snart Skikken ændret.

Derimod havde jeg ikke Myndighed nok til at faa ændret Uskikken med at vente flere Timer til Begravelse. Denne kunde være ansat til Kl. 2, og jeg kunde gaa og vente flere Timer ved Kirken, til Følget endelig var bleven færdig med den vidtløftige Frokost, og naar det saa kom, kunde »Gassen være gaaet af Ballonen«. — Alle Dage har jeg haft nogen «Lampfeber» overfor de hellige Handlinger, og jeg haaber, at den ikke helt forlader mig.

Folk kunde heller ikke forstaa, at jeg ikke kunde give deres »Hjorddrenge« fri for Skole, naar der var Marked eller særlig travlt i Mark eller Hjem. »Det

kunde da den gamle Præst gøre, saa kan De vel ogsaa!« Jeg talte med Lærerne derom, og vi blev enige om at hævde Respekten for Skolens Gerning, at intet Barn skulde snydes for sin Skolegang.

Uskikken faldt snart bort; Folk var forstaaende overfor den nye Tids Krav. Men Pastor Winding havde ondt ved at sige nej. Her var ogsaa noget af det, han skulde sige mig, han havde fortrudt.

Han fraraadede ogsaa i Ligtaler at gaa for meget i Detailler med Folks timelige Gerning og Dygtighed. Der følte han, han havde vovet sig for langt ud, og nu var det ikke saa let at gøre Forandring, saa vilde det volde Bebrejdelse og Misforstaaelse. Den unge Mand kan altid lære noget af den ældres Erfaring og Raad.

Pastor Winding havde i nogle Aar Lærergerning i København, og han hørte til de gamle Præster, der kunde en Del Latin, og i hvert Fald en lang Tid holdt han den vedlige. Han holdt stærkt paa den akademiske Dannelse. Da han var ca. 40 Aar gammel, blev han kaldet til Sognepræst i Vridsted—Fly, hans eneste Embede (1876—1906), og saa holdt han Bryllup med sin Kusine Helene, f. Heegaard, af den bekendte heegaardske Slægt. Hun var en fin og hjertensgod Kvinde, men fandt næppe ved sin Fætters Side den Lykke, hun engang havde drømt om. Folk sagde, at de var for gamle, da

Fru Helene Winding, f. Heegaard
Vridsted.

de blev gift, saa de kunde ikke rigtig finde hinanden. Deres Samliv var jo ogsaa ret ejendommeligt. De boede hver i sin Ende af den 70 Alen lange Præstebolig, Pastor Winding i den østre Ende, hvor han havde sit Studereværelse, sine Piber og sit lille hemmelige Rum med Vin, Saftflasker og Honningdaaser, og Fruen i den vestre Ende med Køkkendepartementet. Der i sin lille Stue ved Siden af Køkkenet modtog hun ofte Byens Koner til en lille Kaffepassiar. Iblandt disse var der Stamgæster, bl. a. gamle Lisbeth, og Fru Windings Kaffe med nybagt Kage var nok værd at gaa efter, den smagte. Hun var gæstfri og en kærlig Natur, der holdt af at se Mennesker hos sig. Selvfølgelig mødtes Mand og Kone ved Maaltiderne og havde fælles Soveværelse, altsaa »Bord og Seng« tilsammen, som Juristerne udtrykker sig. Fjernere kom de da heller ikke hinanden. Og de tog ofte ud sammen til de hyppige Gilder i Sognene i den gamle, høje Fjedervogn med »den slingrende Bagdel«, som de kun kunde komme ombord i ved Hjælp af en lille Vognstige. Men nogen hjertelig »Samdeling« syntes de ikke at have.

Gamle Lisbeth, der gennem Aarene var Fru Windings fortrolige Veninde, har fortalt os, at hun engang fandt Fru Winding sammensunken i Graad paa Køkkentrappen, og da løftede Fruen en Flig ind til sin skuffede Lykke. Det gik os dybt til Hjerter, og jeg saa i et Syn, hvorledes to hver for sig brave Mennesker havde levet sammen Side om Side i en Menneskealder uden at finde den Trøst og Glæde hos hinanden, der er Ægteskabets rige Velsignelse. Vor bedste Glæde er jo Trøst og overvunden Sorg. Nu havde Tiden falmet de to gamle Søskendebørn, som sled Tiden hen ved hinandens Side. Pastor Winding kan næppe siges fri

for at have været noget selvraadig og enebestemmende, men til os har Fruen aldrig beklaget sig. Dertil var hun for fin en Natur. Hun var en omhyggelig Husmoder i Præstegaarden, og vi besøgte hende ofte for at vise hende Ære og Ærbødighed. Jeg tror aldrig, jeg har faaet saa god en »Sigtemelmad« som hos Fru Winding. Den blev stadig bagt i den store Ovn, var svampet og god, for saaledes vilde Gemalen have det, ikke Komfursigtebrød.

Om Aftenen besøgte jeg ogsaa ofte den gamle Præst i Studereværelset. Han var »Storryger«, og da jeg ogsaa havde stærke Inkliinationer for Tobakspiber, kunde vi ryge mangen Fredspibe sammen, alt imens Snakken gik. Som en ejendommelig Vægdekoration hang i Slangebuktninger paa den ene Væg i Kontoret 30 Piber, deriblandt 5 dejlige Merskummere, som jeg ofte skelede til, da de var meget smukke og værdifulde.

Jeg havde min egen Pibe hos ham, en Porcellænspipe med Frederik VII's solide Brystbillede og »Folkets Kærlighed, min Styrke« paa. Jeg var en Gang saa uheldig at tabe den, saa Pibehovedet gik i Stykker. Da jeg kunde se, at den gamle Præst blev ked af Uheldet, købte jeg et nyt Pibehoved til ham, der var udstyret med en flot Hest i Trav paa en grøn Mark med Halen strakt lige ud. »Tak skal De have, jeg skal sige Dem, den er meget pæn, men det er jo ikke Kong Frederik VII«. Og saa fik han et af sine kendte Latteranfald. Skaden var nu genoprettet.

Pastor Winding havde den gode Vane, naar en Pibe var røget, da at kradse Asken ud og hænge Piben hen for saa at tage en ny, indtil han var gaaet Rækken igennem, Merskummerne undtagne. De blev ikke brugte, var kun til Stads. Saa blev Piberne jo ikke saa

let sure. En lille »Soldaterkuffert« var fuld af Tobak, blandet sammen af forskellige Mærker. Der skulde smøges meget, inden man naaede til Bunds. Eftersom Rygningen af en Pibe Tobak skred frem, havde Pastor Winding alle sine Fingre nede i Pibe-hovedet for at stoppe Tobakken til, maaske Tommelen undtagen. Langmanden kunde jo naa længst ned tilsidst. Saa hans Fingre var næsten altid »askegraa«.

Engang, da Avlsbygningerne nedbrændte ved Lynnedslag, og Stuehuset saaledes ogsaa var truet, reddede Præsten først Kirkebøgerne, som befalet er og skrevet staar, men dernæst fik han travlt med Piberne. Han gik og stak med dem nede i Haven og kunde ikke finde en Busk, der var betryggende nok for sine kære Venner, sagde Folk. Stuehuset og Østerhuset, der var den ældste Del af Gaardens Bygninger, blev reddet, saa der var »ingen rigtig Held« ved den Ildebrand, føjede man til.

Det eneste Billede, Pastor Winding havde staaende paa sit Skrivebord, var et Udklipsbillede af den i sin Tid bekendte Pædagog, Professor Poul Heegaard, en Slægtning af Fruen. Vi talte ofte om ham, hvorledes han paa en Udenlandsrejse i Italien fandt ind til levende Kristentro. Professor Heegaard var dengang Rationalist eller Agnosticist efter Tidens Smag, men nu da Livets Storme gik hen over hans Hoved og bøjede ham i Støvet, brast hans selvkloge Tanker som skøre Traade, og han greb efter den eneste Redningsplanke, der er givet os Mennesker paa Tankens og Livets vilde Sø i vor Herre Jesus Kristus. Da han sad ved sin elskede Datters Dødsleje dernede og saa, at hun, der var en troende Kristen, gled bort fra ham i mere end én Forstand — hun rakte mere efter vor

Freiser end sin Fader, da hun skulde dø —, saa kunde han ikke staa imod længere. Han kunde ikke forlige sig med at skilles fra hende for bestandig. Denne skønne Omvendelse til Livet i Kristus, som jeg kendte fra Forordet til 2. Udgave af Heegaards Pædagogik, var vi begge meget optaget af, og Pastor Winding kunde føje en Del Smaatæk til om denne sin Kones nære Slægtning.

Fru Winding havde, inden hun blev gift, holdt Hus for sin gamle Fader, der som Pastor emeritus henlevede sine sidste Aar i Hillerød. Hun bragte de mange sjældne Stauder med sig fra Frederiksborg Slotsgartneri og nogle Stiklinger af den Vedbend, der nu dækkede det gamle Stuehus' Østgavl og en Del af dets Sydside. Disse sidste var taget fra en af Slottets Fløjbygninger. Der blev senere plantet Stiklinger op ad Kirkegaardsdigets vestre og nordre Side, der nu begge er helt omgroet af Vedbend, hvilket er meget smukt og kan ses den Dag i Dag. Men det er tillige et Eldorado for Lækattene og Husmaarene. De sidste var vi i min Tid meget plaget af i den gamle Præstegaard. De gennemhullede Taget og opførte deres støjende Koncert inde paa Loftet. Ved Aftentid optraadte de i Flokketal og kunde lege Tagfat i Haven for saa i et elegant Hop at springe op paa det lave Tag og forsvinde ind paa Loftet. Et Aar havde et Par deres Unger mellem Loft og Gipsdæk, hvilket afsatte en Mængde mindre skønne Tegninger paa Gipsdækket forneden i Korridoren. Vi fangede en Vinter tre Exemplarer paa Loftet i Saks, og da de kostede ca. 20 Kr. pr. Stk., mente Niels Pæjsen i Trevad, at det var bedre at holde Maar end en Griseso, for Maarene sørgede jo selv for deres Føde. Vi var nu af en hel anden Mening.

Ægteskabet var barnløst, men Præstefolkene antog sig et Plejebarn, som de adopterede og fik megen Trøst og Glæde af begge to. Jeg beretter derom, som jeg har hørt gamle Folk fortælle det. Fru Winding havde ofte ytret Ønske om at faa et Plejebarn, men det saa ikke ud til, at hendes Mand vilde imødekomme hendes Ønske. Præsten foretog imidlertid en Københavnstur og telegraferede hjem, at Fru Winding skulde følge med Vognen til Stoholm Station for at modtage ham, naar han kom tilbage. Fru Winding kunde ikke forstaa, hvad det skulde betyde, men stod godt nok paa Perronen sammen med Kusken for at modtage Præsten, da Toget ankom. Præsten steg saa ud af en Kupé med en stor Bylt i Favnen, som han overrakte Fruen med de Ord: »Her har du det, er du saa tilfreds?« Fruen blev baade glad og forskrækket, da hun saa, at der var et lille Barn inden i Bylten. »Men Far da, jeg har jo ikke noget Tøj til Barnet, men Tak skal du have, det faar vi nok i Orden«. Pastor Winding havde lejet en Kupé for sig selv og Barnet fra København til Stoholm og selv ageret Barnepige paa hele Turen. En ejendommelig Maade at agere Stork paa! Hun voksede op og blev en meget vakker ung Pige, der senere blev gift med Jeppe Aakjær's Broder. Denne fik med hende en flink og energisk Kone og en anselig Slump Penge.

Pastor Winding var ogsaa en ivrig Kortenspiller, men det var hverken Whist, L'hombre eller Bridge, han yndede, men Firkort om 2 Øre pr. Stik. Saa kunde der være Fart i Spillet og Passiaren endda gaa lystigt, for dertil krævedes jo ikke noget Hovedbrud. Vi agede ofte sammen til Fly til Gilde. Der var noget grandiøst over Flyboerne og deres Gæstfrihed. Ætlinger af Marie Bregendahls »Sødalsfolkene«.

I Førstningen var vi paa Slæbetov hos Pastor Winding, og han bestemte Fart og Klokkeslet, men den gamle Ejedervogn var gerne den sidste, der drog af Gaarde. Pastor Winding nød Spillet og Samværet med sine gamle Venner, der for det meste var Søren Daugbjerg, Jens Kjærgaard og Jens Andersen. To-Ørerne gik livligt frem og tilbage over Bordet, og hvem der vandt eller tabte var af underordnet Betydning. Da jeg ikke spillede Kort, kunde Tiden tilsidst blive lang for mig og endnu mere for Fru Winding og min Kone. De længtes efter at komme hjem og i Seng, men vi maatte jo vente, til Far blev færdig til Opbrud, den Natteravn han var. Kusken havde taget adskillige Blundimens og Fru Winding ligesaa. Da jeg blev Sognepræst, blev Vognen jo min, og nu var Pastor Winding og Hustru saa ombord hos os. Naar Klokken saa blev 11 à 11^{1/2}, meddelte jeg Pastor Winding, at nu var Vognen for Døren. »Vil De saa med hjem?« Saa brød han op med et af sine Hosteanfald, der ikke var til at misforstaa, men »jeg lod som ingen Ting«, og vi dampede af. Jeg vilde ikke forhandle om Klokkeslet med ham, for saa vidste jeg nok, hvordan det gik, og jeg vilde heller ikke gerne gaa imod hans Udtalelser, da han var den gamle Præst og min tidligere Principal. Fru Winding var mig taknemlig for, at vi kunde komme hjem i anstændig Tid.

Jeppe Aakjærs haarde Dom over Pastor Winding i sine Erindringer har gjort mig ondt. Jeg synes, den er uretfærdig og helt ved Siden af. Pastor Winding havde engang store Forventninger til Jeppe Aakjær. Nu syntes han ikke om hans Udviklingsretning, og der var kommen dem »Blod« imellem. Pastor Windings Fremfærd mod den unge, stærkt gærende Jeppe

Aakjær kan ikke forsvares. Det var Nidkærhed uden Forstand og fik den modsatte Virkning af den tilsigtede. Der var Lærer Jacobsens Holdning anderledes forstandig og fremsynet. Danmarks store Lyriker og berømteste Fjandbo har jo forlængst faaet den Aerkendelse, han fortjente. Vi andre smaa Fjandboer, unge som ældre, har Grund til at være stolte af ham, om end vi nok kan give Pastor Winding Ret i at have ønsket ham en noget anden Indstilling overfor Kirke og Kristendom, Højskole og dansk Folkeoplysning. Vi kan dog aldrig færdes paa de Egne »ved Karup Aa« uden at sende Digteren en taknemlig Tanke. Han har ogsaa kastet forøget Charme og Skønhed over disse Egne og aabnet vore Øjne derfor, saa vi kan tale om Jeppe Aakjær=Egnen i Lighed med Blicher=Egnen. Jeppe Aakjær er Blichers ægtefødte Søn, varme For svarer og jævnbyrdige »Ganling«. Hans Kærligheds erklæringer til »Lyngens brune Land« og »Jyllands Sletter« er lige saa ægte og varme som »Hedens Sangers«. Han tilhører blot en anden Tid.

Pastor Winding vilde gerne dele Kaar i eet og alt med sine Sognefolk, ja de sidste Aar var der næppe stort andre, han interesserede sig for. Kunde man se bort fra hans Manerer og kantede Væsen og naa ind til hans Hjerte, skulde man nok opdage, at det sad paa det rette Sted. Han var ingen »Judas«, selvom han ofte greb fejl overfor den gode Sag. Overfor noget, som han ikke rigtigt kunde lide, havde han tillagt sig det Valsprog: »Jeg lader som ingen Ting, skal jeg sige Dem!« Mon det er saa helt ilde ved mange Lejligheder? En Dag han skulde have været med Markedsvognen i Skive, blev han syg, og otte Dage efter havde en Lungebetændelse i Forbindelse med en cancrøs Knude

i Maven gjort Ende paa hans Liv. Stille og fromt laa han hen med foldede Hænder og gav sig ydmygt og stille hen i Guds uransagelige Vilje og Vej.

Efter hans Død forærede Fru Winding mig en af hans Præstekjoler. Den kunde saa nogenlunde passe, og den har jeg brugt i Annexet en lille Menneskealder. Nu er den vendt og syet i Jakke og Vest. Jeg nænnede ikke at smide den bort. Og naar jeg nu her fortæller lidt om »Gamle Winding« som en ejendommelig og kantet Repræsentant for den gamle Tids Tankegang og Levesæt og hans varme Samhu med den Befolkning, han levede iblandt, er der intet deri, synes jeg, der hindrer mig i at ønske, at noget af den ærlige Ydmygheds og Fromheds Aand, der var over Pastor Winding, maa have fulgt Præstekjolen over paa mig. Der var andre Ting hos ham, jeg nok vilde være fri for, for her havde jeg nok selv at slaas med.

Pastor Winding hørte til de Mennesker, som man skulde kende for ret at kunne vurdere. Han vandt ved nærmere Bekendtskab. Det er ikke alle, der gør det. Da Beboerne i taknemlig Erindring om hans lange Virke iblandt dem og Samhu med dem satte en smuk Mindesten paa hans Grav, spurgte hans Ven og Arbejdsfælle Lærer Jensen mig til Raads om Texten. Det Ord meldte sig straks: »Mennesket ser det, som er for Øjnene, men Herren ser til Hjertet.« Det valgte man saa. Det ringeste og det bedste skjuler sig i Hjertets Løndom. Hos gamle Pastor Winding opdagede man, at noget af det bedste var skjult til Stede og groede sin Vækst imod Høstens Dag.

Paa Fru Windings Mindesten staar: »Hvil i Fred!« Jeg mener, at man med fuld Ret ogsaa her over de to gamle Præstefolk kan anvende, hvad Digteren Aakjær

saa kønt har skrevet over sine Forældre paa Fly Kirkegaard:

»Saa mangel Slægt lig knækket Rør
Sank ned for denne Kirkedør,
Velsignet I, som segned' her
I Læ for Sorgers Bygevejrl«

II. *Pastor Johan Jensen Johansen.*

Johan Jensen Johansen var Sognepræst i Vridsted—Fly fra 15. September 1857 til sin Død 11. April 1867. Han var da 52½ Aar gammel.

Han har sikkert været den betydeligste Præst i Vridsted indenfor de sidste Hundrede Aar, og han er den af de gamle Præster, der huskes bedst.

Han synes at have været en nidkær Præst, en evnerig Mand og en stærk Karakter. I Embedsbogen findes interessante Optegnelser om, hvorledes han med stor Kraft afværgede, at Provst Bötcher i Sevel paaførte Vridsted—Fly Kommune en Familie, der skulde understøttes af Fattigvæsenet. Den gamle Provst (der har staaet Model til Marie Bregendahls Bog af samme Navn) var en myndig Mand, der ikke var vant til Modsigelse eller Modstand, og her møder han saa en menig Præst, der ikke vil rette sig efter Provstens Afgørelse. De maaler min Tro hinanden Skæppen fuld, og Pastor Johansen gik sejrrig ud af Slaget. Gamle Søren Johan Jørgensen, Gyldenvadgaard i Trevad, kendte ogsaa Begivenhederne, idet han som ung Gaardejer havde Sæde i Sogneforstanderskabet, hvor Sognepræsten dengang var født Formand, og han beundrede Pastor Johansen for den Bedrift. Han føjede til, at det var ikke saa sært, Præsten ikke vilde falde til Føje, for saadan en enkelt Familie kunde blive Kommunen en dyr Historie, og saa pegede han paa en anden Familie i Sognet, der gennem flere Generationer var falden Kommunen til Byrde. Familien forgrenede sig ud i Børn og Børnebørn, og mange af disse havde saa ringe Æresfølelse og Energi, at de ikke brød sig om at holde sig fri af Fattighjælp. Denne

løb da i Tidens Løb op i mange Tusinde Kroner.

En saadan Sport kendes nu ikke mere blandt Præster, der jo forlængst er gleden ud af Kommunens Styre. Og for Resten jo heller ikke af andre nu under Steinckes Sociallov. Nu maa Præsterne søge Afløb for deres Kamplyst i rabies theologorum. Det faar vi i hvert Fald Skyld for.

Derimod var gamle Søren Johan Jørgensen ikke saa glad for, at Pastor Johansen ikke var tilfreds med Søren Johans »dumme Hjordedrenge«, men det vidste Søren Johan Raad for. En Hare, en And, lidt Smør, ja, engang en »stor, swot Kok« kunde hjælpe forbavsende paa Hjorddrengenes Kondevitter, og saa fik de Lov at slippe igennem. Det lyder helt Blichersk.

Pastor Johansen var første Gang gift med en Herremandsdatter fra Rødslet i Vendsyssel, Emilie Jessine Larsen, der døde 28. Oktober 1861, kun 32 Aar gl. Før hun vilde drage ind til sin Præstemand efter Naadensaarets Udløb, stillede hun Krav om at faa Embedsboligen udvidet. Der blev bygget en Udbygning til Stuehuset midt for ud i Haven mod Syd og to mindre Gæsteværelser til den østre Ende, saa Embedsboligen blev af en anelig Længde og en vis gammeldags Skønhed. Der var 5 Skorstene paa det ca. 70 Alen lange Stuehus, altsaa næsten herregaardsagtigt. Dørene var udstyret med de prægtigste Fyldinger og tilsvarende kunstfærdige Gerichter paa Dørkarmene. Nogle af disse gamle Herligheder er heldigvis bleven bevarede i Loftsværelserne i det nye Stuehus. Tillige blev der bygget et Stykke til Østerhuset, hvori der blev indrettet en Vognport med saa høj en Portaabning, at Præstens flotte og flunkende nye lukkede Vogn kunde gaa ind. Denne Tilbygning var Præstens

privat bekostede Ejendom, som senere af hans 2. Hustru som Enke blev foræret til Kaldet. Nu er Udslettelens Dom ogsaa gaaet hen over den. Maaske ogsaa Herregaardsdatterens medbragte Medgift var Skyld i, at Pastor Johansen og Hustru kunde foretage lange Udenlandsrejser til Syden, hvilket dengang var langt mere opsigtsvækkende end nu, hvor alle jo rejser.

Fru Emilie Johansen blev ikke gammel i Gaarde. Men forinden hun døde, havde hun dog foræret sin Mand to Sønner: Carl Ludvig og Oscar. Den yngste af disse fik vi i Tidsrummet 1907–13 ofte Besøg af i Præstegaarden: Organist Oscar Johansen-Draae. Han var Pebersvend og noget af en Kunstnersjæl, bar Kunstnerslips og Paryk. Han havde ogsaa rejst meget og var en interessant Gæst, som vi kom til at holde meget af, ret et dejligt Menneske. Han bevarede alle Dage en rørende Kærlighed til sit Barndomshjem, viste stor Agtelse for sin dygtige Faders Minde og en sværmerisk Kærlighed til den Moder, som han kun havde kendt saa lidt og næsten ikke kunde huske, altsaa i Længsel og Fantasi.

Efter Blichers Opskrift er der jo to Slags Præster. Saaledes betegnes ogsaa Præstesønnerne ofte som nogle af de bedste og nogle af de daarligste Mennesker, der er til. Jeg tror, der er en tredie Slags, nemlig de Præstebørn, der ikke synes rigtigt at kunne smelte sammen med Landsbyens Børn og unge. De maa tidligt hjemmefra for deres Uddannelses Skyld eller bort fra Barndomshjemmet, der var dem saa kært, fordi Forældrene døde eller blev forflyttede. De bliver da let noget rodløse i deres Hjemstavnsfølelse. Til den sidste Slags hørte vor Ven Organist Johansen-Draae. Hvorfor og hvorfra han har erhvervet sig Tilnavnet Draae vides ikke.

Hans poetisk indstillede Sjæl elskede ret disse skønne, aabne Egne ved Karup Aa med Hedens brune Tæppe, de store Engdrags spragledede Blomsterflor og det ejendommelige Fugleliv, der endnu i min Tid havde Tilhold der. Den søde Vemodslyst, der kan være over en saadan Egn, gav ogsaa Genklang i hans Sjæl. Hjejlen er nu en sjælden Fugl ogsaa paa de jydske Heder, men dengang kunde dens klagende Fløjtetoner, naar den i Skumringen en Sensommerdag paa sin pilsnare Flugt fløj tæt forbi ens Hoved, næsten faa en forstaaende Sjæl til at græde af Længsel og Fryd, man vidste knap hvorfor. Det var Trækfuglenaturen, der kom op i en. Og saa var det jo Organistens Barnsdomsegn. Kun altfor korte var hans Smaabesøg, men de gentog sig næsten hvert Aar, og vi glædede os dertil.

Men nu for faa Aar siden kom han og købte Faderens og Moderens Gravsted paa Vridsted Kirkegaard og betingede sig selv Hvilested i Familiens gamle Gravplads lige op til Kirkegaardens Vestside ind mod Præstegaardshaven. Han gav en rundelig Betaling derfor, der er indgaaet i Kirkens Midler, mod at denne overtager Vedligeholdelsespligten og uddeler et Par Legater til de fattige i Sognet ved Juletid. Der hviler han nu ogsaa selv, for nu er han ogsaa død, den gamle, interessante Pebersvend og Musiker.

Vi kan se, at han i sine sidste Aar fremdeles har rakt efter sin kraftige Fader og elskede Moder. Kunde han ikke her i Livet dele ret meget med dem uden i Fantasi og Længsel eller Mindet, saa vilde han dog forenes med dem i deres Grave til Opstandelsens Morgen. »Lad mig hvile hos mine Fædre og begrav mig i deres Grav«. (I Mosebog, 47,³⁰).

Pastor Johansen blev anden Gang gift med en Præstedatter fra Daugbjerg, Johanne Christiane, f. Stougaard. Hun fristede den lidet misundelsesværdige Skæbne at skulle modtage Enkepension fra Vridsted-Fly Sognekald i over 40 Aar, og den var elendig lille. Hun døde i min Embedstid. Jeg havde en Tid 3 Koner at forsørge: Fru Christiane Johansen, Fru Helene Winding og min egen Kone og var saaledes en Slags Mormon. Jeg ved dog ikke af, at jeg har ønsket nogens Død for at slippe ud af Klemmen. Det skal jo ogsaa lidet nytte, for saa lever en Enke jo netop længe.

Aaret efter Brylluppet kom Storken, der for Resten gennem lange Tider havde Rede paa Præstegaardens Lade, med en lille, dejlig Pige til Præstefamilien. Der var stor Glæde i Hjemmet og stor Stads, da den lille Pige skulde døbes. Som Faddere opgives i Kirkebogen: Stiftsprovst Welding og Frue, Viborg, Frøken Christiane Dige, Vridsted Præstegaard, Provst Colding i Kobberup og Pastor Schwartzbrem, Vroue. Desuden var der et stort Følge af Familiemedlemmer og Gæster til Stede. Men saa kom Glædens blege Søsterengel igen til Præstefamilien i Vridsted og rørte denne Gang ved Præsten, thi midt under Daabshandlingen fik Pastor Johansen et Slagtilfælde. Folk sagde altid siden, at det var Glæden, der slog ham ihjel. Man skulde jo knap tro det, for Sorg og Glæde er jo vore stadige Følgesvende. Provst Colding maatte fuldføre Daaben, men Pastor Johansen blev baaret besvimet hjem og døde.

Denne tragiske Begivenhed ikke mindst og tillige Byggeriet ved Præstegaarden har sikkert medvirket til, at Pastor Johansens Navn er saa vel bevaret i Folkemunde.

Ak, saa maatte den unge Præsteenke ud af sit nye Hjem, og hun søgte Tilflugt med sin lille Pige i Viborg, hvor hun vistnok henlevede alle sine Aar og skaffede sin Datter en udmærket Uddannelse. Mod behørig Kvittering og Leveattest fik hun saa sendt sin lille Enkepension 4 à 500 Kr. aarlig. Det var ikke meget at slaa til Side med.

Faa Aar efter at vi var flyttet fra Vridsted til Sejsling ved Silkeborg, fik vi i Krigsaarene hyppigt Indkvartering af Soldater, der var ude paa Feltmanøvre i Funder og Egnene omkring Silkeborgsøerne. Man forment jo, at hvis Tyskerne kom herop, og vi skulde tænke paa at standse dem, maattede det blive i det bakkede Terrain omkring Himmelbjerg og Silkeborgsøerne.

Et Aar havde vi da et Par Dage Indkvartering af Regimentschef, den nysudnævnte Oberstløjtnant Arnesen Kall fra Viborg og hans Adjudant tilligemed et Par Oppassere. Chefen var en smuk og statelig Officer, en mørk og mandig Skikkelse og saa hyggelig og interessant at have i vort Hjem. I Førstningen var vi jo noget benovede ved at have en saa højtstaaende Officer, der fra at være Kaptajn og Kongens Adjudant var bleven forfremmet til Oberstløjtnant med Garnison i Viborg, men det varede ikke længe, før vi blev glade for ham og kom paa Talefod med ham. Han havde oplevet meget i de »højere Cirkler« og som Kongens Adjudant overværet de franske Manøvrer noget før Verdenskrigens Udbrud. Der var nok at lytte til, og den høje Officer kunde ogsaa interessere sig for jævne Præstefolk paa Bondelandet og deres Gerning, ret en Dannemand.

Da han forærede min Kone Chokolade, syntes jeg, at jeg ogsaa skulde vise mig, og spenderede da en

Flaske god Kubarom paa vor høje Gæst med flere til en Aftentoddy. Sligt kan jo ret løsne Tungebaandene. I en lille Pause sagde han saa til mig: »Lundøe, jeg synes, det Navn forekommer mig bekendt, hvordan kan det hænge sammen«? Jeg kom da hans Hukommelse til Hjælp og erindrede om, at Oberstløjtnanten ofte havde udstedt Leveattest for sin Svigermoder, Pastor Johansens Enke fra Vridsted, til mig. Han var nemlig blevet gift med den lille Præstedatter fra Vridsted. Som ung Premierløjtnant havde han ligget i Garnison i Viborg og da set for dybt i hendes smukke Pigeøjne. De havde nu været Mand og Kone i flere Aar. Nu fik Samtalen saa ny Næring paa den hyggeligste Maade. Næste Dag overvældede han min Kone med Chokolade og Blomster, idet han sagde: »Deres 3. Kone paa Kaldet i Vridsted, der nu er kommen hertil, skulde ogsaa have lidt fra os til Gengæld«. Lidt senere paa Aaret sendte vi et Par Skæpper Æbler »af de bedste« op til vor høje Gæst i Viborg, der fuldstændig havde charmeret os. Den lille Præstedatter fra Vridsted vilde vi ogsaa gerne vise Opmærksomhed. Og en ny Blomst var nu flettet ind i Pastor Johansens Mindekrans.

III. *En Kromand.*

Den største af alle Originaler, jeg traf paa under min Præstetid i Vridsted-Fly, var uimodsigeligt den gamle Kromand i Hagebro Kro: Kræn Haagebro. — Hans Døbenavn var Kristen Kristiansen Rosgaard, f. 29. December 1821 og død 16. Oktober 1911.

Jeg besøgte ham adskillige Gange, inden det lykkes kedes mig at vinde hans Tillid og Venskab. Til alt, hvad jeg kunde føre paa Tale, svarede han sit korte: »Jov — ja!« — »Ja vel saa!« — »Jov, det er vis nok!«. Men saa kom vi paa Talefod med hinanden, og jeg mindes ham med stor Taknemlighed. Jeg gemmer endnu den Pibe, som han forærede mig. »Den skal De ha', fordi De besøger en gammel Mand og en stor Synder. Naar De stopper den, inden De kører hjemmefra, kan den nok vare helt til Fløj eller Igløs.«

I sine unge Dage var Kræn Haagebro Entreprenør under Hedens Konge Dalgas, da denne forestod Anlægget af Viborg-Holstebro Chausse. De raserede en hel Del Kæmpehøje, og Kræn fik sin Del af Fundene, og fra den Tid skrev sig hans store Interesse for Oldsager, Urner og gamle Mønter. Og hans Samling var anselig og værdifuld. Tre gamle Standkister stod fulde af de dejligste Urner, og Chatol med andre Møbler var pakket til af Flinteredskaber og Mønter m. v. i hans Aftægtsbolig vis å vis Kroen, der var nyopført efter en Ildebrand. Han vilde nok vise sine Herligheder frem, men hans Urner maatte vi ikke tage paa. Nok se, men ikke røre!

Engang kom gamle Kræn i stor Vaande og Forskrækelse. To udbrudte Tyveknægte fra Herning Arrest havde paa deres Flugtvandring over Heden efter Skive stjaalet de fleste af hans Specier og gamle Mønter. Men da de allerede i Vridsted By søgte at afsætte disse,

førte det til deres Paagri-
belse. Men det førte til-
lige med sig, at Sogne-
fogden i Fly frasagde sig
Bestillingen som Sogne-
foged, idet Banditterne
havde lovet at finde ham
igen, naar de kom løs.
Han havde ved mands-
stærk Hjælp indhentet
dem og ladet dem paa-
gribe, inden det lykkedes
dem at forsvinde i Ta-
stum store Granplantage.
Kræn fik altsaa sine »gam-

»Kræn Haagebro«, — den gamle
Kroejer af Hagebro Kro
i Vridsted Sogn.

le Sager« igen, og hans Glæde var stor og kendelig.

Kræn Haagebro var en lun Jyde, der godt kunde
»tørre« Folk eller rive en Vittighed af sig. Til Kroen
hørte i hans Tid foruden selve Kroholdet et ikke saa
lille Landbrug og Mølle. Og han havde ogsaa en Tid
lang handlet en Del med Heste. Det er dertil Mylius
Erichsen i »Den jyske Hede« hentyder, naar han om-
taler, at Kræn paa Skovriderens Spørgsmaal til hans
Befindende kunde sige: »Aa, a er et saa ring, a ka' da
Gud ske Lov endnu snyde en Sjællænder i en Heste-
handel!« Skovrideren fra Feldborg Statsplantage var
Sjællænder, det vidste den gamle Kromand, der ikke næ-
rede videre Respekt for Sjællændernes Handelstalent.

De sidste Aar han levede, blev hans Middagssøvn
lang. Det hændte, at jeg først paa Eftermiddagen en
Sommerdag kunde træffe ham liggende oven paa Dynen
i Sengen i fuld Paaklædning med sin Kalmukskasket
paa Hovedet, Pibe i Munden og Stok ved Siden. »Her

hviler a saa godt«, sagde han som en Slags Undskyldning. Med Stokken søgte han at tugte Musene, hvis de blev for livlige i Sengehalmen. Han laa gerne paa Ryggen med Fødderne op over Fodstykket, og han kunde nok saa flot sende en Straale Spyt, godt farvet af Skraa og Pibe, i en Ringbue ud paa Gulvet. Ringere var han da heller ikke. Øvelse gør jo Mester! – Paa Gulvet i hans Aftægtsbolig var der strøet Sand.

I sin Tid havde han været en dreven Fisker, der bjergede adskillige Laxørreder til de fine Gæster, der boede i Hagebro Kro og yndede Stedets Nationalret. Da J. C. Christensen havde opholdt sig paa Kroen et Døgns Tid for at hvile ud i de skønne og stille Omgivelser og drive lidt Lystfiskeri, fortalte gamle Kræn mig om hans Besøg bl. a. saaledes: »Det er en sær Kaalsøn, den J. C., wo Sine vild' ha' gi'et ham Ørred eller stegt Oel eller Kyvlinger til hans Onden (Middagsmad), men de' vild' han et ha', han vild' ha' en Flæskepandekaag. Sine var nær ved aa blyv vred paa ham, for han troed' vist et, hun kund' law' ordentlig Mad«. Sine Rosgaard, Dattersønnens Kone, var en ualmindelig proper og kyndig Krokone.

Jeg har det Indtryk, at gamle Kræn Haagebro havde prøvet lidt af hvert, inden han havnede som den kendte Kroejer i Hagebro. Hans Klædedragt var i gammeldags Snit, men man skal jo ikke altid skue Hunden paa Haarene. Indenfor en Vadmelskofte kan der ofte banke et Adelshjærte, og det var Tilfældet her. Til daglig gik han i Vest uden over den tykke varme Trøje (kaldet Bul) af tykt stampet Svanebæg med Skindærmer. Hjørnerne i Benklædernes Forsmække var gerne bøjet om, saa kunde han lettere komme i Lommerne efter Tobak og Tændstikker, for Piben gik ofte ud.

Han havde en aaben Natursans og elskede Heden og Aaen og Fuglelivet dér. Den Salme, han holdt mest af, var »Naturen holder Pinsefest i blomstervirket Smykke«. Den har vi sunget sammen et Par Gange en Sommeraftenstund i hans stille Aftægtsbolig, og Kræn kunde alle Versene udenad. Den er saa »kjøn«, sagde han. Det var højeste Superlativ i hans Mund. I mit stille Sind undrede jeg mig over hans Valg.

Hagebro med Omgivelser er et ualmindelig dejligt Sted for den, der elsker Hede og Eng med den slyngede Aa i Forening. I geologisk Henseende er Egnen dér ejendommelig. I Heden mod Øst er der ret store Slugter, og Sejbækaaen, der er bekendt fra Jeppe Aakjærs »Jens Langkniv«, løber ud i Karup Aa lidt Syd for Kroen. Partiet er en Udløber af de storslaede Naturdannelser ved Hald Sø og Dollerup Bakker, en Morænedannelse derfra. Heden er jo ikke overalt i vort Fædreland lige smuk. Et af de skønneste Partier er netop dér ved Hagebro. Fra Højdedraget noget imod Øst, især fra de 6 Kæmpehøje paa Præstegaardsheden, har man et herligt Udsyn over store Dele af den saakaldte Karup Flade. Og Blichers og Aakjærs skønne Digtning og for Resten Distriktlæge Rambuschs Topografi om Egnen (Han boede en lille Menneskealder i Lægeboligen i Sjørup), har givet Karup Aa og den omgivende Hede et poetisk Skær, som forklarer og beriger Sindet.

Paa denne Hede er daværende Sognepræst i Vroue, Mogensen, og undertegnede engang gaaet vild. — En frostklar Vinterdag tog vi vore Dalgasstøvler paa, Kæp i Haand, og saa skulde vi ud paa Heden for at nyde Solglansen over Egnen og den nyfaldne Sne. Men midt under Vandringen faldt der en tæt Rimtaage over os,

saa vi til sidst hverken vidste ud eller ind. Efter flere Timers Rundvandring og badet i Sved fandt vi omsider hen til et afsides beliggende Hus »Rolighed« i Vroue Sogn (Havekonsulent Henriksen=Beders Barnsdomshjem), og vi var bjergede. Pastor Mogensen var træt og jeg næsten ødelagt af at vandre rundt i den høje Lyng. Skønt han var en Kende mindre af Vækst og 15 Aar ældre, kunde jeg aldrig »hamle op« med ham. Han var en fortættet Skikkelse, ladt med Energi. Naar vi cyklede sammen til Viborg eller Holstebro, var han lige ved at tage Livet af mig, saadan spurtede han. Men saa opdagede jeg, at blot han fik Lov at have et Hestehoveds Forspring med sin Cykle, kunde vi godt tage det med Ro. Men kom jeg paa Linje med ham, tog han Fart. Det taaltes ikke.

Da gamle Kræn Haagebro listede af, blev han efter eget Forlangende puttet i en Dobbeltkiste, hvoraf den inderste var af Zink, og da han var en høj og »før« Mand, viste det sig, at Graveren Peter Rusborgs almindelige Maal til en Grav ikke slog til. Vi maatte kaste Jord paa Baaren, mens den stod ved Siden af Graven. Det gjorde et kedeligt Indtryk paa det store Følge, og hans Datter jamrede sig derover. Han hviler nu i det sydvestre Hjørne af Vridsted Kirkegaard, og paa vore Besøg glemmer vi aldrig at dvæle lidt ved min gamle Vens »sidste Hvilested«.

Paa Hagebro Hede ret tæt ved Kroen laa et magert Boelssted med Vinkelbygninger. Der boede Villads og hans gode Hustru, hvis Tilværelse var præget af »Flid, Nøjsomhed og Guds frygt«, tre gode Grundpiller for et Hjem som et Folks Liv. De klarede sig helt godt. Der fandt Konens gamle Fader Tilhold paa sine gamle Dage. Han havde i over 40 Aar været »Hjord« hos Provst Bøtcher i Sevel for dennes store Faare- og Ungkvægflække. Han kunde fortælle adskilligt om den gamle, myndige Provst, der

som allerede nævnt, har staaet Model til Marie Bregendahls interessante Roman: Den gamle Provst. Jeg husker ikke længere, hvad den gamle »Hjord« hed, men hans snehvide Haar og Skæg og klare Øjne staar endnu levende for mig. Hans Omkvæd paa alt, hvad han havde at fortælle, var stadig dette: »Det gælder om, at vi har en ærlig Mund og en tro Haand«. — Megen Lærdom havde han aldrig næmmet, men dette med en »ærlig Mund og en tro Haand« sad fast og var en Livets Lærdom, hvormed han »slap igennem«.

IV. Niels Piersen og Niels Pæjsen.

I Vridsted By boede Niels Piersen i Søndergaard, saaledes kaldt til Forskel fra Niels Pæjsen i Nørgaard i Trevad, der jo ogsaa ligger i Vridsted Sogn.

A. Niels Piersen († 1914) var en stræbsom Mand som faa, dygtig og sparsommelig, men hørte til den gamle Skole, der hverken var berørt af Højskole- eller Missionsbevægelsen. Thorkild Gravlund vilde sikkert kalde ham »en gammel Dansker«, stærkt i Slægt med Forfatterens Nilausér. Højskolebevægelsen havde noget Tilhold i Vridsted og Missionen var i stærk Udbredelse i Nabobyen Trandum vestena, men Niels Piersen holdt Linjen midt imellem. Han var rolig og sindig af Gemyt og paa Forhaand kritisk indstillet overfor alt nyt, f. Ex. Mejeridrift og Roedyrkning. »Det kan aldrig være sundt og godt, det, den mesten Part gror nede under Jorden og hverken faar Sol eller Luft. Det gaar naturligvis saadan, at Besætningen faar Tuberkler af alle de Roer og gaar hen og dør. Saa har vi jo kun Fortabelse ved det«. »Lad os blive ved det, de gamle har lært os. De var ikke saa taabelige, som de unge tror« o. s. v.

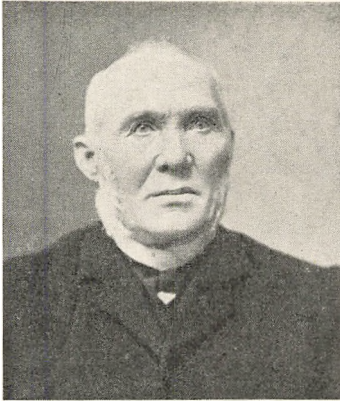
Det varede noget, inden vi to lærte hinanden at kende. Jeg kom til at hjælpe ham med Udregningen af hans Kvægtiende og Smaaredsel, og saa var Bekendtskabet gjort. Jeg vilde naturligvis ikke have noget for Ulejligheden, men kunde paa ingen Maade blive fri. Og jeg mindes mange morsomme Samtaler med ham i hans Hjem, hvor hans stille og milde Kone, Stine var »Livet i Huset«. — Niels Piersen havde en grundmuret Tillid til sin Kone. »Det har Stine sagt«, saa kunde der ikke rokkes ved den Ting. Niels Piersen havde sin egen Form. »Ih Gud faale bewaar wos med

de Flyvemaskiner. Det bliver jo galt, naar de skal til at reparere. De kan jo ikke holde stille oppe i Luften, og falder de ned, kan det hælde, at de slaar sig »wal møj«, mere end de godt kan taal'. Eller »ih Gud faale bewaar wos, lad os ikke »trods« de store, det kan aldrig betale sig. Vi maa hellere neje os og huske paa, at vi er de smaa«. Et andet Mundheld var »nær jen slaar ved Sandhed«, sandt at sige. Niels Piersen sad altid med højre Albue støttet paa højre Knæ og højre Haand under Kind og saa snakkede han løs. Sine Meninger havde han ikke læst sig til, men det var langt mere Arvegods fra de gamle »mi Faar og mi Bejstefaar«, eller var dannede efter Oplevelser i det praktiske Livs Skole.

I Niels Piersens Hjem voksede der en Flok dygtige Børn op, der ikke i alle Henseender slægtede deres Fader paa. Det ene Slægtled gentager jo ikke helt ud det andet, behøves heller ikke. En af Sønerne er en dygtig Lærer i Folkeskolens Tjeneste.

Da gamle Niels Piersen laa paa sit Smertensleje af Mavekræft, besøgte jeg ham ofte og blev altid modtaget med en uskrømtet Glæde. Og han vidste godt, hvad jeg kom for. Han led taalmodigt og fromt og talte stadig om, at han da nødig vilde miste »sin Himmerigs-Part«. Det Udtryk har jeg aldrig siden kunnet glemme. Vi er jo fra Daabens Stund lodtagne i Guds Rige. Maatte vi dog beholde Lod og Del dér!

B. Niels Pæjsen i Nørgaard i Trevad († 1913) var af en hel anden Støbning og i visse Henseender en Modsætning til Niels Piersen i Vridsted. Han var en stout Skikkelse og en betydelig Begavelse, uforfærdet i sine Ytringer og en redeligog retsindig Natur helt igennem. Han var en Mand med Karakter og et rigt Lune, der til Tider kunde stige til Kaadhed. Der var

Niels Pæjsen i Trevad.

ikke den Ting, man ikke ønskede »Niels Pæjsen i Trevad« med til, og i kildne Spørgsmaal eller vanskelige Situationer kunde han bryde en pinlig Tavshed og komme med et Forslag. Med et »mæ Forlov aa spør« eller »man kan jo nok forspør sæ, men ikke forhør sæ, lad mig nu komme med et Forslag,

saa kan I jo bag efter sej Jer Tøk (Mening) aa dertil«. Eller »her kan vi da ikke staa og stampe og lade, som vi er ræd' for hinanden, for det er vi jo ikke alligevel« o. s. v.

Jeppes Aakjær har i »Vredens Børn« givet os et lille Rids af Niels Pæjsen, som den gode og fornøjelige Husbond han var, der ogsaa havde Hjerte for »Hjord-dreng« og andet Smaafolk. Men muligen Jeppes Aakjær ikke har kendt de Sider ved Niels Pæjsen, som jeg mener hører med til at give det hele Billede af Manden. Han tabte ikke saa let sit Ansigt, saa lad ham da ogsaa beholde det! Han var en selfmade Mand, der selv havde prøvet Hjord-drengestillingen og strengt Arbejde, inden han som Gaardbestyrer giftede sig med Enken i Nørgaard i Trevad.

Niels Pæjsen var noget af en Hjemmefilosof, meget videbegærlig og sund i Tankegang, ret en kraftig Type, stærkt anlagt for fornøjelige Historier og kraftige Vit-tigheder. Han havde et udenlandsk Departement i Hjernen og tænkte undertiden »i Kloder«. »Nu har

man jo rejst Kloden rundt mange Gange, østen ud og vesten ind eller omvendt, fra Pol til Pol« -- gerne med den indskudte Bemærkning: »Det er »missel« sært, at man kan!« — og saa kom, hvad han vilde gaa over til i sine Reflektioner. Han havde bevaret Forundringsfølelsen i sin Sjæl og en ivrig Spørgetrang.

Hos mig introducerede han sig med de Ord: »Haar De en Cigar, saa haar a lig' 10 Minutter aa spild' po Dem!« Og han spildte mange 10 Minutter paa mig, der ofte blev til Timer, og jeg nogle Cigarer paa ham og saa mange flere Tændstikker. Vi kunde underholde hinanden saa ivrigt, at Cigaren eller Piben stadig gik ud, og jeg morede mig ofte med at lægge Mærke til, hvor mange Tændstikæsker han i Tankeløshed kunde faa puttet i Lommen. »Naa, nu kommer De til, Niels Pedersen, at rydde Deres Lommer, for nu har jeg ikke flere Tændstikker«. Saa morede vi os begge derover. Han forærede mig en Gang et mægtigt Læs Brænde til Erstatning for alle de Tændstikker, han havde brugt hos mig. »Saa slaar det vel til en Tid igen«, føjede han til.

Han blev mig en oprigtig og kær Ven, der ikke skyede at sige een »Sandheden«, selvom man stundom blinkede lidt med Øjnene derved. »Det var saa pinnede en skidt Taal, De holdt ved det Guldbryllup forleden Dag, for det var Løgn det meste af det, De sagde«. Det gav et Chock i mig, ung som jeg var og ukendt med Niels Pæjsen og Guldrudeparret. Men da han havde forklaret sig nærmere, forstod jeg, at jeg for en Gangs Skyld havde »smurt« lidt for tykt paa for Mandens Vedkommende, ikke Konens.

Han havde mærkelige Sprogblomster til sin Raadighed, og jeg har ham mistænkt for, at han selv lavede

mange af disse Ord, men jeg havde det som Messing Jens; jeg forstod altid, hvad han mente. »Idag er det noget skummel med mig, Benet gør for meget Vrøvl«. En Plompel var en »Slog« og en Pløg og Knokkel noget lignende.

Tidlig mistede han sin Hustru, men havde da en flink Datter at trøste sig ved. Da hun blev gift, maatte han holde Husbestyrerinde. »Sin Husbestyrerinde maa man for Alting ikke gaa hen at støde (: fornærme), for det er jo saa tæt op til si' Ku'en, som det ka' vær'«. Husbestyrerinden saa vel som det øvrige Folkehold blev der gerne i mange Aar og havde det frit og godt. Men de kunde ikke drive den af, det taaltes mindst. »Folk skal man fæste, naar de er ved Truget; for er de hurtige til at guffe noget i sig, saa er de ogsaa skrappe til Arbejdet. Men sidder de og gumler og tygger avet om, saa skal en lade dem gaa«, d. v. s. ikke fæste dem.

Han var en herlig Skikkelse og blev mig en ufor-glemmelig Ven. Om en kendt og paa Egnen afholdt Præst og Højskoleforstander – den samme, der i Jeppe Aakjærs »Arbejdets Glæde« sang saa kraftigt, at Graaspurvne blev bange og flygtede ind i Skoven – sagde Niels Pæjsen: »Det er da et forfærdeligt Brøl, der er i ham; det er sært, at Taget ikke gaar af vor Forsamlingshus ved'et. Han fylder næsten for meget i vor bitte Kirke. Han skulde te' æ Domkirk' aa »ta' po« der«. Alligevel syntes han godt om Præsten og hans kraftige Sang. »Jeg kan ikke lade være at »gaa efter ham«.« Ogsaa betroede han mig, at han søgte efter at faa »et Puf« i Ryggen, en Hjælp til at komme over sine mange Tvivl, for han var en »Tomaskristen«. Han sagde selv, at han ikke hørte til de »religiøse«,

men han var en stadig og lyttende Tilhører i Kirken. Han skulde nok følge med og ogsaa bagefter anholde et eller andet i Prædikenen enten til Modsigelse eller bedre Uddybelse. Saadanne Folk er jo værd at prædike for. I en streng og vanskelig Periode i hans Liv, hvor han var nedbøjet og tung i Sind, trøstede Salmens Ord ham:

Lad komme, hvad der vil,
Jeg gaar ad Himlen til,
Saa længe jeg paa Vejen er,
Jeg maa jo taale dens Besvær.

Siden er denne Salme om »Guds Vandringsmand« bleven mig kær og har faaet en rig Oplevelse knyttet til sig. Jeg kan aldrig tage den frem uden at tænke paa min gamle Ven.

Hans Lune var rigt og straalende, rede som han altid var til Spøg og Alvor. Han besad Bevægelighed i baade Sind og Tanke. Ved et »Sommergilde«, hvor stegt Aal og Jordbær med Gedemælk var Hovedretterne, sagde den spøgefulde Niels Pæjsen: »Nu lukker a mi' Øvn og saa prøver a, om a ka' fange en gu'e Oel mæ mi Gaffel«. Han fik ogsaa fat i et af de tykkeste Stykker, men det kneb alligevel for ham som for os andre at faa Aalen ned, for den var bleven »for gammel«. Han saa hen til mig med Skælm i Øjet, tyggede løs og gjorde kraftige Synkefagter. Og ned kom den. »Naar de har indbudt os og gjort det godt for os, skal vi saa genere deres gode Mad?« Jordbærrene og den stramme Gedemælk kunde jo bøde noget paa Vammelheden.

Niels Pæjsen havde tilkøbt et stort Stykke Jord til Nørgaard og ombygget det meste af Gaarden, saa Nørgaard var bleven den bedste Gaard i Sognet. Han fik da ogsaa sin Svigersøn, der selv havde en Gaard

i Trevad, til at opgive denne og overtage Nørgaard. Det var en Skam, at den skulde gaa over i »fremmedes« Hænder. Niels Pæjsen var glad for, ja stolt af sin Svigersøn og med Rette, thi denne var en intelligent og vel oplyst Landmand, der senere blev Sogneraadsformand, Amdraadsmedlem og Sparekasseformand for Pastoratets store Sparekasse. Engang jeg besøgte Niels Pæjsen som Aftægtsmand, var han noget »knoten«, og det viste sig, at han var »stødt paa« sin Svigersøn. »Han vil ha' Kantor, mi Svigersøn! Hvad skal han med en Kantor til? A har aaller haft Kantor. Han kan nok have sine Sager her paa Skrivebordet, den Kaalsøn (Karl)!«. Og han gjorde tykt Nar ad den Ide og kunde ikke gøre sig fortrolig dermed. Jeg mindede ham om, at hans Svigersøn ikke kunde have sin Bogsamling og sine mange Papirer i Dagligstuen. Det var rarere for ham at have en Stue alene til alle disse Ting. Saa blev Sagerne ikke saa let bragt i Forvirring af Pigerne og Børnene, og han var ogsaa fri for de besøgendes nysgerrige Blikke. Og saa hittede jeg paa at sige til Niels Pæjsen: »Sig mig, Niels Pedersen, vilde De have nogen til at blande sig i Deres Sager, da De var Mand i Gaarden og stod i Deres fulde Kraft?« Jeg vidste, det var at tage ham paa hans ømme Sted. Han var der ogsaa strax: »Næ, De kan tro nej, det skulde nogen have vovet, han skulde snart have faaet noget andet at vide. Han skulde snart blevet sat paa Plads, den Fyr!« Og han udbredte sig længe over en saadan Frækhed overfor sig. Jeg mindede ham da om, at nu var det de unge Ægtefolks Tur, nu skulde de jo have Lov at raade. De var for gamle til at staa under nogens Formynderskab. Han kunde ogsaa have ladet sin Datter og Svigersøn bleven i deres egen

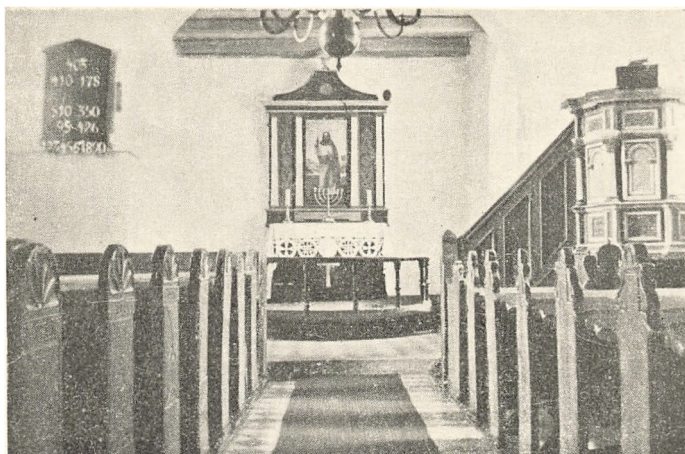
Gaard, hvis de blot skulde hjem og af Mandens Svigerfader have at vide, hvordan Forretningsgangen skulde være for dem her. Han sundede sig en lille Tid derpaa; saa trak Ansigtet op til et kønt Smil. »Ja, det har De i Grunden Ret i, det har jeg ikke rigtigt tænkt paa. En Sag skal jo ses fra flere Sider«. Og saa brød han ud i en lydelig Latter, der paa een Gang gav Udtryk for en vis Flovhed og Befrielse. »Aa', lad dem køre med 'et! lad dem køre med' et! A skal aldrig mer' rør' ved' 'et! Lad dem selv om' et! Og dette Udbrud kom igen flere Gange, og saa kunde vi gaa over til næste Sag paa Dagsordenen.

Niels Pæjsen kunde godt rette paa os andre, men han kunde ogsaa selv tage imod Fornuft. Han var stærkt indstillet paa, at vi alle skulde bøje os for Sandheden og den ikke rette sig efter os. Derfor var han baade fornøjelig og lærerig at omgaas. Da vi fraflyttede Sognet, var han syg, og det var svært at faa sagt Farvel til ham, min gamle, faderlige Ven. Saa muntre Stunder som med ham har jeg aldrig siden haft med nogen.

V. Jens Poder og Kirkeuglen.

Jens Sørensen Poder († 25. Marts 1908) var en Tidlang Gaardejer i Udkanten af Vridsted Kirkeby, men hans Lyst og væsentlige Erhverv var Handel med Heste og Kreaturer. Ogsaa efter at han havde solgt Gaarden, vedblev han med at prange og prakke«, om end i mindre Stil. Som Handelsmand havde han været en trofast Gæst ved Markederne i Omegnen og oplevet en hel Del, noget af hvert. At handle var ham »i Kødet baaren«, hvilket man stadig mærkede i Samtalerne med ham. Han fortalte ofte og gerne om de forskellige »Handelsfif«. Hans Hustru var en stille og blid Kone, taalmodig og trofast, og hendes Kludesko var vidt bekendt. Det Par, hun engang syede til mig, var pynteligt forarbejdet og uforgængeligt. Man følte sig tiltalt af hendes stille Væsen og forstod, at hun drog et stort Læs i Hjemmet, men altid var vant til at holde sig i Baggrunden. Hendes Mand førte Snakken. — I det gamle Vielsesritual, som brugtes dengang, stod der jo noget om, at »Kvindens Prydelse ikke skal være med Haar-fletning eller paahængte Guldsmykker, men Hjertets skjulte Menneske i en stille Aands uforkrænkelige Væsen«. Dette passede ikke saa lidt paa gamle Line Poder.

Da gamle Pastor Winding havde faaet sin store og kostbare Aftægtsbolig færdig, var han ivrig efter at flytte ind i den, hvilket ogsaa skete, inden han havde faaet sin Afsked bevilget. Præstegaarden maatte ikke staa tom, og Jens Poder og hans Line flyttede midlertidig ind i Præstegaarden. Vi boede i Kapellanboligen sønder paa i Byen. Senere, da jeg var bleven kaldet til Sognepræst, byttede Jens Poder og jeg Lejligheder, jeg om i Præstegaarden og han om i Kapellanboligen.

Kirken indeni i Vridsted.

I Vridsted Kirke med det mægtige Taarn var der i de mange Huller i Taarnmuren et fortrinligt Tilholdssted for Ugler, Taarnfalke og Alliker. De sidste kunde, især naar Ungerne var bleven flyvefærdige og ivrige efter at lade deres Stemmer høre, ofte med deres hæse Skrig forstyrre Gudstjenesten. Det var da ikke altid, man nærede blide Følelser overfor dem. Men ellers kunde det være interessant med alle disse Fugle i Kirketaarnet. Selvfølgelig gik det lidt rigeligt ud over Smaafuglene, især Graaspurvene, men dem var der jo nok af endda.

Vanskeligst var det for os at gøre os fortrolig med Uglens Skrig om Natten. I det tidlige Foraar – Pareringstiden – kunde de blive utrætteligt ved med deres Kærligheds-Hilsener: Uit, uit! – Wiw, wiw! Nu er Uglen en af vore kæreste Fugle. Mest ubehageligt var det for os at høre paa den i det Foraar, vi ventede vor førstefødte. Den kom hver Aften og satte sig paa

Kapellanboligens Husgavl og »tog paa« af Hjertens Lyst. Jeg listede mig ofte ud om Aftenen, uden at Marie vidste, hvad jeg gik efter, for ikke at ængste hende med den gamle Overtro om Uglens Dødsvarsel, og jog den bort. Skønt ikke særlig anlagt for Overtro kunde jeg dog ikke lide dens Besøg og Varselskrig. Den fløj da hen paa den gamle Skole, op i Præstegaardens Plantage eller hjem til Kirken. Den Nat, min ældste Datter blev født, var den dygtige Distriktslæge Rambusch hos os hele Natten. Baade Moderens og Barnets Liv stod paa Spil, og hvis ikke Doktoren bavde været saa fin en Fødselshjælper, var det sikkert gaaet galt. Som en »Guds Lykke« reddede han dem og saa begge. Den Nat gik jeg det meste af Tiden udenfor i frostklart Maaneskin og var betydeligt nedstemt. Og jeg kunde da ikke lade være at tænke paa Uglens stadige Besøg hos os. Maaske den alligevel skulde sige os noget. Gud kan vel ogsaa bruge en saadan Fugl til at sige os et og andet. Men alt gik godt. Den gæve Distriktslæge, der var badet i Sved, fik en Kop stærk Kaffe, »for den synes jeg, jeg har fortjent«. Og han tog hjem og jeg nogle faa Øjeblikke efter til Konfirmation i Fly Kirke (⁷/₄ 1907), en drøj, men lykkelig Dag.

Hen paa Sommeren flyttede vi saa om i Præstegaarden og Jens Poder og Line om i Kapellanboligen. I Præstegaarden kom vi nærmere til Kirken og blev mere fortrolige med Ugleskrigene. Men Aaret efter kom Landpost Peder Rusborg en Nat og bankede paa vort Sovekammervindue. Jens Poder var bleven alvorlig syg, og jeg skulde endelig komme med det samme og tage ham til Alters. Det var i Marts Maaned og ligeledes frostklart Maaneskin. Uglen lod sin Røst høre, og da jeg kom nærmere, saa jeg, at den igen

sad paa Kapellanboligens Gavl. Det berørte mig saa underligt, og jeg sagde til mig selv: »Ja, det var altsaa ingen af dine, den har haft Ærinde til, men den gamle syge Mand, der nu ligger derinde og skal dø.«

Jeg tog saa Jens Poder og hans elskelige Line til Alters og havde en uforglemmelig Stund den Nat i Kapellanboligen. Jens Poder havde været meget urolig og bekymret under sin Sygdom; han var jo i Sjæle-
nød. Men da Altergangen var forbi, laa han ganske stille hen i sin Seng og hviskede med glad og trøstet Stemme sin Tak til Gud, til Line og til mig. »Nu klarer det sig for mig, nu er jeg glad og tilfreds, nu tror jeg, jeg kan dø med Fred og sige Farvel til hele Verden«. Og faa Timer efter foldede han sine Vinger sammen til den sidste Flugt. Hvor er Herrens hellige Nadvere en velsignet Gave til bedrøvede og betyngede Menneskebørn!

Nogle Maaneder senere sad Uglen en Sommeraften paa noget Plankeværk i Byen tæt ved Plantagen. Jeg bad da Murer Niels Just, der gik og puslede der og tilfældigvis havde sin Bøsse med, om at skyde den til mig. »Den vil jeg have, for det er min Fugl«. Jeg lod den udstoppe, og den staar den Dag i Dag paa min Skrivepult, den lille, kloge Minervaugle. Der knytter sig saa mange Minder for mig til den, at jeg synes, jeg har Lov til at kalde den »min Fugl«. Og Jens Poder og Line er altid med i Mindernes Krans.

Sidste Sommer — altsaa c. 30 Aar efter — kom vi i Sommerferien gennem Fly og Vridsted og var saa heldige at træffe paa Niels Just. Da vi havde hilst paa hinanden, udbrød han strax efter: »Husker De Uglen, har De Uglen?« Han havde heller ikke glemt den. Da jeg ved Afskeden udtrykte min Glæde over,

at jeg havde faaet Lejlighed til at hilse paa ham, der nu er en gammel Mand, svarede han nok saa lunt: »Vi haar jo Staan aa go!« Uglen vil i hvert Fald ikke forstyrre vor Vandring.

VI. Gamle Lisbeth.

Gamle Lisbeth var en herlig Skikkelse, fyldig og buttet, med røde Kinder og hjertensgode, glade Øjne, endda hendes Liv dækkede over noget af en Tragedie. Tidligt kom hun som fattigt Barn ud at tjene for sit Brød og som ung Tjenestepige blev hun gift ind i en Gaard til en ikke saa lidt ældre Enkemand. Hun fødte ham mange Børn og »kunde ikke blive fri derfor«, men de døde alle som smaa og laa i »æ Kergaard«. Paa eet nær, en Søn, der nu havde Gaarden, og hos hvem hun nu nød sin lille Aftægt.

Guds Naades Sol havde skinnet ind i hendes Hjerte og varmet og trøstet hende for Livets Sorger og Tyngsel. Og saa siger man endda, at Kristendommen gør Mennesker tungsindige og uskikkede til at leve Livet her i Verden. Nej, hvad skulde alle vi da gøre, der ofte føler os tunge i Sind, har en Syndebyrde og Dødevægt at slæbe paa, hvis vi ikke havde vor Frelser til at bære det for os og med os?

Gamle Lisbeth var Fru Windings bedste og fuldtro Veninde. De to trøstede og opmuntrede hinanden, den ene en dannet Dame af gammel Embedsmandsfamilie, født Heegaard, og den anden noget af et Naturbarn fra et fattigt Husmandssted. Og de holdt ud med hinanden og var stadig lige glade for hinanden gennem en hel Menneskealder. Vi »arvede« gamle Lisbeth efter Fru Winding og kom til at holde umaadeligt meget af gamle Lisbeth. Hun havde et Hjerte af Guld og en dyb Indfølelse til at forstaa andre Mennesker i deres Forhold, ung som gammel. Den uundværlige og uundgaaelige Kaffetaar skulde vi selvfølgelig have, og vi holdt Kandis i Huset alene for hendes Skyld,

at hun tilsidst kunde faa en rigtig »Knaldtaar«. Ellers var det hende ikke helt tilpas. Vi kunde faa os en hyggelig og munter Kaffepassiar, men der var det gode ved gamle Lisbeth, at hun aldrig »førte Sladder«, saa hun hørte ikke til Sladderkællingerne, der sniger sig ind ad Køkkenvejen, og som flere Præster faar Skyld for at lytte mere til, end godt er. Naar en »Historie« kom paa Tale, og hun syntes, den var for storstilet, kunde hun le saa hjerteligt, slaa sig paa Laarene med begge Hænder og udbryde med en Skælm i Øjet: »Gud ha' Lov, der er Løwn (Løgn) til«. Vi muntrede os tit med hinanden, og hun bragte Glæde og godt Humør med sig til Huse. Hvor hun »gottede sig« over en tør Vittighed eller lille Spøg. Selv lidt harmøst Drilleri gik hun ikke af Vejen for.

Kun en enkelt Gang bedrøvede hun os med at sige om vort ældste og dengang eneste Barn: »Ja, det Barn er altfor klogt og fremmeligt til at leve ret længe!« Hun saa straks en Skygge gaa over min Kones Ansigt, thi Barnet havde været en Del sygt det første Aars Tid. Bagefter kom hun med en Høne til os for at gøre sin mislykkede Compliment godt igen. Og vor Datter fik saa mange Æg af »Lisbeths Høne«, at hun siden har været led ved Æg. Æg lugter saa »hønet«, siger hun.

Hver Søndag var gamle Lisbeth paa sin bestemte Plads i Kirken, og hendes gode Øjne og oprigtige Guds frygt opmuntrede mig. Jeg vidste, at hun bad for mig og min Gerning. Det havde hun lovet mig. Saa glad hun var for at tale med Folk, vilde hun helst gaa ene og stiltiende fra Kirke. »Vi gaar jo da i Kirke for at faa noget med os hjem og ikke snakke det væk bagefter«.

Vi besøgte hende tit i hendes beskedne Aftægts-

lejlighed paa vore Eftermiddagsture. Hun skulde nok fra sine Vinduer »passe os op«, som hun udtrykte sig, enten hun saa sad ved Væven eller tilsidst sad i sin Lænestol og strikkede. Og hendes lille Bolig blev efterhaanden et af vore kæreste Besøgssteder. Vi havde ondt ved at gaa hendes Dør forbi.

I hendes Kakkelovn med Kogeindretning stod Kaffe-kedlen altid »til Varme«, og vi drillede hende med, at hun elskede »Madam Brun« altfor højt. Det »gjerner« en Mel'mad ned og giver røde Kinder, var hendes kvikke Svar.

Sidste Gang vi var derinde for at sige Farvel inden vor Afgang fra Sognet, mærkede vi, hvor svært det var for os at komme fra hende. Hun var saa venne-sæl og saa trofast i sit Vennesind mod os. Jeg ser hende endnu saa tydeligt for mig staaende ved Hus-gavlen og vinke med sin buttede Haand, mens Taa-terne trillede ned ad Kinderne, og saaledes blev hun staaende, til vi forsvandt for hendes Blik i den lille Hulvej paa Vejen ind til Byen. Et sidste Vink med Lommetørklædet, og saa græd vi sammen nede i Hulve-
jen, hvor vi satte os en lille Stund, og ingen kunde se os.

Og saaledes staar hun stadig for os. Vi saa hende aldrig siden, thi kort Tid efter vor Afrejse døde hun, men vi glæder os til at mødes med hende igen, og da skal vi ret af Hjertet »muntre os« med hinanden.

Glæde og Lys med dem komme til Bys,
Blomstre lad Muld, hvor de træde!

VII. Æ Muesgaardmand. — Sine Ywsen.

A. En underlig lille Mandsling var den bette Muesgaardmand i Trevad, som Jeppe Aakjær ogsaa tager med i sit righoldige Billedgalleri. — Han var Veteran fra 1864 og derfor Dannebrogsmænd, ligesom han jo ogsaa var udstyret med Krigsmedaljen († 1928). Naar han var i Stadstøjet og havde sine Dekorationer paa, var han ikke »billig«.

Han foretog ofte lange Vandringer med Stav i Haand og løftede gerne sine Ben for hvert Skridt, han tog, saa højt, som han hvergang skulde træde over et Dørtrin eller anden Forhindring, ofte snakkende højt med sig selv. Naar jeg hilste paa ham, plejede han at titulere mig: »Ham sæl«. »Go Daw, ham sæl!« og rakte saa sin lille stumpfingrede Haand frem til Hilsen. Saa fornemt betegnede han mig Grønskolling af en Præst og saa fornem en Tiltale har jeg aldrig været ude for siden.

Da Kong Frederik VIII drog om paa sin Rundrejse i Jylland med J. C. Christensen i Følge, kom han ogsaa til Skive og Krabbesholm Højskole. Egnens Veteraner blev da tilsagt til Møde og stillet op i Række foran Majestæten, der saa gik rundt, trykkede dem alle i Haanden og havde et venligt Ord til hver enkelt af dem. Det laa rigtigt for Kong Frederik VIII, der jo var vennesæl. Det var en stor Dag for den lille Niels Mosegaard. Da jeg derefter traf ham og gav mig i Tale med ham, rakte han sin lille Haand frem, besaa den først paa Indersiden og saa paa Ydersiden og sagde med et stolt Smil: »Kongen har alligodt haft fat i den her!« Det var, som Haanden havde faaet et Straaleskær over sig, siden Kongen havde rørt ved den.

Niels Mosegaard var Aftægtsmand i Mosegaard,

som han i sine Velmagtsdage havde ejet. Efter hans Tid var Gaarden ofte ude for Ejerskifte, men »den bette Muesgaardmand« fulgte stadig med »oven i Handelen«. Ejermanen i min Tid var god ved Niels og havde flinke Børn, som Niels var glad for.

Niels Moesgaard.

Nu vilde han gerne stolpre omkring og besøge gamle ligestillede, helst hvor der kunde vanke en Dram eller en Punsch og en god, saftig Skraa af Damborgs, Morsø. En Aftenstund, Sognefogden i Fly kørte os hjem fra et Besøg, fandt vi ham liggende i en Grusbunke, hvorfra han ikke kunde komme op igen. Han lignede en »Skarnbasse«, der var kommen om paa Ryggen og arbejdede for at komme paa ret Køl igen. Sognefogden tog ham op til sig paa Forsædet og maatte stadig passe paa, at den lille Kæmpe, der var falden paa Valen, ikke skulde dratte ned igen. Men hele Tiden sad den lille Niels og gav ondt af sig. Den elskede Dram gjorde ham ikke salig og huld, men »snalleret« og »knoten«. »Aa, ryst ham, det bette Menneske«, siger jeg til Sognefogden, »at han da kan tie stille«. Da vi forsigtigt havde faaet ham læsset af ved Gaarden, stak han sin Næse tæt hen til mig og hvæsedede: »De ka' hejsen trow, A ska' et ristes! Nej, det ka' De stuel po«!

Trist og ensom var hans Tilværelse, saa greb han til Drammen, der dengang og altid er bleven brugt som Trøsten for bedrøvede Sjæle. Tilsidst blev Dram

Sine Iversen (Ywsen) som ældre.

men for dyr og æ Muesgaardmand for »pojet« til at kunne bjerge den hjem fra de forskellige Købmænd i Omegnen, og saa var det kun smaat bevendt med den »Fusel«, han fik. Fredelig og skikkelig var han ellers altid, naar han var »sig sæl«.

B. En anden endnu mere ynkværdig Skikkelse var Sine Ywsen (Iversen) i Trevad. Hun var ikke »rigtig klog«, og mærkeligt var det, at hun fik Lov at gaa og tosse frit omkring. Hun kunde ofte være paa Langfart med sin tykke Stav i Haanden, med Tørklæde paa Hovedet og i Træsko med Kramme over og Ringbeslag under. Saa hun var vel »beslaaet« til sine Farter. Et tavlet Forklæde manglede som Regel heller ikke i hendes Udstyr. Jeg havde ondt af hende, naar Byens Dreng drillede hende, for saa kom det onde Sind op i hende, og hun led derved. Men Dreng er jo ikke klogere, selv om der ikke ligger nogen særlig Ondskab bagved.

Hun besøgte os tit og vilde da altid have Kaffe. Min Kone havde Fornøjelse af at vente lidt, for saa gav Sine sig gerne til at føre Samtale med Bufet'en eller Kakkellovnen, hvor hun selv baade spurgte og svarede. — Her er en lille Prøve: »Tror Du Bufet, a kom for sent til Kaffe i Daw? Næ Du gør saamænd et, bette Sine. — Ja, men æ Ild er maaske gaven ud paa æ Komfur? Ja, men saa er du da saa klog, bette

Sine, at du ved, at æ Pig' snart kan faa Ild paa igen. — Fru Lundøe (med Eftertryk paa sidste Stavelse) er nok ked af at gi' dig Bønnekaffe, det bliver vis' et and't end Cikorievand. Du kommer vist for tit? — Næ, Du ka' trow nej, bette Sine, saadan nøj faar de et i æ Præjstgor. — Ja, men det ska' osse helst vær' Samsonkaffe, (Samson var Navnet paa Vandværksmøllen), det er de' bejst? Vær bare rolle, Sine, det skal 'et nok blyw. — Ja, det var et saa vel o. s. v.« Denne Lektie blev tidt varieret for os. Hun endte gerne med at slaa en underlig, umotiveret Latter op — hun »skran-niet«, som Folk sagde, -- hvilket godt nok vidnede om hele hendes mentale Tilstand, og saa saa bedende hen paa min Kone, som saa maatte have Bønnekaffen frem til Sine.

Somme Tider forlangte hun at faa Lov til at sove til Middag paa Chaiselongen i Dagligstuen, hvilket Ønske gerne blev afslaaet. Som Regel maatte Sine nøjes med at sidde og »dumse« lidt i den gamle Fjerdervogn, som hun saa mente, hun var gift med.

Naar Sine var færdig med Kaffen og havde faaet »brokket i sig« en Mængde Melmad'er og et Par Stykker Kage, vilde hun gerne vise os, hvor hurtigt hun kunde gaa, og hvor stærkt Spektakel hun kunde lave. Og saa tog hun Fart hen over Brostenene langs Vinduerne, saa Ringene i Træskoene skrattede derved, og der stod »gloend'« Ildgnister fra disse. Hun satte tillige Stokken haardt i Jorden, rynkede Panden i dyb Alvor og prusted med Næseborene, saa hun saa »farlig« ud. Det var en Præstation, paa samme Tid baade trist og grinagtig, og det var Tak for Kaffen.

Det var alt saadant noget, Sine havde for, den Stakkell! Ved Bryllupper kom hun gerne stikkende med et lille

Saltkar, en Theske eller lign., som hun havde tiggert sig til hos Købmanden eller i Brugsforeningen. Saa fik Sine ogsaa Bryllupsstadsen at se og et godt Maaltid Mad i Bryllupshuset. Alle kendte jo Sine og var gode og overbærende mod hende. I Førstningen var min Kone noget bange for hende, men omsider blev de gode Venner, og Sine lærte snart, hvor langt hun kunde gaa for ikke at komme over Stregen. Skete dette, saa vidste hun, at nu maatte hun gaa.

Man kan godt forstaa, at gamle Folk ofte sukkede, naar de saa Sine, og sagde: »Gud i Himlen, lad mig dog, hvordan det saa gaar, beholde min Forstand!« Vi færdes jo alle i Taagernes og Skyggernes Verden. Sine Ywsen gjorde det i dobbelt Forstand.

VIII. »Gammel Jens Christian«.

»Gammel Jens Christian«, som han altid kaldtes († 1913), var en høj, mager Skikkelse, yderst forsigtig med sit Helbred, da han led af »Flyvgigt«, 3: Gigt, der flytter sig. I Blæsevejr havde han gerne en solid, sid Vadmelsfrakke paa og et langt, strikket, uldent Halstørklæde slynget to eller tre Gange om Halsen. Naar han saa trak det op for Munden, saa den kolde Luft ikke kunde »slaa ned« for Brystet, kunde han nok færdes. Og han holdt meget af at færdes i det frie. Lidt overtroisk var han maaske nok, men dog langt fra mørkeræd, thi ofte kunde man træffe ham sent om Aftenen gaa og »kigge sig« omkring eller rumstere ved sin 1½ Etages Aftægtsbolig, der laa midt i Byen. Man vilde paastaa, at han, da han var Mand i Gaarden, drev den mest ved Nattearbejde. Han kunde køre i Marken for at pløje eller harve, naar andre kørte hjemefter efter Solnedgang. Men saa sov han til Gen-gæld længe om Morgen.

I min Tid var »gammel Jens Christian« Ringer ved Vridsted Kirke, og vi to fik meget med hinanden at gøre, og han vidste aldrig det gode, han vilde gøre os i Præstegaarden. Vi skiftede ofte Tanker om Nyt og Gammelt, det vil sige, det var mest ham, der førte Ordet, og jeg lyttede til. Naar han saa havde fortalt om gamle Mundheld, Vejrspaadomme, Varsler o. l., plejede han gerne at føje til: »Ja, nu siger de jo, at alt saadant gammelt noget ikke passer mere!« Med en saadan Udtalelse vilde han hævde sig som et oplyst Menneske, men inderst inde beholdt han sin Tro. — Sit Ringerembede passede han til Punkt og Prikke og med stor Alvor. Bedeslagene blev ikke glemte.

De udlægges saaledes:

Fader, Søn og Helligaand,
 Ild og Vand og Blodets Baand,
 Tro, Haab, Kærlighed,
 Og evig Fred!

Naar han hørte andre Kirkeklokker ringe, gav han et lille Ryk eller Løft i den gamle Kasket. Det var aabentbart et Ærbødighedstegn. Han lod sig minde af »de Klokker«.

Han var ogsaa Bedemand, der gennem mange Aar gik omkring og bad til Bryllup eller Begravelse. Og hvis ikke »Gammel Jens Christian« kom afsted, duede det ikke rigtigt. Da var han højtidelig stemt, og man skulde passe nøje paa hans Formular. Der var Forskel paa at byde til Ligfølge (Frokost) og saa til Begravelse (Frokost og Middag). Hans Gravalvor med nogle Snøft, inden han fik Munden paa Gang, kunde virke saa pudsigt, men bag ved denne tillagte, højtidsfulde Mine kunde godt bo en lille Skælm. Et lille Træk ved Mundvigene kunde forraade ham, selv om han aldrig faldt ud af Rollen.

Naar han og hans Maren († 1923) besøgte os en Aftenstund, havde han altid et Par Sivsko eller Klude-sko under Armen, for mine Tøfler var for smaa til hans mægtige Fødder. Saa løste han op for Posen, naar Kaffetaaren var nydt – Tobak af nogen Slags brugte han aldrig – og han kunde fortælle saa morsomt om gamle Tildragelser og gamle Tiders Sæd og Skik. – To Glansnumre fik jeg ham til at give flere Gange.

Det ene var om hans Disput med to Mormonagenter, der vilde forlokke ham til at rejse over til Saltsøstaden Utah, Mormonernes nye Zion. De udmaled for ham, hvor godt han kunde faa det derovre, og hvor frugtbart

der var, da man overrislede Markerne med Smeltevand fra Bjergene. Der var store Frugtplantager og milevide Hvedestrækninger, saa man levede der væsentlig af Frugt og Hvedebrød, to af Jens Christians Ynglingsspisser. Man behøvede ikke at bestille ret meget, og Folk boede saa fredeligt og kærligt sammen. Og saa maatte han ogsaa faa

»Gammel Jens Cristian«
fra yngre Dage.

Lov til at faa flere Koner, for det var ikke forbudt i Biblen. Patriarken Jakob havde jo to Koner. »Hvad sagde De saa til alt det, Jens Christian?« Han svarede da med hævet og vredladen Stemme: »A haar nok i Maren! A skal et til Utah! A blywer ved mi' Fædres Trow, det haar a klaaret mæ godt ved hidtildaws, og den vil a dø i! Saa forsvandt de«. Maren saa da helt lykkelig op til sin Mand og morede sig hver Gang kosteligt. Hun nøjedes for Resten aldrig med at sige Tak eller mange Tak for Kaffe, men »hjertlig Tak«. Det lød saa fremmedartet i hendes Mund, og mange fniste ad denne Glose.

Den anden Historie var om Pastor Rönsholdt, der i en Aarrække var Sognepræst i Vridsted og Fly († 1857). Han var en kyndig Agrar, der vistnok fik ikke saa lidt ud af den store Avlsgaard med de sandmuldede eller skarptsandede Marker, med store Enge (16 Tdr. Land) og Knoldekær (15 Tdr. Land). Paa Præstemarken mellem Vridsted og Vroue Kirkebyer ligger

kilet ind mellem Eng og Ager et mærkeligt, smalt Indsande, der i Stormvejr ofte blev meget generende med sit Sandfog. Pastor Rönsholdt tog sig da for at tilplante den værste Del heraf med Marehalm, der imidlertid helst vilde gro i de tilstødende Sandmarker, hvilket ses den Dag i Dag.

Pastor Rönsholdt havde gaaet i den sorte Skole og kunde mere end sit Fadervor. Folk skulde tage sig i Agt for ham, »for han var ett saadan at spøge med«. Han havde stor »Hesteforstand«. Hvis hans Avlskarl paa Markedet havde faaet mere for en Hest, end Præsten hjemme havde takseret den til, fik Karlen Lov at beholde den overskydende Del. »Du har faaet for meget, det var Hesten ikke værd, det vil jeg ikke have, det kan du selv beholde«. Jeg kunde forstaa, at Beløbet ikke oversteg 2 à 5 Daler, altsaa en Slags Drikkepenge. Han var en »retfærdig Mand«, sagde J. C., ingen kunde narre ham. Saaledes gaar det jo efter Folkeviddet ellers sjældent med en »Præstehandel«.

Engang havde Præstens Vogn været i Skive, hvor man holdt til i Konsul Diges Gaard, nu ombygget til »Brogaarden«. Vognen var bleven pakket til med Købmandsvarer af forskellig Slags, men da Karlen kom hjem, viste det sig, at der manglede en stor Pakke. Han beklagede sig saa til Præsten og paastod, at han selv havde lagt den paagældende Pakke i Vognen, saa den maatte være stjaalen af Vognen. »Bryd dig bare ikke om det«, sagde Pastor Rönsholdt, »den skal være her inden imorgen Kl. 9«. Tidlig den næste Morgen bankede Pigen paa Præstens Sovekammerdør og meddelte, at en Mand med Tilnavnet »Bethlehem« stod udenfor Stordøren med en Pakke til Præsten, men Præsten maatte »endlemol« selv komme og tage imod

Pakken, for ellers kunde Manden ikke blive af med den. Præsten skulde »befri« ham for den. »Lad ham kun staa et Stød endnu, for han har godt af at sunde sig lidt«, svarede Præsten, der saa sov videre. Endelig Kl. 10 kom Pastor Rönsholdt og skilte Staklen af med Pakken med de Ord: »Naa, er du der, Farlil, ja, jeg vidste jo nok, du vilde komme. Gør ikke den Slags Ting mere, for saa ender du i Fængslet«. Langfingeren bad jo ynkeligt for sig og lovede Bod og Bedring. Og saa slap han for at komme i »æ Snathvol«, hvilket han ellers havde forskyldt, men, føjede J. C. til, han holdt ikke Ord, han endte alligevel i »æ Snathwol«, men det var ikke Pastor Rönsholdts Skyld.

»Gammel Jens Christian« hørte til »de Indfødte i Staden« og havde altid opholdt sig i Vridsted. Da vi flyttede fra Vridsted, spaaede han os ilde. Alle Præster og Degne, der er flyttede fra Vridsted, har senere »fortrødt« det, og det vil De ogsaa gøre. Han kom da en Dag meget højtidelig med en Kirkenøgle, som han havde faaet lavet til os. »Den skal De have, for at De altid kan komme ind i Kirken, til hvilken Tid af Aaret eller Døgnet De kommer her til Sognet«. Det var en stor Udmærkelse og en kær Erindring om vor gamle Ven og Medarbejder ved Vridsted Kirke.

Som Skatteopkræver maatte han to Gange om Aaret afsted til Viborg med de amtskommunale Skatter. Han førte da Skattebøgerne med sig i en Tværsæk over Skulderen med den ene Halvdel foran, den anden bagpaa. Han spadserede den 1½ Mil lange Vej til Stoholm Station, men han fulgte aldrig Vej eller Sti; han satte tværs over Marker, Moser og Hede, som der er nok af paa det Strøg, for at ingen Vejfarende

skulde fatte Mistanke til ham og plyndre ham for den store, betroede Kapital. Saa snildt vilde han bære sig ad. Men naar Folk saa »Gammel Jens Christian« komme stavrende tværs over alting, morede de sig og sagde: »Naa, er det nu ved den Tid Davs, der gaar nok »Gammel Jens Christian« med wo Pæng!«

Som Aftægtsmand fra Gaarden havde han lidt nok at leve af, saa slog han sig paa Hønsø og Kaninavl, som han drev efter ikke helt almindelige Principper. I sin store Have dyrkede han bl. a. Humle, som han vilde, Maren skulde bruge, naar hun bryggede Øl, hvorfor deres Øl altid var meget mørkt og beskt. Der var sparet mere paa Malt end paa Humle.

Pastoratets Sparekasse havde en Tid lang til Huse hos Jens Christian, hvilket ogsaa gav ham en lille Indtægt. Det var han stolt af. »Der er mange, der gaar ind og gaar ud om »te wos«, nogle glade, andre be-
drøvede, men det kan maaskesæ vendes om, naar den Tid kommer, da der skal betales igen«. Det stod for ham som en betænkelig Sag at laane. Han havde i Vexelperioden, hvor Svikmøllen gik rundt, og den ene skrev under for den anden paa Vexler, set adskillige gaa ned og hjem fra Gaard og Hus. »A ska' et ha' nøj' aa at lig' i mi' Grav som en Kjeltring!«

Han havde en stærk Følelse af alle Tings Forkræn-
kelighed. »Husk paa, at Tiden her er kort, men Evig-
heden er lang«. Naar Klokken slog, udbrød han ofte: »Saa kom vi den Time nærmere vor Grav«. Skriftordet »mine Tider og Timer er i din Haand, o Gud«, an-
vendte han ofte. Jeg fortalte ham engang om, at vi i den Vedbend, der dækkede hele Ydervæggen udenfor Studereværelset, havde et »Dødningeur«, der tikkede de lyse Sommernætter igennem og ofte i Nattetidens

Stilhed, naar jeg sad sent oppe for at læse og skrive, drev mig ned i Soveværelset til de andre. Dens evindelige Tikken gjorde mig i Nattens stille Stunder helt underlig til Mode. Det var ret noget for »Gammel Jens Christian«. Ja, den minder os om, at vi skal afsted, enten vi saa vil eller ikke«. Og paa Tonefaldet kunde jeg mærke, at ogsaa han saa med Gru Timeglasset udrinde.

Hos Gammel Jens Christian og Maren fandtes som Arvegods en hel Del gamle Andagtsbøger, der har holdt sig gennem mange Slægtled. Der var Arndts »Sande Kristendom«, Bogatski's Skatkiste, Jesper Brochmann's Huspostil og flere, og Jens Christian læste en Del deri og opbyggede sig derved. Han var ogsaa mærkværdig godt hjemme i sit Ny Testamente og Salmebog, skønt han ikke ejede en Tone i Livet. Hans Sang i Kirken var en gammel Mands Brummen. Den mærkeligste af disse gamle Bøger var »de Troendes sande Hjertespejl«, en lille Billedbog med Text i Katekismusformat. De afbildede Hjerter – 12 ialt – vrimlede af de besynderligste Dyr-, Engle- og Djævelskikkelser, der skulde fremstille de gode og onde Lidenskaber og den frommes eller vantros forskellige Hjertetilstande og efterfølgende Livslod. Ogsaa den Bog arvede jeg efter ham for dyrebart Venskabs Skyld.

I det sidste Aar, vi var sammen, blev »Gammel Jens Christian«s Kinder endnu blegere. Han gulnede som Blad paa Kvist, idet han led af en Nyrekræft, der gav Blod i Vandet. Taalmodigt og stille laa han hen og bad sine Bønner og Salmevers og nævnte sine Skriftsteder. Han ventede paa den Herre Krist og Opbruddet til den lange Rejse, som han saa ofte havde tænkt paa og gruet for, og hvorfra ingen vender tilbage.

IX. Søren Johan og Karen.

Der synes at være adskillige Præster, der tragter mest efter at faa et Enkirke-Pastorat. Det kan naturligvis være rart, naar de kommer tilaars, men ellers kan det være heldigt nok med Annex, for slipper man daarligt fra sin Prædiken ved Førsttjenesten, kan man ofte faa bedre Held med sig ved Sidsttjenesten. Og saa kan man eventuelt holde »Eftermøde« om Kaffetaaren i Præstegaarden ved Sidsttjenesten og rystes lidt mere fortroligt sammen end i Kirken. Dette var ofte Tilfældet i Vridsted. Til de trofaste her hørte foruden Niels Pæjsen, Jacob Justesen og hans Grethe ogsaa Søren Johan Jørgensen og hans Hustru Karen, alle af Trevad. De kom altid kørende til Kirke og holdt til i Præstegaarden. De var alle intelligente og ægte Mennesker og indstillede paa at forene Alvor og Gammen, saa Samværet med dem var fornøjeligt og lærerigt. Og de havde et personligt Forhold til Kristentroen. Selv nu saa mange Aar efter føler jeg mig inderlig taknemlig mod disse dejlige, gamle Mennesker for rige Stunder i deres Samvær i vort eller deres Hjem.

Her skal kun tegnes en lille Profil af Søren Johan († 1909) og hans elskelige Karen († 1917). Jeg synes, deres »Ansigter« maa medtages, for at Vridsted Sogns aandelige Fysiognomi paa den Tid ikke skal blive fortegnet.

Søren Johan og Karen, hvis Navne altid blev nævnt i samme Aandedrag, boede i Sognets største Gaard i Trevad, kaldet Gyldenvadgaard, hvor Landevejen vestpaa fører over Aaen forbi Trevad Mejeri og Trandum Kirke ind over den noget dystre Stubbegaards Hede ad Sevel til. Gaardens udstrakte og veldyrkede Marker var ikke af de fedeste, men saa hørte der store Her-

Søren Johan og Karen i Gyldenvadgaard.

ligheder af Engstrækninger langs Aaen til. De var i Besiddelse af gammel Bondekultur med Islet baade fra Missionsbevægelsen og det folkelige, grundtvigske Oplysningsarbejde i vort Land, saa de havde Sans baade for »det aandelige og det materielle«. Og de havde faaet Held og Lykke til at bygge et Hjem og Hjemliv op, der fik stor Betydning for deres Børn og for mange andre fra nær og fjern. De var altid en Støtte og Venner for de skiftende Præstefolk i Sognet. Man kunde blive »gennemvarmet« af at dvæle hos dem i deres rummelige og gæstfrie Hjem, og ikke mindst unge Ægtefolk har godt af at se, at den »gode Vin« i et Ægteskab kan forvares indtil det sidste.

Søren Johan havde i sine unge Dage været en slank og rank Mand, nu var han lidt bøjet af Alder og Slid. Han var ikke en Mand af mange Ord, men en Handlingens Mand. Naar han tøede op, kunde han fortælle med Vid og tørt Lune, f. Ex., som foran anført om den myndige Pastor Johansen, der ikke var tilfreds med hans »dumme Hjorddreng«. Der var fremdeles

Mands Vilje i ham, men hans Øjne lyste af Godhed. Hos ham gjaldt, at en Mand er en Mand og et Ord er et Ord, ret en Dannemand. Hvad godt der kan siges om den danske Bonde – og det er jo ikke saa lidt –, kunde ogsaa anføres om ham.

Karen var et betydeligt Menneske med et kønt, moderligt Væsen. Naar hun rettede sine milde, kloge Øjne paa en, syntes man, at hun kunde se igennem en, og man fik Lyst til at blive et godt Menneske. Hun tog ikke Glæden fra os, men kaldte paa alt godt i os. Hun havde Sans for aandelige Værdier, men ogsaa for de humoristiske Sider ved Livet og kunde le saa hjerteligt. Og af et Menneskes Latter kan man skønne en hel Del. Nu har jeg i Aarenes Løb lært mange prægtige Koner at kende, men – forlad mig – ingen som »Karen til Søren Johans i Trevad«.

I deres Hjem var den i sin Tid kendte Afholdstaler og Lægprædikant Ole Nygaard fra Lemvigkanten en stadig og kærkommen Gæst. Jeg mener, det er ham, Marie Bregendahl har givet os en sympatetisk Skildring af i »Holger Hauge og hans Hustru« med en lille Navneforandring til Ole Nybro. Og her holdt Per Odgaard fra Tastumgaard, »Ejends Herreds dygtigste Bønde« (Jeppe Aakjær) ofte Møde om Afholdssag eller Plantningsag eller Hjemlivets Lykke og Sundhed, den Mand, der sammen med sin Karen har staaet Model til Hovedpersonerne i nævnte Bog af Marie Bregendahl. Det var en Mand med Syner og stort Hjertelag, mange Ideer i Hovedet og Jern i Ilden. Hans Gang i det Hjem har næppe været uden Impulser for Søren Johan og Hustru. Han var fra Thyholm og sagde »æ til sig selv« og ikke a. Paa hans af taknemlige Venner rejste Mindesten i Tastum Plantage,

der er et af Per Odgaards mange Værker paa Egnen, staar paa hans Thybomaal:

»De skiønnest æ weed
ær aa fo nøj te aa grow —
var hans Ord, og han fik det
til at gro.

(† 1910).

Det var ogsaa det skønneste for Søren Johan og Karen, baade naar det gjaldt i Mulden i Mark og Eng og i Menneskebryst. Lykkedes det, saa glædede de sig med hinanden.

Da deres yngste Søn, kaldt »unge Søren Johan«, blev gift, var der et stort og festligt Sommerbryllup med Telt i Gaarden og med c. 40 Vogne i Bryllupstoget til Kirken. Det var den Slags Bryllupper, hvor alle gik op og »ofrede«, vi fattige Hedepræster holdt af. Det skæmpede godt i den slunkne Præstesæk, og man behøvede ikke at opmuntre med Piber og Tromme. Det gik villigt nok endda, for det var en Æressag at faa det til at »gi godt« til »æ Præjst og æ Degn«.

Men jeg mindes det Gys af Uhyggestemning, der gik igennem mange i det store Følge, da Naboens sorte Puddel midt under Vielsen trængte sig frem og stillede sig an ved Siden af Brudeparret, gispende af Varme med Tungen ud af Halsen, som om den vilde »række Tunge« ad os. Mange af de ældre stak bagefter Hovederne sammen og mente, at det kunde aldrig gaa godt med det Ægteskab. Hvad gamle Karen tænkte, ved jeg ikke. Hendes Ansigt var som en lukket Bog og ikke til at tyde. Og saa blev det endda til en sjælden Lykke og Glæde, at den unge Marie rykkede ind som Kone paa Gyldenvadgaard, hvor hun søgte at føre de gode Traditioner videre og med Held.

Det var ved den Lejlighed, at P. Odgaard præsenterede sin nye Kone for gamle Kendinge i det syd-

vestlige Fjendsherred, hvilket naturligvis ogsaa tildrog sig nogen Opmærksomhed. Men personlig husker jeg bedst den smukke Tale, han holdt til Ære for Brudgommens Moder. Han takkede Karen for det skønne og virksomme Liv, Gud havde givet hende Sind og Lykke til at leve, og for hendes gode Øjne, der altid lyste os saa trofast og mildt imøde. Som en god Dannekvinde havde hun en god Indflydelse paa mange Mennesker. Det var som talt ud af vore Hjerter. Gamle Karen var endnu en smuk Kone med Ynde over sig, og kvindelig Ynde selv hos en ældre Kone havde P. Odgaard nok Sans for. Vi andre for Resten ogsaa til Husbehov.

Søren Johan og Karen boede saa herligt ved Engdraget med en storslaaet Udsigt over Aadalen, den dystre Stubbergaards og Hjelm Hede, Sølvstrimen af Stubbergaards Sø og Flynder Sø og længst imod Vest Mundbjerg og Herrup Bakkedrag og Sevel Kirkeby med de mange Haver og Træer. Naar Aftenrødens Farveskær laa hen over det altsammen, kunde det være et betagende Skue, man aldrig blev træt af. Da der var en passende Spadseretur dertil fra Kirkebyen og Gæstfriheden var uskrømtet, maa jeg nu erkende, at vi kom der vistnok oftere, end vi burde. Det var ikke let at staa imod. Og vi skiltes ikke uden at dele Fællesskabet i Bøn og Sang.

Gamle Karen, Gyldenvadgaard, faar mig ikke mindst til at sande Pastor J. H. Monrads Ord, at »de gamle Koner er de bedste af alle Mennesker«.

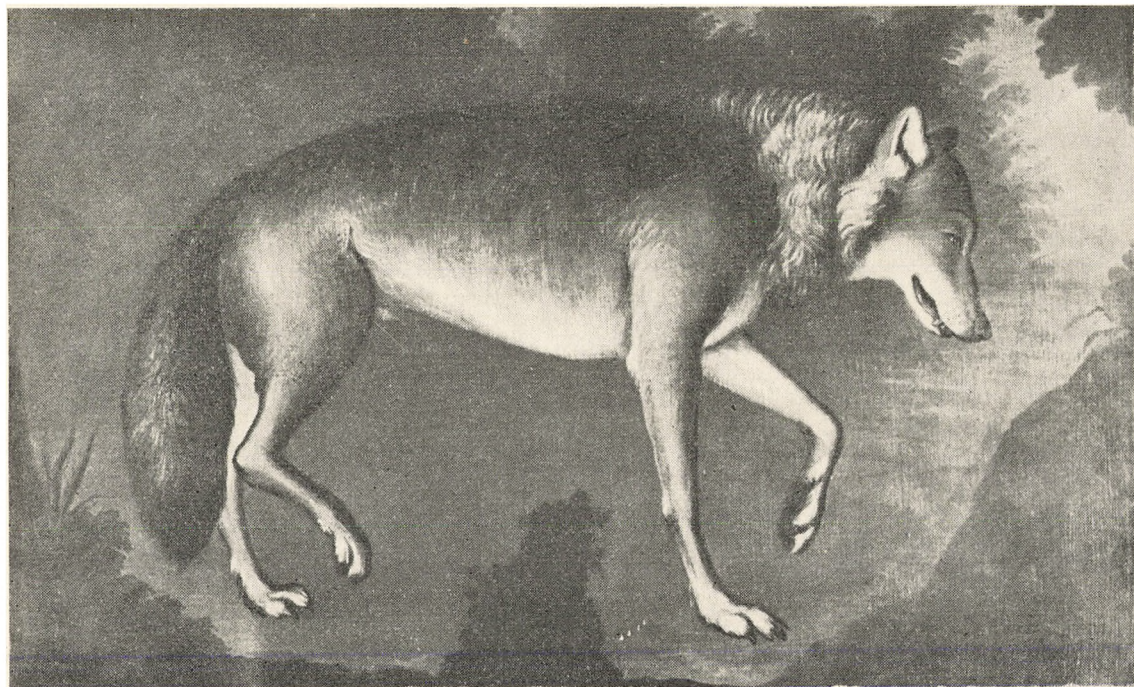
Tak for hver en Draabe god,
Vi fik af det Hjerteblod,
Som livsaligt gennemrinder
Dannemænd og Dannekvinder!

(Grundtvig).

Efterskrift.

Hvor er de nu henne, alle disse herlige Ansigter? De er alle en efter en sunket i Mulde. Dog, det er jo noget stort at leve i Mindet hos Efterslægten. Og deres Særprægethed og tildels Kantethed, hvorved de kendetegnes, bevarer dem en Stund fra Forglemmelse hos os, der har kendt dem og holdt af dem. De nærmede sig mere til at være Personligheder, særprægede og ofte rige af Gemyt med en tillevet Livserfaring, end Slægtledet, der kom efter dem. Vi ligner hinanden alle sammen som Stenene, der er slidt glatte i Havstokken. Vi støder maaske mindre an, men vore Spor bliver almindeligvis ikke saa dybe. Og ringere bliver det vel, naar det kollektive Menneske bliver helt udklækket. Teknikken gør Livet til et Æventyr, men tager ogsaa let Sjælen ud af os. Livet mekaniseres. Livsudbyttet og den dybe Livsfølelse bliver næppe saa rig som hos det Slægtled, vi har haft foran os, og som vi stundom er tilbøjelige til at se overbærende paa. De fortjener meget mere, at vi fredlyser deres Minde, tager Lære af dem og søger at bevare vor Personlighed i deres Fodspor.

Snart vil ogsaa vi synke under Mulde. Lysene paa Juletræet slukkes et efter et, færre og færre i vort Nabolag bliver tilbage, og engang brænder ogsaa vort Lys ned. Vi tænker paa den gamle Salme, at samles til vore Fædre, og vi takker for, at vor almægtige Gud og Fader ogsaa har »et Folk under Mulde«, indtil den store Paaskemorgen, da Sol for os staar op paany.

Herr Justitz Raad de Lichten Berg haver skut denne Ulf A^o. 1769 d. 12. Januar.

ULVENES FOREKOMST I MIDTJYLLAND, SÆRLIG I VIBORGEGNEEN

Af Kr. Pedersen.

HUND og Ulv, nær beslægtede og dog saa forskellige. Hunden, det første Dyr, Menneskene tæmmede og tog i sin Tjeneste som en kær Ven, Fælle og Hjælper, prist for dens Klogskab, Troskab og Hengivenhed.

Ulven, hadet og afskyet af Menneskene for dens Lumskhed, Fejghed og blodtørstige Grusomhed, der har gjort den til et af de farligste og skadeligste af Rovdyrene. Om dette vidner de mange Talemaader og Mundheld, der knytter sig til Ulven, f. Eks.:

»Man maa tude med de Ulve, man er iblandt«. »Ulv i Faareklæder«. »Tam som en Ulv«. »Graadig som en Ulv«. »Hvad der kommer af Ulv, tuder«. Udtrykket: »Der er Ugler (eller Uller) i Mosen«, gælder sikkert nok ogsaa Ulvene og ikke Uglerne. Sumpede Moser med tæt Bevoksning af Rør og Buske var netop yndede Skjulesteder for Ulve. Mindet om Ulvene er bevaret i Bynavne og Stednavne; her fra Egnen, saaledes f. Eks.: *Ulbjærg* (?), *Ulstrup* (?), *Ulv-røgel* (Torning Sogn), *Ulvekærgaard,e* (Fly Sogn), *Ulvekær* (Hem Sogn), *Ulv tong* (Fly), *Ulvebjærg*e (Lindum Skov), *Ulvebakker* (Onsild), *Ulvhøje* (Klej-

trup, Vindum, Tapdrup, Finderup), *Ulvedal* (Torning, Lemming), *Ulv sø* (Funder), *Ulv epøt*, *Ulvesig*, *Ulvshage* eller *Ulvenæs*, *Ulvehul*, *Ulvegrav*, *Ulvehoved*, *Ulvegravs Eng*, *Ulvegravs Ager*. Navnet *Ulvehave* forekommer i Forbindelse med Ulveklapjagterne og har vel været særlige Indhegninger, i hvilke Ulvene fangedes.

Ogsaa til Planter er Ulvenavnet knyttet, f. Eks.: *Ulv sø* røn (Kv Valkved, *Viburnum opulus*), *Ulvemælk*, *Ulveurt* (Skærmgrenet Vortemælk, *Euphorbia helioscopia*).

Ulv efis eller *Ulv fis* (Støvbold, *Lycoperdon*).

Ulv ene har levet her i Landet siden Stenaldertiden, vel særligt indvandrede sydfra, dog maaske ogsaa i strenge Vintre kommen over Isen fra den skandinaviske Halvø. At dømme efter de faa jordfundne Rester, man har af dem fra den Tid, synes de ikke at have været særligt talrige.¹⁾ De første skrevne Beretninger om Ulvenes Forekomst her i Landet stammer fra det 16. Aarhundrede.

I en Skrivelse af 1. Maj 1552 bad Kongen (Christian d. Tredje) sine Lensmænd om at skaffe sig nogle spæde Ulveunger, hvis Skind skulde bruges til Pelsværk.

Aaret efter d. 23. Oktober 1553 udgaar der Skrivelse til Lensmanden paa Aalborghus, i hvilken det paabydes ham at gøre Jagt paa Ulvene i Vendsyssel og Himmer-syssel for den store Skade, de gjorde paa Bøndernes Kvæg.

Bønderne skulde møde med Vaaben og Værge, naar

¹⁾ Efter Meddelelse fra Læge Traustedt i Gedsted blev der i Fjor ved Gravning efter Strandskaller ved Louens Bredning paa et meget begrænset Omraade fundet en hel Del Pattedyrknogler, bl. a. 5 Hovedskaller, der tydedes som Ulvekranier.

de tilsagdes, og være de Ulvefogder, Lensmanden indsatte, lydige. Historikeren Anders Sørensen Vedel omtaler Ulvene som særligt talrige i Jylland, men de fandtes dog ogsaa paa Øerne, hvor en fransk Rejsende med Undren omtaler, at han saa dem ophængte i Galgerne sammen med »andre Tyve og Mordere«. En polsk Rejsende beretter det samme fra Jylland, og i Holsten saa man dem hænge i Træerne iførte Klæder lige som Tyvene.

I Datidens strenge Jagtlove, efter hvilke Jagtretten var forbeholdt Kongen og Adelen, var Ulvene udtrykkeligt undtagne. Jagten paa dem var fri for alle.

Ofte omtales Ulves Overfald paa Vildtet i Skovene og paa Kvæget paa Markerne, og i tyndt befolkede Egne var det forbundet med Fare for Mennesker at færdes ubevæbnede ved Nattetid. Farsoter og Ufredstider begunstigede Ulvenes Tiltagen, »Ulvene fulgte i Pestens og Krigens Spor«. Fredelige og lykkelige Aar for Land og Folk hæmmede deres Tal; maaske har ogsaa til Tider, som nogle vil hævde, Sygdom (Hundegalskab) blandt Ulvene været medvirkende.

Medens vi saaledes i de mange Fredsaar i Slutningen af det 16. og Begyndelsen af det 17. Aarhundrede næsten ikke hører noget om Ulveplagen, tager denne til i en foruroligende Grad i de følgende Tiders mange Ufredsaar. Bønderne, der manglede Skydevaaben, søgte at komme Udyrene til Livs bl. a. ved at fange dem i Ulvegrave.

Resterne af saadanne paavises mange Steder, særlig i Jylland, ogsaa her i Viborgegnen.

Ved Bruunshaab Teglværk findes saaledes nogle Sænkninger i Jorden, der benævnes Ulvegravene, ligesom de tilstødende Agre kaldes Ulvegrav Agre. I Nær-

heden af Ulvedals- og Kompedals Plantager findes i Heden nogle tragtformede Huller, der kaldes Ulvegravene. Lignende Huller findes ogsaa i Heden mellem Krogsgaarde og Finderup, samt ved Frederiksdal i Kragelund Sogn, (Jævnf. Folkeminder fra Silkeborg Vesteregn).

At lave en Ulvegrav, der rigtig skulde svare til sin Hensigt, var ellers et omstændeligt Arbejde. Den skulde nemlig være 3 m paa hver Side og 2 $\frac{1}{2}$ m dyb. Væggene beklædtes med Bræder, og Graven dækkedes med et tyndt Lag Kviste, hvorpaa Lokkemaden anbragtes.

Fangsten i Ulvegrave forslog dog ikke, Klager over Ulvene indløb fra alle Egne af Landet, og endelig traadte Regeringen til, og Jagten paa Ulvene sattes i System. 1677 udnævntes en Ulvejæger for Jylland.

Den første en Tysker, Johan Tüntzer, opgav dog snart, flere andre forsøgte, og der berettes, at i et enkelt Distrikt af Jylland blev der i Aarene 1683–84 dræbt 24 Ulve, i et andet 42.

1681, 1683, 1688 og 1732 udstedtes Forordninger om Klapjagter paa Ulve, til hvilke Amtmændene kunde tilsige Bønder og Soldater. I den sidste bestemtes det, at der skulde udbetales 4 Rigsdaler for en voksen Ulv og 1 Rigsdaler for en Unge. Den dræbte Ulv skulde bringes til Tinget og ophænges i Galgen. Præmien for de dræbte Ulve blev paalignet Bønderne i de ulveplagede Egne.

Hvor paakrævede disse Ulvejagter var, og med hvilken Alvor de omfattedes ogsaa fra Kirkens Side, viser Vonsildpræstens Johannes Rydes Bøn fra Prædikestolen for heldigt Udfald af en Ulvejagt der paa Eggen 1683.

»Gud give Lykke til denne Ulvejagt, at de skade-

lige Dyr maatte lægges øde, og vi fattige Landsens Indbyggere maa nyde den Del Fæmon, os ved Guds Velsignelse fødes til Avlingens og Næringens Forfremmelse for Christi Skyld«. Resultatet af Jagten blev 2 Ulve, 7 Ræve, 1 Vildkat, 2 Vildsvin, en anskudt Ulv undslap.

Ulvefangst kunde være et ganske lønnende Bierhverv for den enkelte, som f. Eks. for Manden, der mødte paa Tinget med 5 Ulveunger, »han havde taget i Ulvens Hule«.

Den ivrige Forfølgelse gik ganske vist ud over Udyrene, men ogsaa over Bøndernes Pengepung, og vi hører da ogsaa 1731, at Bønderne i et særligt ulveplaget Herred klager over de store Udgifter, de maatte udrede til Ulvejagten. Fra andre Steder hører vi Herredsfoged eller Birkedommer klage over Vanskelighederne ved at faa de paalignede Beløb inddrevne.

I Arkiverne finder vi enkelte af disse Ulvejagter omtalte.

Det var just ikke med Glæde, at de udkommanderede Soldater og Bønder deltog i disse Jagter, og Stridigheder mellem Lederne og Klapperne eller mellem disse indbyrdes var derfor ikke sjældne. At Resultaterne ogsaa ofte var ringe, har maaske for en Del sin Forklaring i det gamle Ordsprog: »Den Hund, der maa slæbes til Skovs, fanger ingen Hare«.

Ved en Ulvejagt, der 1727 blev afholdt i Egnen omkring Himmelbjærget, kom det til Slagsmaal mellem en Skovfoged og to Soldater blandt Klapperne. Slagsmaalet fik sin Afslutning ved Tinget; men om selve Jagtens Forløb oplyses intet.

I Silkeborgegnens store Skove synes Ulvene at have været særlig talrige.

I de gamle Justitsprotokoller finder vi især fra første Halvdel af det 18. Aarhundrede mange Beretninger om Ulvejagter og Ulvefangst i disse Egne.

Særlig er Fangst af Ulveunger almindelig. Hvert Aar hører vi, at snart er 6, snart 7 eller 10, ja, indtil 11 Ulveunger paa en Gang bleven bragt til Tinget.

1737 klagede Bønderne i Dollerup, Finderup og Ravnstrup Sogne til Kongen over Ulvene, »der havde overfaldet og dræbt mange af deres Kreaturer«. De holdt til i Møgelkjær Mose, hvor de var bleven talrige, fordi der i flere Aar ikke var bleven gjort Jagt paa dem. Bønderne andrager nu om, at dette maa ske, og Andragendet støttes af Præsten.

Jægermesteren for Distriktet, Rathlou, bemærker i Anledning af Klagen, at paa Klapjagten for faa Aar siden var der kun bleven set een Ulv, som han skød. Skovrideren havde senere skudt en anden. Han mener derfor, Klagen er overdreven, og han er heller ikke lysten efter at holde Jagt hos disse «Vesterboer», der sidste Gang havde opført sig »næsten som vilde Folk« overfor ham, Skovrideren og Skytterne.

Han lover dog, der skal blive jaget, naar Frostene kommer, saa man kan færdes i Mosen.

En vældig Ulvejagt blev afholdt d. 15. Maj 1753 i Egnen mellem Viborg, Randers, Hobro og Mariager. Klapperkæden blev opstillet fra Randers langs Nørreaa til Skjern, derfra til den vestlige Ende af Lindum Skov, over Hobro til Mariager, Nord om Overgaard og derfra mod Syd til Randers Fjord, 5 Mil i Længden, 3 i Bredden og en Omkreds af 15 Mil. Der var tilsagt Klappere fra 59 Sogne, en Mand fra hver Hel- eller Halvgaard.

Resultatet af det store Opbud var mer end kummer-

ligt. Der blev kun set en Ulv, og den brød igennem Klapperkæden og undslap.

Maaske er det denne Ulvejagt, der nævnes af Tjørning i hans »Viborgske Personligheder«. Han fortæller ikke om selve Jagten og dens Resultat; men han giver os et lille Indblik i det meget spændte Forhold, der maa have raadet mellem Gejstligheden (Biskop Wøldike og Kapellanen ved Domkirken, Gjelstrup) og Stiftamtmand With¹⁾, idet denne efter Ulvejagten skal have udtalt, at nu var det nok bedst, at der ogsaa blev holdt Jagt paa de gejstlige, eftersom der ogsaa var Ulve blandt dem.

Virkelige Ulve fandtes der imidlertid i Egnen, eftersom der Aaret efter, 1754, blev skudt 5 Ulve ved Fussingø; omtrent samtidig berettes det fra Egnen Nordvest for Randers, at en Søndag, da Præsten for Kousted—Raasted, Hr. Mogens Marquard²⁾ prædikede i Raasted Kirke, maatte Gudstjenesten afbrydes, forat Kirkegængerne kunde gaa ud og drive nogle Ulve bort, der havde angrebet nogle Heste, der gik paa Marken udenfor Kirken.

En ny Ulvejagt var derfor paakrævet, og en Tilsigelse til en saadan foreligger da ogsaa, dateret den 13. Februar 1757, til Afholdelse den 21. Februar i Egnen Nord for Randers.

Den 21. Juni samme Aar blev der ogsaa afholdt Ulvejagt i Egnen Syd for Randers, nemlig i Frisen-vold Skove. Denne Jagt omtales i de gamle Justits-

1) Johan Albrecht With, Stiftsamtmand over Viborg Stift og Amtmand over Hald Amt fra 1746—54, en fortræffelig, men noget særsindet Mand, der havde ondt ved at forliges med Gejstligheden, »til hvilken han havde et godt Øje«.

2) Mogens Christian Pedersen Marquard var Præst i Kousted—Raasted fra 1733 til 1786, fra 1781 tillige Provst.

protokoller, fordi den endte med Slagsmaal mellem Soldaterne og Bønderne, der agerede Klappere. 5 Soldater anklagedes for »begaæet Revolte og Klammeri« og idømtes store Bøder. Hvordan det gik med Ulvene, berettes der ikke om. Der har ellers i samme Egn været nok af dem, hvis man da kan tro de gamle Beretninger. I min Barndom i Værum og Vissing (Galten Herred, Randers Amt) i Halvfjerdserne i forrige Aarhundrede hørte jeg ofte gamle Folk fortælle om, at der havde været Ulve i Høgebjærg (Lerbjærg Sogn) tæt ved Grænsen mellem Værum og Vissing Sogne og i Nærheden af Egnens højeste Punkt Lysnet. De havde ofte hørt dem tude, naar de tidlig Morgen eller sildig Aften drog til eller fra Hovarbejde paa Løystrup. De vidste ogsaa at berette om en frygtelig Kamp, der en Nat havde fundet Sted dér mellem en Hingst og en Flok Ulve. Hingsten var om Morgenen bleven fundet staaende midt i en Kreds af 14 dræbte Ulve uden at have lidt anden Men end mistet alle sine Sko saa nær som en halv. Ulvene blev læsset paa en Vogn og førte til Randers, hvor Hestens Ejer fik udbetalt en Pris for hver Ulv.

Det mærkeligste Minde fra Ulvetiden i denne Egn er dog *Bidstrupulven*.

Ifølge velvillig Meddelelse fra den nuværende Ejer af Hovedgaarden Bidstrup (Granslev Sogn, Viborg Amt), Hofjægermester Honnens de Lichtenberg, findes der paa Gaarden et Maleri af en Ulv i fuld Legegemsstørrelse. En Indskrift paa Billedets Ramme siger os, at Ulven er skudt af Gaardens daværende Ejer, Justitsraad de Lichtenberg¹⁾, den 12. Januar 1769. At

¹⁾ Justitsraad H. H. de Lichtenberg var Ejer af Bidstrup fra 1764 til 1777).

Bøssen, en gammel Flintlaas-Riffel, hænger over Billedet, tjener yderligere til at fremhæve Begivenheden og den Pietet, hvormed Hofjægermesteren freder om et ejendommeligt Slægtsminde.

Om selve Jagten, der afholdtes som Klapjagt paa offentlig Foranstaltning, beretter Jægermester F. de Lichtenberg til Løystrup følgende i en Indberetning til Amtmanden.

Mellem den store — til Grevskabet Frijsenborg hørende — Hovlbjærg Skov, som da var gammel Bøgeskov med større Vildnis af Enebær, — og Bidstrup Skov laa dengang en større, sumpet Elleskov, der nu er ryddet, og som kaldtes Koddeledet. Her stødte Justitsraad de Lichtenberg paa to Ulve, at hvilken han skød den ene, den anden forsvandt, og den hørte man aldrig noget om.

I Justitsprotokollen for Galthen, Houlberg m. fl. Herreder lyder Beretningen saaledes:

»Onsdag den 18. Januar 1769 mødte for Retten paa Hr. Justitsraad de Lichtenberg til Stam-Huuset Bistrup hans Vegne Skiødten Frederik Christian Deigner saamesteds og gav tilkiende, at høgbeelte hans Herre Torsdag den 12. hujus ved anstillet Jagt paa Bistrups tilhørende Enemærker, Knudstrups Bys Mark, havde skudt og fældet en gamel Ulv og bragt samme til Tinget, hvilken Ulv befantes at være Stor og gamel, og Skindet her i Dag aftaget, og hvorfor høgbeelte ifølge Hr. Justitsraad i allerunderdanigst ifølge den Kongl. allernaadigst Jagtforordning dateret 18. April 1731 blev meddeelt Rettens attest til de 4 Rigsdalers betaling derfor af Herredets beboere, som de inden 8 Dage til hannem erlægger under udpantning og dobbelt Betaling, hvilken Ulverad derefter indenfor Tinget blev ophængt«.

I Melchior: »Den danske Stats og Norges Pattedyr 1834«, omtales Ulven fra Bidstrup som den sidste Ulv i Nørrejylland. Det er den ikke; men den er muligvis den sidste fra denne Egn og en af de sidste af den oprindelige danske Ulvestamme, og den er i al Fald den eneste danske Ulv, der har nydt den Ære at blive forevigtet paa et Maleri.

Naar H. Mortensen i sin »Naturhistorie for Ungdommen 1859« skriver, at den sidste Ulv i Danmark blev skudt i en Skov ved Randers 1772, er det sikkert Bidstrupulven, der gaar igen.

Ulvene holdt sig længst paa Hederne og i de store Skove. I en Indberetning fra Viborg Stift i Aaret 1743 omtales Tilstedeværelsen af Ulve fra næsten alle Egne af Stiftet.

Saaledes hedder det fra Aars og Slet Herreder:

»De skadelige Ulve er disvære alt for mange af, saa det var at ønske, om samme skadelige Creaturer ved Foranstaltning og efter Forordning anordnede Klapjagter kunde vorde afskaffet og ødelagt«.

Fra et enkelt Sogn i Aars Herred hedder det:

»Ulve ses ofte 3 a 4 i flok, hvilcke Ulve giøre mæchtig Schade i Landet paa bæster, høfder og faar, haver deres lege og Retirade strax Østen for Sognet i Øster-Kiær, formedelst ingen Klapjagt bliver nogen Tiid holdet«.

Fra Hindsted Herred berettes:

»Ulve findes i stor Overflødighed, som giør Egnen ubodelig Skade og fast ombringer aldt, hvad der af Bønderne tilligges«.

Fra Fjends-Nørlyng Herreder:

»Ulven tager faar, føller og andre Creaturer, saa at Landmanden her i Egnen har stor tvang af ham«.

Et Tingsvidne oplyser, at en Bonde en Vinter ved Overfald af Ulve havde mistet 3 Bæster, 1 Ko og 1 Kalv og geraadet i Armod derved.

Fra Rinds Herred:

»Ulve, som gjøre vore Creaturer stor Skade, findes mange af, siden de icke blive efterjagede«.

Rakkeborg Hede mellem Ulbjærg og Tostrup skal i gamle Dage have været et yndet Opholdssted for Ulve. I Nærheden findes Tomten af den for lange Tider siden nedbrudte *Mindrups Kirke*, hvis sidste katolske Præst, Hr. Søren, ifølge gammel Overlevering skal være opædt af Ulve udenfor sin Kirkedør.

Fra Middelsom Herred nævnes baade Vildsvin og Ulve som talrige, og fra Halds Amt hedder det:

»Ræve og Ulve findes i Mængde og gjør stor Skade, saa det er bevislig, at i Fior blev fanget 17 Ulveunger og i Aar 3, som efter Forordnings Bydende paa Tinget er oplyst og ved Tinghuset ophængt«.

I Hids Herred ved Gaarden »Leis« nedenfor Alling Mølle skal der 1743 være nedlagt en Ulv.

Omkring Midten af det 18. Aarhundrede skal Ulve endnu have været ret almindelige i Egnens største Skovs omraade Lindum—Bigum Skovene. Herfra strejfede de ud og overfaldt Kvæget i Sjørring Enge. Fra Læsten i Nærheden af Fussingø Skovene berettes om et Føløg, der blev forbidt af Ulve, da det vilde forsvare sit Føl. En lignende Historie om et Føløgs Kamp med Ulve fortælles ogsaa fra Vindum=Overgaard. Øget her dræbte 7 Ulve, endda det var hildet paa Forbenene. Fra Formyre ved Tjele fortælles om et Par Hjorddreng, der fangede to Ulveunger, som de afleverede i Viborg, hvor de fik udbetalt 10 Rigsdaler (!) for Stykket.

Brødrene Andersen fortæller i deres Bog: »Randrup

Gods i Vinkel Sogn«, at en Gaardmand Peder Justesen i Vinkel engang i Firserne af det 18. Aarhundrede skød den sidste Ulv der paa Egnen. Den havde en Vinternat forsøgt at bryde ind i Faarestien i Vistrupgaarde (Vinkel Sogn). Da der var Sporsne, fulgte Peder Justesen Sporet og skød Ulven i Mosedraget Fuglemose — Stormsig.

Ogsaa Skovene ved Hald har været Tilholdssted for Ulve, hvorfra de har strejft om paa Røvertog.

1730 blev der omtrent samtidig skudt en Ulv i Hald Skov og i Bigum Skov.

Beretningen lyder saaledes i den gamle Justitsprotokols knudrede Sprog:

»1730 d. 5. Decbr. var mødt for Retten Skiøtten ved Hald Christian Bertilsen Lind og fremviste en gammel Ulf, som hand berattede igaar i Hald Krat at have Dræbt, hvilket hand lod herved Tinget aftage og paa en pæl ophænge udi samtlige Stochmænds overværelse og paasygn, hvorefter han i anledning efter Forordningen var derpaa Attest forlangende, som hannem og herved meddeles. — Ligeledes var mødt for Retten Christen Christensen af Erichstrup i Bigum Sogn og fremviste en gammel Ulv, som hand berattede Lørdag sidst i Bigum Skov at have dræbt, hvilket hand lod herved Tinget aftage og paa en pæl ophænge udi samtlige Stochmænds overværelse og paaskiøn, hvorefter han i anledning af forordningen var derpaa Attest forlangende, som hannem ogsaa meddeltes«.

Fra Finderup berettes der om en Ulvs Overfald paa Føløg og Føl. Føllet blev revet ihjel af Ulven; men en Karl satte sig paa Øget, indhentede Ulven og dræbte den med Tøjrkøllen. Gl. Christoffer Hermann fortæller: Da Manden i Bisballe (Lysgaard Sogn) en Aften silde

var kørende hjem fra Hovarbejde paa Hald, blev han overfaldet af Ulve. Det lykkedes ham at befri den ene af Hestene, en Hoppe, fra Vognen og undslippe paa den, medens den anden, en Hingst, maatte lades tilbage. Om Morgen kom Hingsten forbit, blodig og halvtende ind i Gaarden. Den blev aldrig til Arbejdshest mere. Men da man opsøgte Stedet, hvor Kampen havde staaet, viste 7 dræbte Ulve, hvor haard den havde været.

Christoffer Hermanns Hustru mindes, at hendes Bedstemoder har fortalt, at da hun engang som Barn vogtede Faarene paa Ravnstrup Hede, kom en Ulv pludselig farende ind i Faareflokken, snappede et Faar, slyngede det op paa Ryggen og stak af Sted med det ad Hald Skov til.

At Ulvene har været talrige paa Heden, særlig paa Alheden, er der flere Beretninger om. Saaledes skriver Søren Thestrup (Navn efter sin Fødeby Thestrup i Lysgaard Sogn), Kasserer ved Hedekolonierne — i »Oeconomisk Magasin« 1759:

»Hederne er opfyldte af Ulve, som skyvle sig i det høje Lyng og kand ikke fordrives, men gjør stor Skade paa Hjordene; jeg erindrer, at Ulvene i min Barndom gjorde saa stort et Nederlag paa Kreaturene, som gik i Al-Hede, at man agede de ihjelrevne Faar og Lam hjem i Læsser Tal. De store Creature, som kand værge sig for Ulvene, gaar ude heele Sommeren baade Nat og Dag. Ulvene samle sig undertiden i saa store Flokke, at de Rejsende maa frygte for dem, de forjage tit Hyrderne fra Hiordene og gjøre stor Skade«.

Omkring Midten af det 18. Aarhundrede foreligger fra Gaarden Kokhus i Vium Sogn Beretning om et Sammenstød Gaardens Ejer, Niels Kok, havde med Ulve. (Jævnf. Brødrene Andersen: Randrup Gods).

Niels Kok havde hentet et Læs Sild ved Limfjorden og var sent om Natten paa Vej over Alheden til sit Hjem, da en Ulv pludselig stillede sig foran Hestene og tudede. Niels Kok, der vidste, at den ved sin Tuden vilde kalde sine Kammerater til, og nu ogsaa hørte deres Hysten ude paa Heden, blev meget uhyggelig tilmode. Det lykkedes ham staaende paa Vognstangen at skære Seletøjet i Stykker og derved skille Hestene, af hvilke den ene var en Hingst, fra Vognen. Da Hingsten følte sig fri, anfaldt den Ulven, medens Niels Kok sprang op paa den anden Hest og i fuld Karriere red bort fra Stedet og ad Hjemmet til, som han naaede i god Behold.

En Stund efter kom Hingsten sprængende ind i Gaarden, hvid af Skum, men ellers uskadt. Da Niels Kok den følgende Morgen sammen med en Nabo drog ud for at søge efter sin Vogn, fandt han Sildene for-tærede, men tæt ved Vognen laa Ulven død. Hingsten havde dræbt Ulven, men dens Kammerater havde ædt Sildene.

Præsten Thomas Mortensen Bredsdorff skriver 1763: »Ulve og Ræve opholde sig i de store Heeder, for hvis Skyld Hyrderne gierne have Hund med sig i Marken«.

At det nok kunde være nødvendigt, viser den Tragedie, der netop samme Aar (1763) udspillede paa Alheden i Nærheden af Kolonibyen Frederikshøj (Grønshøj). En Vogterpige for i tæt Taage vild med sin Faareflok, Ulvene overfaldt Faarene og ihjelbed 77. Hun var kommen saa langt bort fra Menneskeboliger, at ingen hørte hendes Raab. Da hun ikke kom hjem om Aftenen, anede man Uraad, og Folk kom ud for at søge efter hende. De fandt hende om Morgenens, forkommen af Angst og Kulde, og mere død end

levende fik de hende bragt hjem sammen med de Faar, Ulven havde skaanet.

Præsten i et Nabosogn til Alheden skriver 1767: »Ulve strejfer undertiden herind fra Hederne og gør betydelig Skade paa Kreaturerne, det var derfor at ønske, at der ved ordentlige Klapjagter maatte gøres Anstalter til deres Udryddelse«.

Gamle Søren Andersen, der døde i Engesvang omkring 1890 næsten 100 Aar gammel, saa som Dreng 2 Ulve, der kom løbende i Bækdalen ved Engesvang. De greb et Lam, som de rev midt over, og saa løb de hver med sin Halvdel af Lammet ad Karup til (Folkeminder fra Silkeborg Vesteregn 1936).

Eftersom Folkemængden tiltog, og Landets Opdyrking skred frem, gik det paa Hæld med Ulvene.

1777 skriver N. Jonge i sin Naturhistorie: »Ulve er nu meget sjældne paa Heden, da de næsten er ødelagte«, og Niels Blicher skriver i sin Bog: »Topografi over Vium Præstekald, Viborg 1795«:

»Ulve var for en 40 Aar siden mange her i Landet, saa og her. Siden have de kendeligen taget af. For en Snes Aar siden vare endnu nogle i den store Skov ved Thiele mellem Viborg og Hobro«.

I Tjele Skov skal den sidste Ulv være skudt 1777.

1775 blev ifølge Justitsprotokollen for Lysgaard Herred en Ulv dræbt paa Allinggaards Grund 4 Mil Sydøst for Viborg. Ulven blev jaget af Ladefogden paa Allinggaard sammen med 4 Bønder fra Braarup og fanget og ihjelslaaet i Gudena. Det hedder i den gamle Justitsprotokol:

»For Tinget fremstod Ladefogden Laurs Andersen fra Allinggaard, som medbragte en gammel Ulv, som han foregav sammen med 4 Braarupboere at have om-

bragt og slaget i Gudens Aa under Allinggaards Grund. Samme Ulv begærede han lovligen at vorde synet og derefter sin Betaling at nyde efter Forordningen«.

Ulven blev synet ved Tinget og viste sig at være en gammel Hunulv, som de ansaa at være beskadiget »over« Næsen, hvorefter den er bleven ombragt. Laurs Andersen fik udbetalt de ham efter Forordningen tilkommende 4 Rigsdaler, »hvorimod han paalagdes her ved Tinget at besørge Ulven ophængt«.

Disse to Ulve, Tjeleulven og Ulven fra Allinggaard, hører sammen med Bidstrupulven rimeligvis til de sidste af den oprindelige Ulvebestand her i Landet, til de sidste, som er født her.

Maaske maa ogsaa hertil henføres Ulven, der 1790 blev dræbt ved Herregaarden Rydhave. — Paa Jagt efter en Kronhjort stødte Gaardens Skytte paa en Ulv, som han anskød. Ulven overfaldt Skytten og tilredte ham saa frygteligt, før den endelig sank død om for hans Fødder, at han med Møje slæbte sig hjem til Gaarden, aldrig fik sin Førlighed igen og døde i en ung Alder.

De Ulve, vi senere hører om ogsaa fra denne Egn, har sikkert været omstrefjende, forjagede Flygtninge fra Nabolandene, særlig fra Tyskland, maaske ogsaa fra Norge og Sverrig. Ulvene holdt sig meget længere i Nordtyskland, særlig i Østpreussen, end her, og paa den skandinaviske Halvø, hvor de nu er sjældne, var de dengang almindelige.

De sidste Ulve fra Viborgeggen er Ulven fra 1804, Ulven fra 1811 og Ulven fra Estvadgaard 1813.

Hvilken Opmærksomhed Tilstedeværelsen af Ulve vakte i en Tid, hvor man troede dem saa godt som udryddede, viser Omtalen i Datidens faa Aviser — for

Midtjyllands Vedkommende »Den Viborg Samler«, der begyndte at udkomme i Viborg 1772.

1802 forsikrede Folk, at de havde set to Ulve paa Alheden. Der blev holdt Klapjagt efter dem, men man fandt dem ikke. — I et senere Nummer af Samleren skrives der: »Da der paa Viborgs og omliggende Steders Marker jævnlig om Natten rives Faar ihjel, synes nogles Udsagn, der paastaa at have set Ulven, at stadfæste sig«.

I et andet Nummer hedder det:

»Den Ulv, som man i lang Tid har haft eftertrykelige Besøg af i Egnen ved Viborg, og som har undgaaet at vise sig i to efter den anstillede Klapjagter, morer sig nu med at æde Svin. Den har nylig taget et Par unge Svin og revet et stort Stykke af Laaret paa en Ko«.

I Samleren for 31. Januar 1803 meddeles det, at der i Egnen ved Havnø (Herregaarden Havnø ved Mariager Fjord) har været Jagt efter en Ulv, og det tilføjes, at det maaske er den samme, der gæstede Viborgeggen, som nu er flyttet derhen. Hvis dette er Tilfældet, maaden være kommen tilbage igen, thi i Bladet for 21. Februar s. A. hedder det: »I Fredags holdtes der atter Klapjagt paa Viborgs og tilgrænsende Ejendomme efter Ulven. Klapperne ved en af Jagtens Udsider saa ham rigtignok; men han undløb dem og satte Vest paa hends imod Mønsted«.

I September Maaned lader den atter høre fra sig og i Avisen for 26. September skrives:

»Herved Viborg kunde man behøve en fornuftig Skytte til at holde Styr paa Ulven, der nu igen begynder at blive helt næsvis. Efter at man til forskellige Tider hele Sommeren igennem har set ham her i Egnen, og

han stundom har gjort sig tilgode med en Lammesteg, har han sidste Onsdag Nat i mindre end 1000 Skridts Afstand fra Byen dræbt en stor Slagteko.

Den fandtes om Morgenens død med det ene Horn afbrudt, hvilket ventelig er afstødt mod Jorden i Døds-kampen. Morderen havde gjort sin Nadvere af det ene Laar, hvilket ved Eftervejning kunde skjønnes at være fortæret 22½ R Kød. Det kunde vel ej være i Vejen, om der til Vinter fra det offentlige blev besørget en fornuftig Mand herhid, der kunde vejlede den uvidende Mængde paa de Jagter, der i denne Anledning vil anstilles, og saaledes befri Omegnen fra det Tab og den Frygt, som disse ukjendte Gæster volde«.

I Oktober er Ulven atter paa Spil og dræber en Ko paa Viborg Mark; men nu udsætter en Del af Byens Indvaanere en Præmie paa 30 Rd. til den, der dræber det skadelige Dyr.

I Begyndelsen af Aaret 1804 huserer Ulven i Viborg Krat. I Samleren for 21. Maj 1804 berettes det, at Ulven nu endelig er skudt af Bonden Niels Agerskov. (Som det fremgaar af Retshandlingen, hed han Niels Christensen og var fra Agerskov, Finderup Sogn).

Beretningen lyder saaledes:

»Efter et virksomt Liv, efter en Appetit, der ofte gjorde Indgreb i Ejendomsretten og efter en Pille-grimsgang af noget over 2 Aar, adskildt fra Familien og ganske blottet for Venner, er da den berygtede og fra Elben til Vardøhuus omtalte Ulv i Viborg Krat gaaet al Kiøds Gang. Bonden Niels Agerskov førte denne Tyrans Liig til Viborg i Torsdags, og han er baade den og følgende Dag beseet og beføelt af nogle hundrede Mennesker, der da nu have endt deres mangehaande Tvivl om dette saa ofte omtalte Dyr.

Da Samlerens Redaktør har været eet af de mange Øjenvidner, er det ham kjert at kunne offentlig berette dens udvortes Form; thi dens indvortes Sindelag er Egnen alt for tydelig bekiendt, og Niels Agerskov har blandt andre Skadelidte mistet under hans Ophold i Krattet: 8 Faar og Geeder, en Stud i 3die Aar og et Stykke Kiød af Laaret af en Ko, der dog blev lægt og lever. I Fjor rev han 2 Køer ihjel paa Viborg Mark, der altid var de 50 Rdl. værd, og fra enkelte af Omegnens Beboere har han nu og da ranet baade Ungkvæg, Faar og Svin og dræbt Hunde«.

Aar 1804 den 5. Juni sattes Fjends-Nørlyng Herreders Ret paa Viborg Raadhus.

»For Retten mødte Niels Christensen i Aggerskov, som tilkiendegav, at han for en Tiid siden havde skudt en Ulv i den østre Ende af Aggerskov Krat, som i lang Tiid havde beskadiget saavel hans som Omegnens Kreature og efter hvilken der ifølge Øvrighedens Foranstaltning ofte havde været holdt Klappejagt, uden at han har kunnet træffes.

Da Niels Christensen Torsdagen den 17. Mai ved aftens Tid havde bragt Ulven død til Viborg og den næste Dag efter navnlig Fredagen den 18. Mai blev besigtiget saavel af den nærværende Dommer samt af 4 i Dag indskrevne Stokkemænd, og Retten saaledes har Vished om hans anbragte, saa bad han Dommeren og Stokkemændene derfor ville give deres Tilstaaelse i Protocollen paa det han, som i lang Tid og med megen Bekostning baade Nat og Dag har søgt efter Ulven, kunde erholde de for Ulvens Ødelæggelse belovede Premier og Belønning. Dommeren tilstoed, at Niels Christensen i Aggerskov Torsdag d. 17. Mai sidst om Aftenen havde bragt den ommeldte Ulv død

til Viborg i den Hensigt at levere den til Herredsfogden og lade den besigtige ved Tingstedet. Men da Ulven i den Tid, da det var meget varmt, stinkede stærkt, saa turde Dommeren som Politimester i Byen Viborg ikke lade den komme til Tingstedet, som holdes her i Byen. Den blev derfor strax af Niels Christensen udført og henlagt paa en Plads ongefæhr en halv fierding Vei udenfor Viborg, hvor den Morgenen derpaa den 18de blev offentlig synet og besigtiget af den nærværende Dommer Procurator Buxlund og de i Dag udskevne Stokkemænd og befandtes den da at være død og efter ald Anseende at have faaet et Skud i Underlivet. Saavel efter Dommerens som Stokkemændenes Skiøn var det en gammel Hann-Ulv. 3 af Stokkemændene, som tilforn havde set Ulve, kendte meget nøje, at det var en Ulv, hvilket og adskillige naturkyndige, som samme Tiid var tilstæde, erklærede. — Aarsagen, hvorfor Ulven saa meget stinkede, erklærede Niels Christensen, var fordi, at han havde skudt den 9 à 10 Dage i Forvejen, og den, fordi den ej strax blev dræbt af Skuddet, var kommet ham af Sigte, saa at han ikke kunde finde den før den nævnte Torsdag i Aggerskov Krat. Dommeren afkrævede Stokkemændene, og de tilstoed, at hvad Dommeren har anført om Ulvens Besigtigelse af dem og ham forholdt sig i allemaader saaledes, som det er tilført Protocollen. Niels Christensen begærede en Beskrivelse af det passerede, som Retten bevilgede«. (Jævnfør Tingbogen for Fjends-Nørlyng Herreder 1804).

I »Viborg Samler« Nr. 39 af 16. Maj 1811 fremsætter Pastor Funder¹⁾ i Sønder-Onsild Ønsket om,

1) Jørgen Christian Funder var Sognepræst for Nørre- og Sønder-Onsild fra 1809—1827.

at der maa blive afholdt en Ulvejagt, da en Ulv, der formentlig har Tilhold i Tjele Skov, har anrettet stor Skade paa Husdyr der i Egnen.

I Fjor rev den en Nat 3 Hesteplage ihjel paa Byens Mark, og i Aar har den sønderrevet en Kvie og en Aarings Kalv.

Urmager Fog, Viborg, mindes, at han sammen med flere har jaget den i Sødal Skov, dog uden Resultat.

Ifølge »Viborg Samler« af 6. Juni 1811 er Ulven nu naaet til Bøggild i Torning Sogn, hvor den har revet et Føl ihjel. Ved en Jagt i Skovene ved Hald, hvortil den senere søgte Tilflugt, lykkedes det Ejeren af Hald at saare Ulven.

Det har nu knebet for den saarede Ulv at skaffe sig Føde, og den møder da omsider sin Skæbne i Form af et med Rottekrudt forgiftet Faar, som Ejeren af Liseborg paa Viborg Mark, Apoteker Nielsen, Viborg, havde udlagt paa sin Mark.

En Bonde fandt den død i Viborg Krat og kørte den til Viborg for at faa den udsatte Belønning. Da Ulven var raadden, blev den straks ført til Rakkerpladsen, hvor den blev ophængt i Galgen. Ovennævnte Urmager Fog har set den døde Ulv og beskriver den som stor af Bygning og med mægtige Hugtænder.

Maaske er det den samme Ulv, som gamle Christoffer Kriegbaum¹⁾ i Resenfelde (jævnfør Mylius Eriksen: Den jydsk Hede) i sine Drengaar skal have set mellem Faareflokkene, han vogtede.

Begivenheden gengav han paa sine gamle Dage meget omstændelig saaledes:

En Dag, han som Dreng vogtede Faar mellem Resen-

1) Kriegbaum var født 1799 og blev 95 Aar gammel.

felde og Grønhøj, kom der pludselig en Ulv farende ned ad Bakken nær forbi ham i Dalen, hvor han gik med Faarene. Han blev saa forskrækket, at han skreg i vilden Sky baade af Rædsel og for at skræmme Ulven, og den fortsatte saa op ad Bakken paa den anden Side af Dalen; han skyndte sig hjem med Faarene og fortalte om Ulven, og der kom Folk ud med Bøsser, men de fandt ingen Ulv.

Fra Vium er der ogsaa en Fortælling fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede, der strejfer Ulvespørgsmaalet: En Hyrdedreng vogtede sin Faareflok paa Vium Hede, da et Par store Hunde pludselig viste sig i Flokken. Forskrækket løb den grædende Dreng og de skræmte Faar ad Hjemmet til, hvor Drengen forklarede, at »Blichers Hunde« havde jaget dem hjem. Mænd og Karle, der søgte ud i Heden for at faa Sagen opklaret, fandt ingen Hunde, men Sporene af dem.

Af disse og af Drengens Beskrivelse mente de at kunne slutte, at det havde været Ulve.

Estvadgaard Ulven er gennem mange Aar bleven nævnt som Danmarks sidste Ulv, hvad den rimeligvis ogsaa er.

Om dens Endeligt foreligger et Par Beretninger. Den ene, der skyldes en Deltager i Jagten, gaar ud paa, at Ulven blev skudt under sit Forsøg paa at svømme over Karup Aa, og at det var Herremanden paa Estvadgaard, der skød den¹⁾.

Den anden Beretning, der skyldes Lundsgaard selv, og derfor maa anses for den paalideligste, lyder saaledes (iflg. Erslevs Skrift: De glubende Dyrs Undergang i Danmark 1871):

1) Conrad Lundsgaard var født paa Lergrav i Aulum 1785 og døde i Øster Toftum i Resen Sogn, altsaa henved 100 Aar gl. Fra 1810 til 1846 var han Ejer af Estvadgaard.

»I Aaret 1813 blev der adskillige Steder mellem Holstebro og Skive taget Faar, Kalve og Svin — nogle troede, det var Ræve, mange mente, det var en Ulv, særlig gik det ud over Dyr paa Estvadgaards Mark. En Juni Nat 1813 hørte Lundsgaard en Følhoppe, der

Conrad Lundsgaard.

var tøjret paa Engen, vrinske stærkt. Han løb derud og fandt Føllet dræbt i Nærheden. Føllet lod han nu slæbe op paa Gaarden, og Skytten blev sat til at holde Vagt for det Tilfælde, at Ulven skulde komme igen.

I fem Nætter vaagedes forgæves; men den sjette Nat — Natten mellem den 20. og 21. Juni — kom Ulven, og Skytten var nu saa heldig ved sit Skud at knuse dens ene Bagben. Han og flere Folk styrtede efter den, da de hørte, den tudede ude i Engen, og det var ikke

Forfølgerne vanskeligt at komme den nær, da Saaret hindrede den i at løbe. De gjorde Forsøg paa at fange den levende; men den bed saa rasende om sig, at Skytten til sidst maatte dræbe den ved et nyt Skud. Den dræbte Ulv, der var en meget stor Han, førtes til Holstebro, hvorunder Estvadgaard hører i retslig Henseende. Belønningen udbetaltes, og Skindet af det dræbte Dyr stillede op udenfor Raadhuset i Holstebro«.

I de fem til seks Dage, der forløb, fra Ulven havde dræbt Føllet ved Estvadgaard, og til den atter, vel pint af Sult, vendte tilbage til Gerningsstedet og fandt sin Skæbne, synes den at have strejft vidt omkring.

Den skal saaledes være set ved Ejstrup i Salling og aflagt Besøg i Hem og Hvidbjerg.

En gammel Kone i Hem fortæller, at den først forsøgte at bryde ind i Svinestien i hendes Hjem, men blev jaget bort af et Par store Hunde. Bedre Held havde den i Hvidbjerg, hvor den sønderrev en Kvie. Derefter blev Skuepladsen for dens Bedrifter forlagt til Fjends Herred, hvor den (jævnf.: Jeppe Aakjær: »Gammel Brug og gammel Brøde«) skal have bidt et Føl ihjel i Vittrup og tilbragt sin sidste Nat i en Sivskov bag »Gammel Jeppe« Lade i Aakjær.

Med Estvadgaard-Ulven maa Ulvenes Saga i Danmark sikkert betragtes som afsluttet. At det værste Rovdyr, vi har haft her i Landet, i mange Aar efter dets Udryddelse, ja, helt op i Nutiden, har kunnet vedblive at spøge i Folks Fantasi, er saare naturligt, Dette har givet Anledning til adskillige Fejltagelser, hvor f. Eks. store Hunde er bleven antaget for Ulve.

De nyere Beretninger om Forekomst af Ulve her i Landet skyldes sikkert saadanne Forvekslinger. Maaske

dog Ulven, der iflg. Erslev blev skudt 1814 ved Herregaarden Vognstrup ved Holstebro, danner en Undertagelse.

Derimod viste Ulven, der 1829 blev skudt i Tyk-højet Krat i Gadbjerg Sogn ved Vejle, sig ved nærmere Undersøgelse at være en stor Hund.

Det samme var Tilfældet med Ulven, der 1841 blev skudt ved Suldrup i Nærheden af Nibe.

Ulvene, der 1864–65 huserede i Frijsenborg Skovene, var halvvilde Hunde. Saa sent som 1919 forveksledes tre Schæferhunde, der var set jage i Hald Skov, med Ulve, og 1926 taltes der om Ulvespor i Tjele Skov, det viste sig at være Grævlingespor.

Saa langt op i Nutiden som 1928 hævder dog en Mand i Aarhus, Jens Andersen, i en Meddelelse til Skive Folkeblad (i Anledning af Artikler i samme Blad om Ulve i Skiveegnen af Magister J. C. Hansen, Viborg), at den sidste Ulv i Danmark blev skudt 1815 eller 16 af Præsten Lerche Jørgensen, der døde som Provst i Vejle 1864. Meddelelsen har sine Oplysninger fra Provsten selv fra sin Præstegang 1861—Aarstallet er usikkert, og hvor Ulven er skudt, berettes der ikke noget om, i Retsprotokoller findes det ikke omtalt og heller ikke i Egnens daværende Avis, Viborg Samler.

Men Præstemanden er rigtig nok: Jacob Lerche Jørgensen er født paa Strandet i Fjends Herred 1779, Student fra Viborg, Hører og Adjunkt ved Viborg Latinskole, derefter Præst for Ørum, Borris, Gammelstrup, senere for Asferg, Faarup og til sidst Præst og Provst i Vejle.

Som født i Viborgeggen og i mange Aar knyttet til denne har han naturligvis hørt om Ulvejagterne i Begyndelsen af Aarhundredet. Det er formodentlig

disse Jagter, han eller Meddeleren fejlagtig henlægger til et senere Tidspunkt, end de virkelig fandt Sted paa. Muligvis har Præsten deltaget i disse Jagter, og de interesserede lyttende Konfirmander har da faaet det Indtryk, at Præsten selv havde været den heldige Jæger.

Jeg har i min Artikel forsøgt at samle fra trykte og utrykte Kilder en Del af, hvad der findes om Ulvenes Optræden, særlig i Viborgeggen. Der foreligger sikkert meget mere Materiale, men det er saa godt gemt i Arkivernes Papirer, at det nærmest skyldes Tilfældighed, at det findes, og Ulvetiden ligger nu saa langt tilbage, at meget af det, der endnu lever i Folkemindet om Ulvene, nærmer sig det sagnagtige.

Af trykte Kilder maa, foruden de i Artiklen opgivne, nævnes:

Bricka, C. F.: Historisk Tidsskrift.

Erslev, Edvard: De glubende Dyrs Undergang i Nørrejylland.

Lorenzen, Poul: Jagt og Vildt i dansk Folketro.

Weismann, C.: Vildtets og Jagtens Historie i Danmark.

EN SKOLEFUNDATS FRA 1745

Af Apoteker *A. Ravnholt.*

DET pietistiske Styre, der kendetegner en stor Del af Kr. d. 6.s Regeringstid (1730—47), havde bl. a. en god Forstaaelse af den almindelige Oplysnings Værdi. Foruden forskellige Reformer indenfor det lærde Skolevæsen udstedtes 23. Jan. 1739 en ret omfattende Forordning angaaende Almueskolevæsenet i Danmark og Norge. Det paalagdes derved Bisperne og Stiftamtmandene at have Tilsyn med, at der paa Landet, hvor Forholdene tillod det, oprettedes Skoler, saaledes at ogsaa de fattigste Børn kunde faa Undervisning.

Det blev derved i det væsentlige Proprietæerne (Godsejerne), der maatte udrede Omkostningerne ved Skolevæsenets Virksomhed. Mange Godsejere tog derfor til Genmæle imod disse Byrder, og selv efter at det i April 1740 blev overladt til Herremændene selv at bestemme, hvor og hvor mange Skoler, der skulde oprettes paa hver Egn, gik det meget langsomt med Oprettelsen af Skolerne paa Landet.

Nogle Godsejere var der dog, som baade havde Forstaaelse af, at en forbedret Undervisning var haardt tiltrængt, og Vilje til at foretage det fornødne i saa Henseende. Til disse hørte Janus Friedenreick til Palstrup og Kjærsholm. Ved en meget omfattende Fundats, dateret d. 20. Juli 1745 og konfirmeret af Hs.

Maj. 7. Jan. 1746, tog Godsejer Friedenreick Bestemmelse om, hvorledes denne Sag skulde ordnes paa hans Gods, og han udviste derigennem en Forstaaelse og en Velvilje, som næppe var almindelig. Om Fundatsen skriver f. Eks. Provst Windfeldt i Thorning, at denne „er saa mere værdig, som Fundator ej har undtaget sig selv — og Efterkommere — for en anseelig aarlig Udgift til 5 Sognes Skolebetjente“.

Ved Gennem søgning af forskellige Papirer paa Loftet i den gamle Skolebygning i Thorning har jeg fundet Originalen til Friedenreicks Skolefundats for Thorning og Karup Sogne tilligemed den tilhørende Skoleinstruks. Da der næppe nu eksisterer mange af de gamle Skolefundatser i Henhold til Kr. 6.s Forordning, vil denne formentlig blive læst med Interesse, hvorfor den gengives her.

Desværre er det gamle Haandskrift, særlig Skoleinstruksen, nogle Steder saa medtaget, at Tydning er umulig, men man faar ved Læsningen et godt Indtryk af saavel den Offervilje og Nidkærhed, hvorefter Skriftet præges, som af den Aand og det Sprog, der i saa Henseende herskede i Tiden.

Extract af dend kongelig konfirmerede Skole Fundatz af Dato 7. Januarii 1746 saavidt angaar Thorning Sogn.

Vi Christin dend Siette, af *Guås* Naade Konge til Danmark og Norge, de Venders og Goters, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarschen, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, gjør alle vitterligt, at eftersom for Os allerunderdanigst er bleven ansøgt og begæret Vor allernaadigste Confirmation paa efterskrevne Fundatz, lydende Ord efter andet saaledes:

Jeg Janus Friedenreick til Palstrup haver ved Hans kgl. Maj.s allernaadigste, højpriselige Intention ved

Forordning af 23. Januarii og ved Plakat og nærmere Anordning af 29. Aprilii om Skolerne paa Landet udi dend hellige Tre-Enigheds Navn forfattet denne Fundatz og Foranstaltning saavel for mit Ejndeels-Gods til Palstrup og Kjærsholm udi Højbjerg og Levring Sogne samt udi de andre, Elsborg, Hørup og Thorning Sogne, hvor jeg er største Lodsejer, alt beliggende i Aarhus Stift, Silkeborg Amt, Luisgaard Herrit efter den forhen allerhøjstbemeldte kongelige allernaadigste Forordning, der giver enhver Proprietaire og Jordegodsejer, som bedst kjender sit Gods, Pligt til paa beqvemmeligste og for dend fattige Almue mest taaleligste Maade at forsyne til dette saa vigtige som højst fornødne gudelige Værks Befordring, paa det dend opvoksende Ungdom kand oplæres i Guds sande Kundskab og rette Dyrkelse, de saa skammelig forsømte, forsvarlig for Gud og deres Børn, ej af de uoplyste og derfor uskønsomme Forældre, og i saa Maade høre og lære det af deres umyndige, som de selv hjemme burde at have undervist dem udi.

Og ved det jeg senere nøjere overvejede mine forhen til Hans Excellence Hr. Gehejmeraad og Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift samt Hans Højærværdighed Hr. Biskoppen indleverede Indretninger for Degnene udi ovenbemeldte Sogne, hvorefter de var maadelig aflagte. Har derfor udi denne *Fundatz* under eet samlet en for Degne aarlige Indkomster til Degnekorn og Skolehold med tillagte *Donationer* i Korn og Penge for at lette paa dend ene Side den nok som betyngede Fattigmands Byrde, og tillige opmuntre dem med Lyst uden Tvang at fremme deres Undervisning i Guds saliggørende Kundskab. Og paa

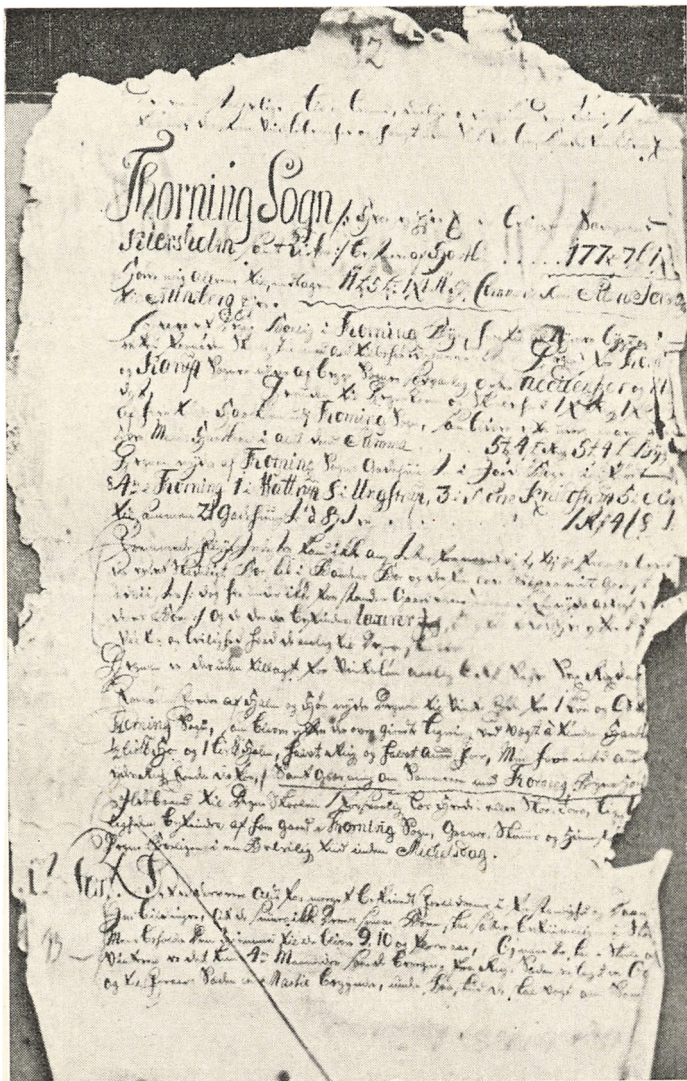
dend anden Side at gøre Degnene og de, som skal undervise de unge, ved rundelig Underholdning saaledes, at de ere ustraffelige i Liv og Levned, duelige og vil gjøre Tieneste redelig og kand med des større Vindskibelighed og Frugt uden Suk for Livsbrødet forrette deres Embede.

Thorning Sogn, hvor jeg ejer een der beliggende Sædegaard, Kjærsholm, samt Kirken, bestaar af Hartkorn 177 Td. 7 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., hører mig alene til undtagen 11 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., Hr. Commerceraad Steen Jørgensen til Aunsbjerg ejer.

Der er et Degnebolig i Thorning Bye, hvortil af ny er bygt og indrettet fornøden Skole-Huus med ald Tilbehør. Degnen for Thorning og Karup¹⁾ Sogne nyder af begge Sogne sædvanlig Offer, Accidentzer og Nandest. Desuden til Degnekorn og Skolêhold 1 Fdk. Rug, 1 Fdk. Byg af hver Td. Hartkorn udi Thorning Sogn, som bliver efter Udregningen paa hver Mands Hartkorn dend Summa — 5 Td. 4 Skp. Rug, 5 Td. 4 Skp. Byg.

Degnen nyder af Thorning Sogns Gadehuse i Jordebogen indført 4 i Thorning, 1 i Vattrup, 8 i Ungstrup, 3 i Nørre Knudstrup, 5 i Skræ, ialt 21 Gadehuse à 8 Skl. — 1 Rdl. 4 Mark 8 Skl. Fremmede Flyt-Inderster kand ikke ansættes for noget vist, thi jo færre jo bedre (de er et skadelige Boe-Skab paa Bondens Boe og derfor over aldt paa mit Gods udviste), dog ikke herunder forstanden Gaard eller Husmænd, som nyde Aftægt ved deres Børn. Og de, der da findes, taxerer jeg som største Lodsejer efter deres Vilkaar og Billighed, hvad de aarlig til Degnen skal give.

1) Karup var indtil 1787 Annex til Thorning.

Side af Skolefundatsen.

Degnen er desuden tillagt for Vinterløn 6, siger seks, Rigsdaler.

Fornøden Foder af Halm og Hø nyder Degnen til Vinterføde for en Ko og 6 Faar af Thorning Sogn, som bliver efter derover gjorte Ligning ved Vægt à Tønde Hartkorn $\frac{1}{2}$ Ldp. Hø og 1 Ldp. Halm, halvt Rug og halvt Havre-Foder, men hvor intet Havre aules, ydes Rug-Foder derfor, samt Græsning om Sommeren med Thorning Byes Høveder, Ildebrand til Degneskolen, en forsvarlig Læs Hede- eller Skoetørv, ligesom Lejligheden befindes, af hver Gaard i Thorning Sogn, graves, skrues og hjemkøres til Degnebo-ligen i en belejlig Tid inden Mikkelsdag.

1. Post:

Det er desværre aldt for meget bekjendt Forældrenes Uforstandighed og daarlige Indbildninger, at de synes ikke deres smaa Børn skal sættes betimeligt i Skole. Man beholde dem hjemme til de bliver 9, 10 eller flere Aar. Og naar de skal i Skole om Vinteren, er det kun 4 Maaneder, som de beregner fra Rugsæden er lagt in October og til Foraarsæden i Martii begynder, under Paaskud de skal vogte om Sommeren og kjøre Ploug, naar den Tiid er. Og kommer de udi Skolen en Dag, vilde have dem hjemme en anden for at binde Strømper og gjøre anden Huusgjerning. Naar de da var saa gamle og først skal lære at kjende Bogstaver og stave, er Tankerne adspredte, af det timelige indtagne, at de først ikke kan begribe Stavning og Læsning i deres Cathekismo langt mindre fatte Undervisning og den behøvende Forklaring udi det aandelige i hvor megen Tiid, Møje og Besværing Sognepræsten og Degnen anvender for at bibringe dem Be-

gyndelseselementer i Guds Ord, tilmed forglemme om Sommeren det lidet, de udi dend korte Tid om Vinteren have lært. Og bliver for tit et kedsommeligt, frugtesløst Arbejde, som alt har været og er Aarsag til den store Vankundighed.

Saa har jeg det for mig selv nogen Tid overvejet, sluttet og befunden at være dend fornemmeste Hovedpost og Grundvold, hvorpaa Christendommen siden kand bygges, nemlig: Ved de smaa Børn i 4—5 Aars Alder at føre, saa snart de kand tale, sættes i Skolen, som belejligt kand ske om Sommeren, da de større er i Forældrenes Arbejde. Hvem der da skal lære dem, kand handle allerede med slige smaa Børn, som ikke saavel kand ske om Vinteren, naar de store er der, og i saa Maade være hinanden til Hinder.

Derfor har jeg paa mit Gods foranstaltet Sommer-Skole som meget nødvendig for de unge, at de fra Barndommen af kand vænnes til Gudsfrygt og ikke til Synd og Udyd, efter Dr. Palladii Formaning og tilraadeligt i Lutheri Cathecismo om Børnelærdommen anført. — Og naar de smaa da i deres første Aaringer have lært at læse, ere de desto beqvemmere siden at fatte Undervisningen, og desto lettere for dem, der skal lære dem det. Da kunne de ogsaa være udi Skolen i dend bedste og nyttigste Forvaring og ikke indelukkede i et Kammer, bæres i Byen til Opsyn og, som er befunden, lade dem uden Varetægt løbe og støje paa Gaden og der komme til Vanheld og Ulykke, imedens Forældrene ere ved deres Arbejde i Stald og paa Marken. — Og for at føre de taabelige Forældre fra dend Daarlighed, at det er ugørligt, er da vist Prøve paa nogle af deres smaa Børn, som ved Enden af deres 3. og ved Begyndelsen af det 4. Aar udi kor-

tere Tid, end de nogensinde ventede have lært at kjende Bogstaver og før de burde læse sammen. Derfor paalægges slige Forældre dend Straf af 2 Skl. første Gang og siden mere, som dend største Lodsejer dicterer til Scolekassen, for hvert Barn daglig Vinter og Sommer for at holde fra Skolen uden beviselig gyldig Grund. Og bliver da Læsetimerne om Sommeren, naar Dagen er længst, fra Kl. 7 om Morgenen til Kl. 7 om Aftenen Spisetiden u-beregnet. Og naar Dagen er kortere, længere Læsetimer, saaledes som med mere udi Instruxen skal blive forfatted og relegeret.

Da ogsaa skal en Gang om Ugen om Sommeren forsamles til sig de ældre for at igentage det fornødneste af det, de om Vinteren tilforn have læst udi deres Catechismo og Børnelærdom. For samme Sommertjeneste tillægges Degnen aarlig 3 Td. Rug, 3 Td. Byg og 6 Rdl. i Penge. — Straxen efter Mikkelsdag optager Degnen Vinterskolen, hvor de ældre indfinder sig til Skolegang indtil Paaske, og bliver Læsetimerne fra Kl. 8 om Morgenen til Kl. 8 om Aftenen. Da i dend Tid, Lys behøves, særdeles de 4 Maaneder November, December, Januarii og Februarii, hvor Dagen er ikke synderlig mere end 6 Timer, til Læsningen, naar Middags-Spisetiden fragaar, giver jeg dend Tid den halve Del, en Rdl. 4 Mark til hver Skole af Pengene for de anskaffede Kirkelys, som i den næstfølgende 2. Post meldes, og det manglende anskaffer de Beboere, som hører til Skolen, enten de have mange, faa eller slet ingen Børn, efter en af største Lodsejer gjørende Anstalt.

Blive i saa Maade Degnen for Thorning og Karup Sogne foruden sædvanlig Offer, Accidenzser og Nandest hans aarlige Indkomst af Thorning Sogn i Korn og Penge, som aldt forhen specificere er anført:

	Rug			Byg			Penge		
	Td.	Skp.	Fdk.	Td.	Skp.	Fdk.	Rdl.	Mark	Skl.
Af Thorning Sogn.	5	4	—	5	4	—	—	—	—
Af Thorning Sogns Gadehuse	—	—	—	—	—	—	1	4	8
Tillagt for Vinterløn For Sommerhold og Skoleløn	—	—	—	—	—	—	6	—	—
	3	—	—	3	—	—	6	—	—
	8	4	—	8	4	—	13	4	8

2. Post:

Skjønt Kirkelysene ere afskaffede, dog forbinder jeg mig og mine Efterkommere altid at forsyne Thorning Kirkes Alter dermed, som ingenlunde maa antændes ved nogen Slags Forretning uden alene Cummunionen, saa længe den varer, og straxen slukkes, imod det jeg af Kirken betales aarligen 3 Rdl. 2 Mark, hvoraf jeg har henlagt den halve Del at lyse for Ungdommen udi de mørke Vinteraftener, da Stuen er varm og Ungdommen samled, tilmed Aftenens Tid nyttigen kan anvendes til Undervisning derved hjemme ved en eller anden nyttig Husgerning.

Dend anden halve Deel henlægges i Skole-Cassen til Bøger og anden Fornødenhed for fattige Børn, med hvilken Casse i forbemeldte Thorning Sogn jeg som største Lodsejer og mine Efterkommere til Kjærsholm selv disponerer over som rigtigst eragtes kand.

Hvad Tillæg saavel i Korn og Penge til Vinter- og Sommerophold, Degnen i Thorning nyder uberegnet, det Bønderne leverer, svarer Hr. Commerceraad Steen Jørgensen til Aunsbjerg som Medlodsejer tillige med mig, enhver efter Proportion af sit ejende Hartkorn sin Andel deraf ved Udregning i Korn og Penge. Og skal Degnen leveres det ham for Vinterhold tillagte

14 Dage efter Martini, og det til Sommerhold 14 Dage efter Paaske.

Derimod forpligtes Degnen i Thorning at lære Sognets Ungdom uden aparte Betaling, være nogen Slags egen Nyttighed, saavel fattige som formuende Børn, fornemmelig de smaa, at stave vel, om ellers nogen Forstand er, og ej haste med at læse sammen. Siden ved Aars og Alders Tiltagelse, ligesaa Naturens Gaver ved god Nemme befindes, troeligen undervise dem udi dend sande Christendom efter Lutheri Cathecismi Anvisning og den rette Forklaring, saa de faa dend fornødne Grund i deres Christendom, saaledes at Præsten ved sin ydermere Undervisning kand antage dem til Confirmation. Ønsker nogen af Sognets Ungdom at skrive, læses det og, men de dertil ej antages før de ere 9, 10 eller flere Aar og forud haver faaet tilstrækkelig Begreb om deres Christendom, hvormed Sognepræsten vil have Indseende, anmelde det først for mig som største Lodsejer. Paa det Ungdommen ej derved skal forsømme den dyrebare Ungdomtid at lære det allermest vigtige: Guds saliggørende Kundskab.

3. Post:

Saa skal og Thorning Sogneungdom, smaa og store, endog de har været til Confirmation og Guds Bord samt enroullerede, under Straf af 2 Skilling første Gang og mere siden, ligesom Forseelsen er til, dem jeg som største Lodsejer dicterer til Skolekassen. Forældrene eller Madfaderen betaler, møde hver Søndag i Kirken og træde frem, naar Sognepræsten, være Degnen i hans Forfald catechicerer og examinerer efter Prædiken, og de beskikkede Mænd for hver Bye, være Steders, Ungdom være til Stede for at give til-

forladelig Underretning om Aarsagen til deres Udeblivelse. Saa om ved Efterforskningen nogen Urigtighed ved samme Mænds Angivelse, mulkteres til Skolekassen for 8 Skl., og for de unge udeblivende betales alligevel ovenstaaende Mulkt. Til dend Ende leverer Sognepræsten eller Degnen mig hver Søndag en Fortegnelse paa de udeblivende til Mulktens Inddrivelse.

Ogsaa, særdeles de, der nylig har været til Confirmation, bør ingen Lejlighed forsømmes til at blive fremdeles underviste og grundfæstede i ders Saligheds Kundskab, bør de tilholdes at indfinde sig ved de ugentlige Overhøringer Sommer og Vinter som Præsten, være Degnen, holder i Skolen, helst naar samme ikke sker paa ald for ubelejlige Tider. — Og skønt de efter Confirmationen bliver delagtiggjorte i det højærværdige Sakramente, saa eragtes det højt fornøden, de dog i 3'de Aar, om det er gjørligt, forbliver i det Sogn, hvor de er antagne til Confirmation, paa det de mere og mere kunde stadfæstes udi Guds Kundskabs Lære.

Da Sognepræsten har meget beklaget sig over, at de, som første Gang efter Confirmationen har været til Guds Bord og siden kommer andre Steder at tjene, ganske forglemmer det, de dend Tid have lært og maa have stor Møje anden Gang at lære dem det igen paa ny, naar de nogle Aar derefter komme tilbage, unge og gamle. Mænd og Hustruer have og flittig at søge Guds Huus og være der til Stede, indtil ald Tienesten er forbi, og Sognepræsten først er gaaet af Kirken. — Der de da kan høre det, som da bliver igentagen til Erindring og Efterlevelse, de kand have glemt, ventelig aldrig lært.

4. Post:

Det er ventelig, siden Thorning Sogn er vidtløftig, bestaaende af nogle fraliggende, smaa Byer og eneste Steder, tilmed det fattigste Gods, jeg ejer, over den i dette Sogn saa ofte grasserende Sprinkelsyge²⁾, dend tilvoksende Ungdom, bliver af den Mængde, at Degnen ikke med Undervisning det ganske Sogns Ungdom kan bestride, og derfor en Bye-Skole beqvemest i *Ungstrup* Bye eragtes fornøden, som jeg og mine Efterkommere til *Kjærsholm* altid foranstalter paa bedste og nyttigste Maade mod at beskikke en beqvem Husmand eller ledig Person til Lærer, og hvilke af nyt Omliggende skal søge Skolen der, samt lønnes af Beboerne. Og for at komme dem til Hjælp, tillægges desuden Bye-Skolen af Lodsejerne aarlig 2 Td. Rug, 2 Tdr. Byg og 4 Rdl. i Penge, siger to Td. Rug, to Td. Byg og fire Rdl. i Penge. — Da som det er meget belejligt for de gamle og unge, saa forestiller jeg mig, gudfrygtige, christelig sindede Forældre de har den pligtige Omsorg og Kjærlighed for deres Børns timelige, aandelige og evige Velfærd, paaskønner den Mangelighed at have deres Børn i Byen og Nærværelsen for sig og derfor, ligesom de have Børn til, efter ders Vilkaar og Formue viser sig behjælpelig mod dend bosatte Husmand eller, om det er en ugift Person, at unde ham Kosten hos dem.

Med hvilken Bye-Skole Sognepræsten og Degnen have flittig Opsyn, at ingen Forsømmelse tages paa nogen af Siderne efter den næstfølgende 6. Post Formelding. Slig Beqvemmelighed for Beboerne i de Byer, hvor den almindelige Degne-Skole er indrettet frem-

2) En smitsom Hudsygdhed, der karakteriseres ved røde Pletter og hidsig Feber.

for de udenbys Beboere og derfor billigen burde erkjende det, enten at give noget aarlig til Skole-Cassen eller og med een og anden Villighed til dend der underviser Børnene.

5. Post:

Tildrog sig noget uærligt med Degne-Skolen enten ved Forsømmelse eller Degnens uanstændige Levned og Omgang med Børnene og ikke ved Sognepræsten kunde afhjælpes, angives det for mig, som derudi bør række Sognepræsten Haanden, paa det alting efter denne Fundatz samt Instruktion for Degnen, som yderligere skal blive forfatted og altid være et fide-meret Exemplar hos Sognepræsten og Degnen, kand blive nøje iagttagen efter Forordningen.

6. Post:

Er og forvissed, foruden at Forordningen befaler det, Sognepræsten ved flittig Besøgelse haver dend udkrævende tilbørlig Omhu og Opsyn med det aldt, og til dend Ende vilde erkyndige sig ved at examinere ethvert Barn, naar dend kommer i Skolen, hvad det da kand, hvorvidt dend imidlertid forglemmer, hvad dend haver lært, naar dend kommer fra Skolen, paa det Tiden ej unyttig skal fortgaa, saa man altid derom kan have fornøden Underretning.

7. Post:

Efter det Degnen i Thorning her udi tillagte Korn og Penge samt Ildebrand, Høe og Halm, forfatter jeg og mine Efterkommere aarlig en underskreven Beregning, hvorefter baade Gaard- og Husmænd en vis Dag og Tid i næste Uge før Allehelgensdag udi gode Vare,

ren Korn og Penge leverer til Degnen deres Andel uden nogen Restante. Bliver da nogen Rest, indgives sligt under Rettigheds Tab samme Allehelgensdag betids skriftlig til mig, som skal være forpligtet næste Dag at lade det udpante af Borskab og Smaakreaturer for de skyldige, hvilket staar til Lysten, i 8 Dage. Udebliver Betalingen, sælges Pantet straxen, og det overskyende leveres Pantets Ejere, naar han først deraf har betalt Lenet ganske til Skole-Cassen. Ved forfaldne øde Steder betaler disses Herskab dend deraf tilkommende Deel uden nogen Afgang for Sogne-Degnen eller til dend, som bliver beskikket at læse for de unge.

Annexet Karup Sogn halvanden Miil fra Thorning over Heden, Hartkorn 49 Tdr., hvorudi jeg ejer 9 Tdr. 2 Skp. 2 Alb., derunder er beregnet Annexskylden i Karup Bye. Præsten i Thorning pro officie tillagt 4 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk. 2 Alb., til Herningsholm 4 Tdr. 3 Skp. 1 Alb., Anders Uhres Enke i Haderup Sogn 4 Tdr. 5 Skp. Det øvrige ejer Hr. Commerceraad Steen Jørgensen til Aunsbjerg. —

Karup Sogns Skoleindretning er af bemeldte Hr. Commerceraad Steen Jørgensen til Aunsbjerg som største Lodsejer foranstaltet, og hvad som Sognet i Almindelighed er paalagt eller af Hr. Commerceraaden her efterdags tillægges, skal jeg for dend anden mig og mit Gods tilkommer altid være ansvarlig, siden Degnen i Thorning har sin Besværing og kand ikke ligge paa nogen af sine sædvanlige og nu tillagte Indkomster af begge Sogne.

Og som Degnen i Thorning i saa Maade er rundelig³⁾ aflagt til fornøden Husholdning med den ham

3) Dette Ord af en senere Haand overstreget!

herudi tilkommende Indkomst udi Korn og Penge foruden sædvanlig Offer, Accidentzer og Nandest, saa han med Glæde uden Suk⁵⁾ for disse Midler kan gjøre sin Tieneste og ikke har nødigt videre at bebyrde Almuen med nogen Slags Paalæg. Siden til dend fattige Almues Tarv og Lettelse ved indført Donation og Tillæg i Korn og Penge er paalagt mig og Efterkommere dend største Byrde. I det visse Haab dend til Skolehold delig og beqvem nuværende Degn fyldestgjør dend Pligt, hans Embede udkræver, at Frugten daglig kand sees. Skulde Degnen efterdags gjøre nogen Slags Paastand og Indvending til Byrde for Almuen imod denne min Fundatz og Stiftelses Indhold, under hvad Navn det være kand, bliver de nuværende og efterkommende Ejere ikke anderledes forbundne, de jo maa ophæve, hvad de i saa Maade af deres egen Kasse udi Korn og Penge aarlig har forværret Degnens Indkomster med. Det sidste i en christelig og velment Hensigt til dette gudelige Værks Fremgang har været og er min største Attraa.

Saa jeg efter dend kongelige allernaadigste i Placat af 29. April 1740 enhver Proprietær givne Frihed, som bedst kjender sit Jordegods's Lejlighed og Vilkaar og bør sørge saavel for deres Jordegods's Conservation samt Lærernes Underholdning som for dend opvoksende Ungdoms Underretning i deres Saligheds Kundskab, haver denne Fundatz saaledes oprettet, hvorved jeg allerunderdanigst vil formode at have fuldbyrdet dend Pligt, Guds, Kongens og Samvittighedens Lov paalægger enhver retsindig Christen til det saa christelige som højst fornødne gudelige Værks Befordring og Istandsættelse, at de, der skal undervise de unge,

⁵⁾ Af en senere Haand forandret til Græden og Suk!

kand have fornøden Levebrød, som og, at de umyndige kand lære at kjende deres Skaber i deres første Ungdom og derefter opdrages i Guds saliggørende Kundskab og rette Dyrkelse.

Og i hvor megen Fliid, mand gjør sig, har mand ikke kunnet forebygge alt, hvad i dend tilkommende Tiid ventelig kand tildrage sig. Da sligt skal vorde ændred og retted ved nyttige Foranstaltninger, som jeg og Efterkommere udi dend Instruktion for Degnen yderligere forfatter, paa det samme gudelige Værk kand paa een Gang for dend fattige Almue mest taalelig nyttig og bestandig Form være og blive fastsat for Efterkommerne, som ingenlunde maa forkorte noget af Degnens her fastlagte Indkomster. — Skulde Efterkommerne udfinde noget ved en og anden nyttig Foranstaltning til dette gudelige Værks Fremtarv, samt og ved Tillæg forbedre, som fornøden eragter og siden paa denne Fundatz vedfæste, skal det i alle Maader anstaa til Fuldbyrdelse og Efterlevelse ligesaa fuldkommen, som det her Ord paa Ord var indbefatted. Og ellers i alle Maader herudinden handle saaledes, som de paa den store Regnskabs Dag for Gud bør ansvare. Til Stadfæstelse under min Haand og Signet.

Palstrup, d. 20. Juli 1745.

Janus Friedenreich.

Denne af velbaarne Hr. Janus Friedenreich oprettede Fundatz skal jeg holde mig efterrettelig af mit Gods under Aunsbjerg udi Elsborg, Hørup og Thorning Sogne, proportionaliteter af Hartkorn lade svare.

Steen Jørgensen.

Da ville Vi bemeldte Fundatz udi alle dens Ord, Clausuler og Punkter, saasom samme foran indført findes, allernaadigst have confirmeret og stadfæstet, saa og hermed confirmerer og stadfæster, forbydende alle og enhver herimod, eftersom forskreven staar at hindre i nogen Maade Forfang at gøre under Vor kongelige Hyldest og Naade.

Givet udi vor kongelige Residence-Stad Kjøbenhavn d. 7. Januarii 1746.

Christian R.
L. S.

Skole-Instrux

for Læreren, Ungdommen og Vedkommende i Følgedend for Højbjerg, Elsborg, Levring og Hørup Sogne oprettede Fundatz, dateret d. 20. Juli 1746, som udi dend 1. og 5. Post samt ved Fundatzens Skoleinstrux er befaled. Hvor efter det aldt reguleres. —

| Angaaende Vinterskolehold.

I. Straxen i næste Uge efter Mikkelsdag, naar Fløt-Tiden er forbi, giver Degnen eller Skolemesteren eller Sognepræsten Sogne eller Byemændene, samt om Herskabet vil lade een møde der, samtidig deres Overværelse i Sogn eller Bye om Optegnelse paa ald Ungdommen, saaledes at optegne de, der har været til Confirmation og i Følge Fundatzens 1ste Post bør møde ved Cathecitationen i Kirken, de ugentlige Overhøringer og saa vidt ske kand, ved Aften-Examen i Skolen. Andet, de der agter næstkommende Paaske at antages til Confirmationen, de som dend Tid bør anmelde sig og foruden dend Undervisning, Præsten har givet, ved Cathecitationen i Kirken de Ugentlige Aften-Examiner,

som efter meldes i d. 2'den Post de andre, som vil søge Vinterskolen. — Og bliver i en af Præsten dertil indretted Bog antegnet, hvad Børnene kand og siden af Præsten ved sine Besøgelser anmærket deres videre Fremgang.

(Anden og tredie Post ulæselig.)

4. Post:

De Børn, som fra Arbejdet ved Rugsæden kand undværes, bliver at søge Skolen, de øvrige, hvilke, hvo og hvormange, bør være med ved dend i næst forrige Post anmeldte Samling fastsadt indtil Skole-Gang, naar Ploven er henlagt.

5. Post:

Degnen eller Skolemesteren har nøje at give Agt paa det intet Barn er længere fra Skolen end endeligen fornøden gjøres og — befindes, eller at nogen Bonde af Uformuenhed eller Uforstandighed lader sin Aul forhindre — —

6. Post:

Læreren efterser, om Børnene, naar de kommer til Skolen, er rene, have Neglene afskaaren og Klæderne skidne — som dend gjør os til Menneske, vil, at vi skal være nette. Befindes nogen anderledes efter Advarsel at fremkomme, mærkes det enten hos Forældrene, da de derom erindres og formaner at holde Børnene til Skikkelighed, eller hos Børnene, da de, naar Ord og Formaninger ej kand gjælde, straffes med Riis efter Beskaffenhed.

7. Post:

Læsetiden begynder efter Fundatzens 1. Post Kl. 8 om Morgenen. Allerførst naar Børnene er samlede og

sadt hen paa sit Sted, Drengene for sig og Pigerne for sig, synges en ordinær Morgensalme, og skiftevis af de ældste Børn en af de forordnede Morgenbønner. Efter Bønnen sluttes enten med det første Vers af den Psalme: Vi vil Din Pris udsjunge, det første Vers af dend: Herre Jesu Christum, det andet sidste Vers af dend: O, Gud efter dig mig forlænges, eller af dend Psalme: Jeg vil mig Herren love, som godt befindes.

8. Post:

Læreren ser nøje til, at Børnene forretter Sangen og Bønnen ordentligen og andægtigen. I Sangen vænnes de til at høre efter og følge Læreren, som synger for dem. Under Bønnens Læsning være de enten paa Knæ eller staaende, ligesom bedst eragtes, og efter Undervisning og Bønnens Beskaffenhed og Fornødenhed ved Exempel gaa i Andagt og Ærbødighed. Thi Børn gør snarere, hvad de store gjøre, og derfor bør Lærerne vise, at de har hjertelig — — for dend store Gud og Ærbødighed for hans Ord.

9. Post:

Ved Læsningen selv agtes i Almindelighed, at dend meste Tiid og største Fliid anvendes paa de Børn ej længere end Vinteren kand gaa i Skolen, og at Læreren i Følge Fundatzen 2. Post uden Betaling og egen Nyttighed eller Persons Anseelse tager sig Børnenes Undervisning retskaffen an, samt i Særdeleshed lærer de smaa at stave vel og ej haste med at læse sammen. Og naar de det begynder, da holdes de til at pege paa hver Stavelse for sig selv, at de kand vide, hvor de er, hvad de siger og ej komme i med at knappe Ordene af. De som kand læse, vænnes til at læse langsomt, sige hver Stavelse tydelig, dend sidste saavel

som dend første, og ej forkorte og ej forlænge noget Ord, holde Røsten i en ordentlig Tone, naar de læser, ej nu opløfte dend, saa raabende eller syngende, nu atter nedsynke dend. Og agter, at skjønt det er vel fornøden, at de læse højt, særdeles de smaa, de større ikke overdøve de smaa eller nogen Uorden dermed begaar.

De bør holdes til at gjøre Ophold i Læsningen, nu mindre, nu mere, ligesom der forekommer en mindre og større Distinction med Komma, Punktum etc. Og Meningen tildels halv eller helt kand være ude, paa det de siden kand have Nytte af, hvad de læste.

10. Post:

Naar de kand læse deres ABC og dernæst Cathecismum, gaar de til dend forordnede Cathecismo-Forklaring at læse indenad. Dog skal ikke være forbudten om nogen Forældre ville, at deres Børn, forinden Cathecismum og Forklaring skulle skiftevis med Forklaringen læse Salmebogen. Men alle unyttige og forargelige Bøger og Viser skal aldeles være forbudten at bruge hjemme, allermindst i Skolerne. Og skulde noget Barn føre saadanne Bøger med sig i Skolen at læse udi, tager Læreren dem til sig, angiver det for Præsten, som siden taler derom med Forældrene, at hverken de selv eller deres Børn ved skadelige Bøgers Læsning skal forføres.

11. Post:

De Børn, som er færdige i ovennævnte Bøgers Læsning, og videre bør øves, gaar til Bibelens Læsning som det nyttigste. De, som ej formaar at skaffe sig dend hele Bibel, købe det nye Testamente, men for de fattige Børn en leveres til hver Skole som Inventarium.

Det Kongelig Privilegerede
Nordre-Dybske
Bogtrykkeries
Første Brev,
Eller nogle
LINEAMENTER
af
Bogtrykker-Konstens
HISTORIE
i
Danimark.

Imprimatur
P. Horrebow

Efter Begiering
ved
Christian Friderich Wadskjær.

WIBORG,
Trykt hos Andreas Madsen Möller & Daniel Pauli,
Aar 1738.

NØRREJYSKE BOGTRYKKERI 1738

Af S. P. Skov.

FOR 200 aar siden etablerede Andreas Madsen Møller og Daniel Paulli et bogtrykkeri i Viborg og for at vække opmærksomhed om virksomheden udsendte de et propagandaskrift.

Til at forfatte dette skrift valgte man Chr. Fr. Wadskjær. Han var født 1712 paa Ørslevkloster og levede efter at være blevet student 1730 som lejlighedsdigter i København. Han efterkom opfordringen fra Viborg baade paa vers og prosa i »Det Nørre-Jyllandske Bogtrykkeries Første Prøve, eller nogle Lineamenter af Bogtrykker-Konstens Historie i Dannemark«, et nu ret sjældent tryk.

Han begynder paa vers med en tiltale til kongen, Christian VI, da det nye trykkeri var oprettet med kongeligt privilegium:

Ophronede CHRISTJAN! fra Himlen til Jorden,
Nedtrinet, at styre de Snee-Mænd i Norden,
Skioldungernes Guld-Spirs Gud-spirede Ranke,
Retsindigheds Skiold og Letsindigheds Skranke.
Livsaligste Sextal, som lod Sexer alle
Med mildeste Øyne i Skiødet os falde
Og vilde vor Presses forrustede Skrue
Forgylde med Naadens sædvanlige Lue.

Vor nyfødde *Cimbriske* Bogtrykker-Stue
 Skal dagligt i Loftet og Luften opskrue
 Sin Takke *Harangué* og *Panegyrique*
 For hver gang vi sætter en Tødel og Prikke.

Paa *Atlask* med Guld og *Zinober* vi trykke:
 Den nordiske *ATLAS* optændte vor Lykke,
 Det *CHRISTIAN REX*, som os den har bebrevet,
 Skal staae i vort Bryst, som i *Marmor* indskrevet.

CHRIST-sindede *CHRISTJAN!* vort Ønske er dette
 Den Tredie leve endnu i Den Siette
 Saa mange lyksalige Tider og Dage,
 Som vi af vor Kasse kand Bogstaver tage!

Du. Kronen for Verdens guld kronede Sexer!
 Vi kysse dit *Purpur* og gjør *Circumflexer*
 Saa længe et *Jota* er til i vort Giemme
 Vi *Tityri* aldrig *AUGUSTUM* vil glemme.

Derpaa hilses Viborg »chersonesi (d. v. s. halvøens)
 hovedby« i haabet om, at den vil give et gunstigt ly
 for den nye virksomhed, og at de lærde jyder vil
 komme frem med deres skrifter. saa trykkeriet kan
 faa noget at bestille:

Chersonesi Hoved-Bye,
 Alder-puddret Land-Fyrstinde
 Smukke *Wiborg!* lad os finde
 Inden dine Muure Lye,
 Bliv vor unge Trykker-Presse
 En bevaagen *Patronesse*.

Vi formoder ydmygst, at
 Stiftets Store *Tvilling-Pille*
 Lader Naade-Straaler spille,

Og at Stadens MAGISTRAT
 Sig høj=gunstig vil bevise,
 At vor Sverte ret kan glise.

Lærde CIMBRER! vi vil frie
 Runden om i alle Stifter,
 I Forhaabning, at I gifter
 Med vort Jydske Trykkerie
 Eders Kiste=giemte Sønner
 Og paa Lejligheden skionner.

WIBORG! rare *Phoenix*, som
 Er opstanden af din Aske,
 Gid du maa herefter braske,
 Med ald Landet runden om
 U=fortrykt i lutter Lykke,
 Saa vi her allerne trykke!

Skriftets indhold er en prosaafhandling, en skildring af bogtrykkerkunstens historie, især her i landet med L. Terpagers lærde disputats »*Typographiæ Natalibus in Dania*« fra 1707 som hovedkilde, dog ogsaa med et tilbageblik paa tiden før bogtrykkerkunstens opfindelse, helt tilbage til runestenenes og den da endnu utydede guldhornsindskrift. Bogtrykkerkunsten kom til Danmark fra Tyskland »for at *reducere* det almindelige ugrundede *Adagium*: Aldrig gjorde Tydsken Dansken got.«

Wadskiær nævner de vigtigste danske trykkerier, ogsaa det bekendte Wingaardske, der trykte Hans Tavsens reformatoriske stridsskrifter i Viborg – det er derfor Christian III nævnes i indledningsdigtet – alt for at give en flatterende historisk baggrund for det nye trykkeri. Endelig saa har de gode *Messieurs*

Andreas Madsen Møller og Daniel Pauli med Kongl. Allernaadigste *Privilegio*, nu aabnet et Bogtrykkerie til *Wiborg* i Jylland 209 Aar efterat det *Wingarthenerske* der *florerede*«.

Navnene paa de to Bogtrykkere forekommer *Wadskiær* at være nok til at *recommandere* dem, idet han for *Paulli* henviser til berømte bærere af dette navn, og for *Møller* til at »af det sidste Navn *Møller*, har der været flere bekiendte *Mænd in Republica literaria* (dvs. i den litterære verden) end der er *Veyer-Møller* omkring *Kiøbenhavn* og *Vand-Møller* ved *Wiborg*.

Den sidste vending er typisk for *Wadskiær*s vid, der spiller paa ordligheder og drastiske sammenligninger. Ligesaa kan han i slutningsdigtet ikke lade være at lave ordspil paa skriftarten *Cicero* og den romerske forfatter den er betegnet efter. Stilen er svulmende barok, især som den udformedes af de tyske poeter i det 17. aarshundrede, og den klæder ikke ilde *Wadskiær*s tørre, jyske lune. Hans vers er velformede, og der er fynd i udtrykkene. Naar han kalder *Christian VI* for »skjoldungernes guldspirs gudspirede ranker«, er udtrykket baade sært og søgt, men den følgende linie »retsindigheds skjold og letsindigheds skranke«, er dog ganske godt formet, maaske endog med en skjult brod mod de pietistiske helligdagsforordninger, der tilvisse var sat som skranke for den letsindige morskab. *Wadskiær* har skrevet mange kongelige hyldestdigte foruden dette, overdreven smiger i pompøs form, som alle tidens øvrige lejligheds-poeter skrev, men han er aldrig blot servil som disse, han spiller paa en eller anden idé, og det er det, der stadig gør hans digte læselige, som i det her gængs digt, hvor han jonglerer med ord og vendinger fra bogtrykkersproget. Naar han saaledes slutter hyldesten

til Kongen med at kysse hans purpur, er det ganske i sin orden, men tilføjelsen »og gjør circumflexer« viser, at han ikke alene er en underdanig undersaat, men at han ogsaa har en skælm i øjet, den lille gnist der gør, at man ikke helt kan nægte ham digternavnet, hvad man efter bedste evne har forsøgt, især det 19. aarhundredes litteraturhistorikere, der forkastede alt i det foregaaende aarhundrede, det ikke netop førte frem mod romantikken. Først Hans Brix, der i 1915 sammen med Anker Jensen udgav Wadskiærs »Udvalgte Danske Vers« for Det danske Sprog- og Litteraturselskab, har ydet ham retfærdighed og paapeget hans fortrin.

Blandt disse maa regnes hans særegne lune, præget som det er af hans jyske oprindelse, der ses tydeligt ved sammenligning af hans samtidige, fynboen Ambrorius Stub, ikke digterisk, det vilde være urimeligt, men personligt; de har begge samme lyse hoved, samme sprudlende indfald og kvikke vendinger, men hvor Stub er let, er Wadskiær drøj. Wadskiær var selv sin jyskhed bevidst, et af hans skrifter hedder »Jydernes Forsvar og Berømmelse«, og han giver ogsaa udtryk for det i det her omtalte skrift. Om den mærkelige svensker Rudbeck, der i sit værk »Atlantica« (1677–98) gjorde menneskehedens historie til Sveriges historie og Sverige til verdens midtpunkt, siger han saaledes: »Han maatte gjerne lyve lige saa stærkt som han vilde, maatte vi kun beholdt *Chersonesum Cimbricum*«.

Som lejligheden krævede det, priser han især Viborg. Han finder det rimeligt, at det netop blev denne by, »Dronningen iblandt alle Jydere Stæder«, der fik det nye trykkeri paa grund af dens glørværdige litterære fortid, med St. Keld, bisp Knud, reformationen, Hieronymus Justesen Ranch o. s. v. og som nu med det

nye trykkeri havde muligheder for en lige saa straalende fremtid, ligesom byen selv, som en Fugl Fønix, havde rejst sig efter branden 1728. I denne forbindelse opholder han sig ogsaa ved det haab, der først i vore dage er realiseret omend paa et andet sted, oprettelsen af et jysk universitet. Han fører tanken helt tilbage til den lærde bisp Gunner, hvis bispegaard var et helt lille akademi paa de tider, »samt at det nogle Gange har været paa Tapetet med et *Academies Etablissement* samme Sted i Chr. 4^{ti}, Friderici 3^{ti} og Frid. 4^{ti} Tider«, for at slutte med sagens daværende forkæmper, theologen og digteren, stiftsprovst Chr. L. Tychonius.

Skriftet slutter, som det begyndte, med et digt:

RHAPSODIE

Over de fornemmeste Skrifter i Bogtrykkerierne,
Nemlig:

Sabon, Missol, Canon, Roman, Text, Tertia, Mittel, Cicero, Corpus og Petit eller *Jomfrue* etc. og hver af de opregnede Skrifter bestaaer i 3 slags, nemlig: *Fractur, Antiqua* og *Cursiv*, med *Versalia* og Gemeene.

Vor Jydske *Antiqua, Cursiv*,
Vil give Eder Lob og Liv,
Til *Leipzig Messe* vor *Missal*
Herefter Eder sende skal.

Canonens Taratantara
Forkynder at *Versalia*
Er flyttet fra sit Franske Hold
Og kneyser nu paa Borge-Vold.

Samt at selv *Cicero* fra *Rom*
Med Hilsen til de *Cimbrer* kom,
Som skrev sit Navn i *Wallands Muur*
Med allergroveste *Fractur*.

Efter tidens skik har en af Wadskiærs venner, G. E. Voss, ledsaget skriftet med et hyldestdigt til forfatteren, det er paa tysk, men kan paa dansk gengives saaledes:

Hvad Wadskiærs muse sang, og hvad i skrift blev
bragt,

Har stadig præget af veltalenhedens pragt,

Hvem der i zirlighed og kunst sig exercerer,

Han siger, naar han hører det: »Aa, hvor hans aand
charmerer«.

Han kan det danske sprog med neektarstrømme nære,

Ved ham dets krone faar en diamant at bære,

Med perler han dets æreskrans broderer,

Hvormed for hele verden det med rette triumferer.

København, 19. Nov. 1737.

Georg Erik Vossius.

Personregister.

A.			
Aakjær, Jeppe	26, 36, 46, 47, 49, 66, 68, 123	Deigner, Frederik Christian, Skytte	107
Agerskov, Niels	116 f.	Dige, Christian	55
Agnes, Enkedroning,	5, 9	— Konsul	88
Andersen, Brødrene	109	E.	
— Jens	47	Eratosthenes, græsk Viden- skabsmand	14
— Laurs, Ladefoged	113, 114	Erik Klipping (Kong Erik)	6 ff.
— Stig (Marsk Stig)	5, 13, 16	Erichsen, Mylius	119
— Gl. Søren	113	Erslev, Ed. Geograf	120
Arnesen Kall, Oberstløjtnant,	56	F.	
B.		Frederik d. Syvende	43
Bjerregaard, Konsistorialraad,	33	— d. Ottende	80
Blicher, Niels, Præst	113	Friedenreick, Janus, Godsejer	125, 126, 140
Bredsdorff. Th. M., Præst i Ollerup,	112	Fog, Urmager	119
Bregendahl. Marie	46, 51, 63, 94	Funder, Jørgen Christian, Præst	118
Brix, Hans, Professor	151	G.	
Bruun, Frk. Søndermølle	118	Gammel Jens Christian	85
Buxlund, Prokurator	118	Gamle Lisbeth	42, 77, 78
Bøtcher, Provst	51, 62	Gjelstrup, Kapellan	105
C.		Glud, Præst	39
Christian d. Tredje	100	Gravlund, Thorkild	64
Christensen, Christen	110	Grev Jacob	7
— J. C.	60, 80	Gunner, Bisop	152
Colding, Provst	55	H.	
D.		Hansen, J. C., Magister	123
Dalgas	30, 58	Heegaard, Poul, Professor	44
Daugbjærg, Søren	37, 38, 47, 55		

Hermann, Christoffer	110		
Henriksen-Beder, Havebrugs-			
konsulent	62		
Holmgaard, Seminarielærer,	26		
Hoseøl, Peder Nielsen (Drost			
Peder)	6, 9, 10		
Huitfeld, Historiker	6, 13		
		I.	
Ingeborg, Frue	13, 14, 22		
Iversen, Sine	82		
		J.	
Jacobsen, Lærer	30 ff.		
— Peder, Befalingsmand	7		
Jensen, Lærer	49		
— Anker	151		
Johansen-Draae, Oscar	53		
— Carl Ludvig	53		
— Johan Jensen, Præst	51, 93		
Jonge, N.	113		
Jonsson, Rane	8, 14, 16, 21, 22		
Just, Niels, Murer	75		
Justesen, Jacob	92		
— Peder	110		
Jørgensen, Jacob Lerche,			
Præst	125		
Jørgensen, Karen	92		
— Steen, Commerceraad	128,		
	133, 140		
— Søren Johan	51, 52, 92		
		K.	
Keld, Sct.	151		
Kjærgaard, Jens	47		
Knud, Bisp	151		
Knndsen, Jacob Præst	34 f.		
— Niels	7		
Kok, Niels	111, 112		
Kriegbaum, Christoffer	119		
		L.	
Langkniv, Jens	61		
Larsen, Emilie Jensine	52		
Lundsgaard, Conrad	120 f.		
		M.	
Maren (Gammel Jens Chris-			
tians)	86		
Marquard, Mogens Chr. Pe-			
dersen, Præst	96		
Melchior, Overlærer	108		
Mogensen, Præst	61		
Monrad, J. H., Præst	96		
Mortensen, H., Seminarielærer	108		
Mosegaard, Niels (Æ Mues-			
gaardmand)	61		
		N.	
Nielsen, Apoteker	119		
— Uffe, Ridder	13		
Nygaard, Ole, Lægprædiknat	94		
		O.	
Odgaard, Per	30, 94, 95		
		P.	
Paulli, Daniel	147, 150		
Piersen, Niels	64, 65		
Poder, Jens Sørensen	72, 74		
— Line	35, 72		
Poulsen, Biskop	37		
Pæjsen, Niels	45, 64, 65, 66, 71, 92		
		R.	
Rambusch, Distrikslæge	61, 74		
Ranch, Hioronimus Justesen	151		
Rathlou, Jægermester	104		
Rosgaard, Kristen Kristansen			
(Kræn Haagbro).Kromand	58		
Rosgaard, Sine, Krokone	60		
Rudbeck	151		

Rusborg, Peter, Graver	62, 74
Ryde, Johannes, Præst	102
Rønsholdt, Præst	87, 88, 89

S.

Schwartzbrem, Præst	55
Smith, C. M. Arkitekt	14
Stougaard, Johanne Christiane	55
Søren, Hr. Præst	109

T.

Thestrup, Søren, Kasserer	111
Tjørring, Degn	105
Traustedt, Læge	100
Täntzer, Johan, Ulvejæger	102
Tychonius, Chr. L.	152

U.

Uhre, Anders	138
--------------	-----

V - W.

Wadskjær, Chr. Fr.	147 ff.
Valdemar den Anden	7
— Hertug	6, 9, 10
— den Store	6
Vedel, Anders Sørensen	101
Welding, Stiftprovst	55
Winding, Andreas, Præst	25 ff.
— Helene, Frue	34 ff.
Wingaardske, Trykkeri	149
Villads	62
Villtoft, Provst	29
Windfeldt, Provst	126
With, Johan Albrecht, Stifts-	
amtmand	105
Voss, G. E.	153
Wøldike, Biskop	105

Ø.

Østergaard, Fotograf	33
----------------------	----

Stedregister.

A.

Aakjær	122
Agerskov	116
Alling Mølle	109
Allinggaard	113
Asferg	123
Aulum	120

B.

Bidstrup, Hovedgaard	106, 107, 108
Bigum	109
Bisballe	110
Borris	123
Braarup	113
Brunshaab Teglværk	101
Bøggild	119

D.

Daugbjerg	25
Dollerup	104
— Bakker	61
Dueholm	30

E.

Ejstrup	122
Elsborg	127, 140, 142
Engsvang	113
Erichstrup (Bigum Sogn)	110
Estvadgaard	114, 120, 121, 122

F.

Faarup	123
Feldballe	14
Feldborg	59

Finderup	5 ff.
Fly	30, 36, 46
Flynder Sø	96
Frederiksdal	102
Frederikshøj (Grønhøj)	112
Frijsenborg	107, 123
Frisenvold	105
Formyre	109
Fuglemose-Stormsig	110
Fussingø	105, 109

G.

Gadbjerg	125
Gammelstrup	123
Gedsted	100
Gjorslev	17
Granslev	106
Grønhøj	113, 120
Gyldenvadgaard	92

H.

Haderup	138
Hagebro Kro	58
Hald	61, 110
Havnø Herregaard	115
Hem	122
Herrup	96
Herningsholm	138
Hjelm	13
— Hede	96
Hjermind	33
Holbækgaard	17
Hovlbjerg	107
Hvidbjerg	122
Høgebjærg	106
Højbjerg	127, 141
Hørup	127, 140, 142

I.

Iglsø	38
-------	----

J.

Jebjerg	39
---------	----

K.

Karup	25, 113, 126, 128, 138
Kjærsholm	125, 127, 128, 133, 136
Knudstrup	107, 128
Kobberup	34, 55
Koddeleddet	107
Kokhus	111
Kompedals Plantage	102
Kragelund	102
Krogsgaarde	102
Kousted	105

L.

Leis, en Gaard	109
Lerbjærg	106
Lergrav	120
Levring	127, 142
Lindum Skov	104, 109
Liseborg	119
Læsten	109
Lysgaard	110, 127
Lysnet (Højdepunkt)	106
Løgstrup, Herregaard	106, 107

M.

Mindrups Kirke	109
Mundbjerg	96
Møgelkær Mose	104
Møllerup, Herregaard	14

N.

Nørgaard	65
----------	----

O.

Onsild, Nørre og Sønder	118
Overgaard, Herregaard	104

P.

Palstrup	125, 127, 140
----------	---------------

	R.		Torning	119 ff.
Raasted		105	Tostrup	109
Rakkeborg Hede		109	Trandum	26, 39, 64, 92
Randrup		109	Trevad	26, 45, 51, 65, 82, 92
Resenfelde		109	Tykhøjet Krat	123
Resen Sogn		120		
Rydhave		114	U.	
Rødslet		52	Ulbjerg	109
	S.		Ulvedals Plantage	102
Sejbæk		61	Ungstrup	128, 136
Sejling		56	Ulv (Stednavne med)	99, 100
Sevel		39, 62, 96	V.	
Sjørring		109	Vattrup	128
Sjørup		61	Vindum Overgaard	109
Skjern		104	Vinkel	110
Skræ		128	Vissing	106
Stoholm		46, 89	Vistrupgaarde	110
Strandet, Herregaard		123	Vittrup	122
Stubbergaard		92, 96	Vium	39, 111, 120
Suldrup		123	Vognstrup, Herregaard	123
Søborg		8	Vonsild	102
Søndermølle		26	Vridsted	25 ff.
Sønder Onsild		118	Vrou	25 ff.
	T.		Værum	106
Tastum		59, 94	Ø.	
Tastumgaard		30, 94	Ørslevkloster	38
Thestrup		111	Ørum	38, 123
Tjele		109, 113, 119, 123	Øster-Toftum	120

Samfundet siden sidst.

Den ordinære generalforsamling afholdtes 23. april i Borger- og Håndværkerforeningen i Viborg.

I sin beretning omtalte formanden loven om fredning af vore oldtidsminder og opfordrede medlemmerne til at være opmærksomme på, at den blev respekteret. Han pegede på, hvordan vi på mange områder arbejder på linje med museernes folk. Som indledning til et mere intimt samarbejde med museet i Viborg havde bestyrelsen bedt museets formand, amtslæge Kjær, efter generalforsamlingen vise deltaerne en del af de skatte, museet gemmer.

Formanden sluttede med en tak til de personer og institutioner, der ved pengetilskud eller på anden måde havde været samfundet til støtte i det forløbne år.

Kassereren, sparekassebogholder Ballund Jensen aflagde regnskabet for 1937. Det balancerede med kr. 2.887,49 og godkendtes enstemmigt.

Efter tur afgik sparekassebogholder Ballund Jensen og hofjægermester Lüttichau af bestyrelsen. Da hofjægermesteren nægtede at modtage genvalg, valgtes på hans forslag gårdejer Søren Offersen, Vammen, medens hr. Ballund Jensen genvalgtes.

Bestyrelsen konstituerede sig senere som andet sted meddelt.

Til revisor genvalgte pastor Severinsen, Finderup.

Formanden takkede hofjægermester Lüttichau for det udmærkede samarbejde, der havde fundet sted lige siden samfundets start, og bød Offersen velkommen til bestyrelsesarbejdet.

Derefter holdt amtslæge Kjær et lille orienterende foredrag om museet og dets forhold. Han beklagede, at man havde så lidt plads til rådighed, at alt for meget må gemmes hen i kasser og skuffer. Amtslægen takkede samfundet for dets interesse for museet og vilde gerne samarbejde med samfundet.

Under besøget på museet dvælede man især ved den af amtslægen specielt arrangerede udstilling af de betydelige fund af 9000 år gamle sager, der er gjort under kanalgravningen ved Rosborg sø.

Generalforsamlingen sluttede med et fælles kaffebord, hvor formanden takkede amtslæge Kjær for forevisningen og fremhævede amtslægens store indsats, der havde sat sig så kendelige spor på museet.

Sommerudflugten foregik søndag 14. august og havde god tilslutning. Deltagelsen i disse udflugter bliver i det hele taget større år for år

I rutebiler og privatbiler stævnede man vesterud ad skivevejen med den synkende landevej ved Nybro som første mål. Derfra stak man tværs over til Holstebro landevej med ophold ved Mønsted kirke, hvor man beså et par grave, der rummer levningerne af henholdsvis Tordenskjolds tjener, Chr Cold og Hans Rosborg.

Videre gik turen til ruinerne af det benediktinerkloster, der i sin tid har ligget ved Stubbergaard sø.

Her fortalte formanden i korte træk klosterets historie.

Efter at den medbragte frokost var fortæret i Sevel krohave, fortsatte man til Rosenhøj i Skive, hvor eftermiddagskaffen ventede. Og så gik farten videre over Stårupgård og Bruddalsbakkerne til Ørslevkloster.

Med stor interesse beså man de af rigsgrevinde Sponneck restaurerede gamle klosterbygninger og lyttede i kirken lige så interesseret til det foredrag, provst Brandt, Højslev holdt om klosterets historie.

Fra Ørslevkloster fortsatte man til Tårupgård. Her gav formanden en kort oversigt over gårdens historie, der blev suppleret af Chr. Pedersen, Rogenstrup, og viceskoleinspektør Kr. Pedersen fortalte om de geologiske og naturhistoriske forhold i landskabet, vi havde gennemkørt.

Med sangen »Der står et slot i vesterled« sluttede den vellykkede dag.

Selv om samfundet ikke befatter sig med museumsarbejde, er der dog anledning til at nævne, at der 15. maj blev indviet et lille museum ved Klosterlund. Klosterlund museet er nemlig skabt af en af vore egne — medlem af bestyrelsen, fabrikant M. Anchersen — og af ham skænket til Nationalmuseet. Det ligger smukt i udkanten af Stenholt Krat ved randen af den udtørrede Bølling sø og rummer en mængde forskellige ting, der er fundet i egnen, bl. a. en samling flintredskaber fra landets hidtil kendte ældste boplads ved Klosterlund.

Der er et andet medlem, hvis navn vi ogsaa ønsker at fremhæve. Det er cand. mag. J. C. Hansen — magister

Hansen, som vi til daglig kalder ham. Magister Hansen blev fornylig på *Dansk historisk fællesforenings* årsmøde tildelt et af fællesforeningens to prisbelønninger for sin artikel i *Fra Viborg amt 1936* om *Trækstien og pramfarten på Gudenå*.

Samfundets medlemsliste holder sig nogenlunde på samme højde. Der er ingen grund til klage, men det vilde dog være rart, om medlemmerne hver inden for sit område vilde prøve på at forøge det. Redaktionen kan stadig ikke tillade sig at gøre årbogen så stor, som den gerne vilde. Meget stof må vente, fordi vi mangler penge.

Derfor, virk for tilgang.

M. E. Gulddal.

Samfundets bestyrelse.

Teglværksejer M. E. Gulddal, Brunshåb, Viborg, formand.
 Viceskoleinspektør Kr. Pedersen, Viborg, næstformand.
 Sparekassebogholder Ballund Jensen, Viborg, kasserer.
 Tørvefabrikant M. Anchersen, Klosterlund, Engesvang.
 Gårdejer Søren Offersen, Vammen.
 Arkitekt A. P. Nielsen, Kjellerup.
 Gårdejer Ole Westergård, Houlkjærgård.

Sognerepræsentanter.

Almind. Sognefoged Karl Langvad, Almind.
Bjerregrav v. Møldrup. Folketingsmand L. Nørskov.
Borrits. Direktør Severin Olsen, Sparkjær.
Dollerup, nordre sogn. Pens lærer H. I. Søndergaard, Kuren.
Feldingbjerg. Sognefoged N. Nielsen, Feldingbjerg.
Finderup. Sognefoged Chr. Gårdsdal, Finderup.
Gammelstrup. Lærer Højmark, Gammelstrup, og sognefoged
 J. Jensen Lundgård.
Grensten, Sognefoged A. J. Rasmussen, Grensten.
Grønbæk. Gdr. Viggo Christiansen, Bøgeholm, Ans.
Gullev. Lærer Chr. Poulsen, Gullev.
Hammershøj. Gårdejer A. Knudsen.
Hersom. Købmand Th. Therkildsen, Hvolris.
Hjermind. Sognefoged Jørgen Christensen, Hjermind.
Hornbæk. Amtsrådsmedlem Lerche-Christensen.
Højslev. Sognefoged S. Bække, Højslev st.
Klejtrup. Lærer Fog, Klejtrup.
Kragelund. Sognefoged J. Jensen, Kragelund.
Kvorning. Gdr. Chr. Nielsen, Kvorning.
Låstrup. Bygmester Lambertsen, Låstrup.
Lindum. Lærer Toft, Lindum, og lærer Sørensen Sjørring.
Lysgård. Boelsmd. Martinus Mortensen, Lysgård.
Løvel. Lærer Vestergård, Løvel.
Pederstrup. Parcellist J. Chr. Nielsen Vrå.
Resen. Gdr. J. P. Jepsen, Høgild.
Sdr. Rind. Førstelærer Håhr.

- Rødding* (Viborg). Gdr. P. Andersen, Batum.
Sjørslev. Prop. Røhr-Lauritsen, Demstrup.
Skals. Arkitekt Gårdboe.
Skjern. Lærer E. Poulsen Løvskaal.
Svostrup. Lærer J. C. Holst, Grauballe.
Sønderbæk. Lærer A. H. Andersen, Sønderbæk.
Tånum. Lærer N. J. Thybring, Tånum.
Tapdrup. Lærer Overgård, Tapdrup.
Thårup. Sognefoged J. Chr. Thorup, Borup
Thorning. Mejeribestyrer Fr. Mogensen, Thorning.
Ulbjerg. Lærer N. Chr. Kyø, Gjørup.
V. Velling. Lærer V. K. Brøbech, Terp, og Sognefoged A. Petersen, V. Velling.
Vinderslev. Fhv. mejeribestyrer Chr. Rasmussen, Vinderslev.
Vindum. Gdr. P. Petersen, Brandstrup.
Vinkel. Murerm. Martin Larsen.
Vridsted. Sognefoged N. Klausen, Vridsted.
Ørslevkloster. Sognefoged Andersen, Lund.
Ørum. Gdr. K. Kjeldsen, Møllerup.
-

Fra sogne, hvor vi ingen repræsentanter har, vil bestyrelsen være glad ved at modtage tilbud fra medlemmer om at overtage repræsentationen enten for hele sognet eller dele deraf

Indholdsfortegnelse.

	Side
Dr. Sofus Larsen: Kongemordet i Finderup	5
Pastor J. P. Lundøe: Gamle Fjendboansigter fra Vridsted sogn	25
Viceskoleinspektør Kr. Pedersen: Ulvenes forekomst i midtjylland	98
Apoteker A. Ravnholt: En skolefundats fra 1745 . . .	125
Mag. art. Sigvard Preben Skov: Nørrejyske bogtrykkeri 1738	146
Personregister	154
Stedregister	157
Samfundet siden sidst	159
Bestyrelse og sognerepræsentanter	163
